

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

74391

**NİLÜFER MECMUÂS'I'NDAKİ EDEBİYATLA
İLGİLİ YAZILAR**

74391

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine YAVUZ

DANIŞMAN : Yard. Doç. Dr. Alev SINAR

BURSA 1999

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
.b.d.	Çeviren belli değil
ev.	Çeviren
d.y.	Dergi yönetimi
Haz.	Hazırlayan
k..b.d.	Kimden çevrildiği belli değil
mad.	Madde
m.a.y.	Metnin adı yok
s.	Sayfa
Yay.	Yayınları
y.b.d.	Yazarı belli değil

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV	
GİRİŞ	1	
I - ARAPÇA ve FARŞÇA'DAN YAPILAN TEFRİKA VE		
TERCÜMELER.....	13	
A - Arapça'dan Yapılan Tefrika ve Tercümeler	13	
B - Farsça'dan Yapılan Tefrika ve Tercümeler	16	
II - DİNİ KONULU YAZILAR		19
A - Din Büyüklerinin Hayatlarından Bahseden Yazılar	19	
B - Dinî Hikâyeler	20	
C - Dinle İlgili Fikrî - Felsefî Yazılar	21	
Ç - Bilmeceler	25	
III- FENLE İLGİLİ YAZILAR		28
A - Tabiat Hadiseleriyle İlgili Yazılar	29	
B - Teknikle İlgili Yazılar	32	
IV - ESKİ TARZI DEVAM ETTİREN EDEBÎ YAZILAR		34
A - Manzum Eserler	35	
1 - Aşk	35	
2 - Gül - Bülbül Aşkı	39	

3 - Sevgilinin Güzelliği	39
4 - Dinî - Tasavvufi Şiirler	49
5 - Tabiat	52
6 - Övgü Şiirleri	55
7 - Tarih Düşürmeler	56
B - Mensur Eserler	58
V - TANZİMAT DEVRİNDE İŞLENEN KONULARI DEVAM	
ETTİREN YAZILAR	64
A - Çalışmanın Önemi	65
B - Felsefi Endişe	69
C - Hürriyet	72
Ç - Çeşitli Konularda Öğüt Veren Diğer Manzûmeler ve Yazılar	73
D- Eğlendirici ve Neticede Mesaj Veren Yazılar.....	75
VI - SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATINI HAZIRLAYAN YAZILAR	
A - Servet-i Fünûn Edebiyatı	99
B - Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı Hazırlayan Tercûmeler	107
1 - Çalışmanın Önemini Vurgulayan Tercûmeler	109
2 - Eiindekiyle Yetinmeyip Başkasını Kıskanmak	114
3 - Dinî Konuların İşlendiği Tercûmeler	118
4 - Âzâd Edilen Kuş Sembolünün Yer Aldığı Tercûmeler	119
5 - İyilik Temasını İşleyen Tercûmeler	122
6 - Kurnazlık Temasını İşleyen Tercûmeler	123

7 - Askerlikle İlgili Tercümeleer	125
8 - Tabiat Hadiseleriyle İlgili Tercümeleer	126
C - Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı Hazırlayan Telif Eserleer	128
1 - Tabiat	128
2 - Aşırı Duyarlılık - Hayal Kırıklığı	134
3 - Tekrar Edilen Sesleer - Ahenk - Müzikalite	140
4 - Nazmı Nesre Yaklaşırma - Anjanbeman	145
5 - Resim Altına Şiir Yazma	148
SONUÇ	151
NİLÜFER MECMUÂSı'NIN FİHRİSİ	156
BİBLİYOGRAFYA	188

ÖNSÖZ

Tanzimat Edebiyatında gazete hâkimken, Servet-i Fünûn döneminde şartların değişmesiyle gazete yerini dergiye bırakır. Servet-i Fünûn Edebiyatı bir dergi etrafında gelişen bir akımdır. *Servet-i Fünûn Mecmuâsı* da dergiciliğin gelişmesi bakımından önemli bir çalışmadır.

1908'den önce ağırlıklı olarak İstanbul'da merkezlenen basın, Meşrutiyetle birlikte Anadolu'ya kaymıştır. Şüphesiz ki bu durum toplumun renklenmesi bakımından yararlı olmuştur. Fakat basın alanında görülen bu büyük patlama sürekli olmamış, ayak üstü hazırlanarak basılan dergiler, gazeteler kısa süre sonra ortadan silinmiştir.

Bursa'da neşrolunan, Ferâizcizâde Mehmet Şâkir'in çıkardığı *Nilüfer* de yerel bir mecmuâdır. Yerel mecmuâların en önemli özelliklerinden biri de; o çevrede yaşayan edebiyata kâbiliyetli şahısları keşfetmesi ve okuyucuyu edebiyatla uğraşmaya yöneltmesidir. Bu dergi Recep Vahyi'yi keşfetmiştir. Ayrıca Recep Vahyi'nin olgunluğa ulaşmasında dergi yöneticilerinin rolü vardır. Çünkü dergi yetkilileri yazı gönderen okuyucuları yönlendirmektedirler. Bunda Moliere'den yaptığı çeviri ve adaptelerle tanınan Ferâizcizâde Mehmet Şâkir'in edebiyatla olan ilgisinin payı büyüktür.

Nilüfer Mecmuâsı ile ilgili bizden önce iki mezuniyet tezi yapılmıştır. Bu tezlerin ilki; Türkan Karahasan tarafından, İstanbul Üniversitesi'nde 1966'da yapılmıştır. *1306 - 1310 Yılları Arasında Yayınlanan Mecmuâlar Üzerinde Sistemik Tedkik: Mecmuâ-i Muallim - Ümran - Nilüfer - Safa - Musavver - Cihan - Mirsad-ı Mekteb* isimli bu tez 295 sayfadan oluşmaktadır. Tezin 19. sayfasından 81. sayfasına kadar olan

kısım *Nilüfer*'e ayrılmıştır. Türkan Karahasan "Önsöz"de tezin inceleme metodunu şöyle açıklar: "İncelediğimiz mecmuâlarda görülen istisnasız her yazıyı gösterdik ve bunları daha sonra her mecmuâ ayrı bir bölüm altında olmak üzere, yerli yazarlar, imzasız yazılar, yabancı yazarlar ve mütercîmler sırasına göre tasnif ettik. Resimli Mecmuâlarda ise resimlerin altlarındaki ibareleri ayrı bur bölüm altında topladık".

Sadece dergide yer alan yazıların başlıklarının, künyelerinin ve kısaca konularının verildiği ikinci bitirme tezi ise; H. Nevzat Güngörür tarafından 1971 yılında yapılmıştır. *Nilüfer Mecmuâsı'nın Tedkiki ve Bu Mecmuâdaki Recep Vahyi'nin Şiirlerinin Tamamı* başlıklı bu tez; 1137 tez numarasıyla İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunmaktadır. Tez; "Derginin Tanıtılması, Nilüfer Mecmuâsı'ndaki Yazarların Tanıtılması, Mecmuânın Önemli Üç Yazarı (Recep Vahyi, Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, Ağlarcazâde Mustafa Hakkı), Mecmuânın En Çok Yazı Yazarları, Başlıklı İmzalı Yazılar, Başlıksız İmzalı Yazılar, Recep Vahyi Efendi'nin Nilüfer Mecmuâsı'ndaki Şiirlerinin Tamamı" isimli bölümlerden oluşmaktadır.

Ayrıca *Nilüfer Mecmuâsı*'nın önemli yazarlarından biri olan Recep Vahyi'yle ilgili yapılmış bir de doktora tezi bulunmaktadır. Cafer Koriper tarafından, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yapılan tez; *Ara Nesil Şâiri Recep Vahyi* adını taşımaktadır. 1997'de bitmiş olan tez; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesinde Dr. THT. 112'de kayıtlıdır. Cafer Koriper'in tezi; "Recep Vahyi'nin Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri -Recep Vahyi'nin Şiirleri- Recep Vahyi'nin Tercüme Faaliyeti" olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. "Recep Vahyi'nin Yazı ve Şiirlerinin Kronolojik Listesi" ve "Tercüme"lerinin listesi de verilmiştir.

Mehmet Kaplan'ın *Tevfik Fikret* monografisinde Servet-i Fünûn Edebiyatını hazırlayan Ara Nesil'den bahsederken *Nilüfer*'in bu edebî topluluğu hazırlayıcı fonksiyonundan söz etmiş olmasından* hareketle bu çalışmayı hazırladık. *Nilüfer Mecmuâsı*'nı inceledik. Çalışmamızda sadece Recep Vahyi, Ferâizcizâde Mehmet Şâkir ve Ağlarcazâde Mustafa Hakkı'nın yazdıkları üzerinde değil, diğer yazılar üzerinde de durduk. Özellikle bu mecmuânın Servet-i Fünûn Edebiyatı üzerinde ne derece etkili olduğunu tespit etmeye çalıştık.

Nilüfer Mecmuâsı'nın ilk cildi İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ile Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde mevcuttur. Bursa'da neşrolunan bir mecmuânın ilk cildinin Bursa'da olmaması şaşırtıcıdır. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunan cildin çok yıpranmış olması, birinci cilt üzerindeki çalışmalarımızı bir hayli güçleştirmiştir. Mecmuânın 2-5. ciltlerine ise; Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, Bursa Arkeoloji Müzesi'nde, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde rastladık. Teze esas alınan 2-5. ciltlerin bulunduğu nüsha; Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 2788 numarada kayıtlıdır.

Tezin "Giriş" kısmında gazete ve dergilerin tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmiş olup daha sonra *Nilüfer Mecmuâsı* tanıtılmıştır. Dergide vatanın kutsallığından Türklerin şanlı bir geçmişe sahip olduğundan bahseden yazılar yoğunluk teşkil etmediğinden bunları ayrı bir başlık altında toplamadık. Ancak belirtmeden de geçemedik. Bu bakımdan giriş kısmında verdik.

* Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir - Şahsiyet - Eser*, Dergâh Yay., İstanbul, 1987, s.25-27.

Bizim tezimiz Yeni Türk Edebiyatı sahasında yapılmış olduğundan, Tanzimat Edebiyatı ve Servet-i Fünûn Edebiyatını Hazırlayan Yazılar üzerinde kapsamlı olarak durulmuştur. Ancak bu yazılar dışında kalan; "Arapça ve Farsça'dan Tefrika ve Tercümeler", "Dini Konulu Yazılar", "Fenle İlgili Yazılar", "Eski Tarzı Devam Ettiren Edebî Yazılar"dan da genel olarak bahsedilmiştir. Tezin sonunda bu yazıların adları, yazarları ve dergi sayfa numaraları geniş bilgi edinmek isteyenler için liste halinde verilmiştir. Bu listedeki yazılar tezimizin bölümlerine göre tasnif edilmiştir. Ayrıca her bölümde kronoloji esas alınmıştır.

Şunu da ifade etmek lâzım ki; dergide bizim sahamız dışında kalan özellikle Eski Türk Edebiyatı ile uğraşanların değerlendirebilecekleri pek çok malzeme bulunmaktadır ve araştırmacılarını beklemektedir.

Fikrî bütünlüğü bozmamak için; "Arapça ve Farsça'dan Yapılan Tefrika ve Tercümeler", Fransızca ve Rusça'dan yapılan tercümelerden ayrılmıştır. Fransızca ve Rusça'dan yapılan tercümeleri "Servet-i Fünûn Edebiyatını Hazırlayan Çalışmalar" olarak değerlendirip bu kısma aldık. Bunlardan biri yazarların içinden çıkmaya çalıştığı âlemden yapılan tercümeler; diğeri içine girmeye çalıştıkları âleme âit tercümelerdir. Bu sebeple "Tercümeler" diye bir başlıkta toplamayı uygun bulmadık. Mecmuâdaki çevirilerin başında ya da sonunda hangi dilden çevrildiği belirtilmiştir. Bu sebeple kimden çevrildiği belli olmayan yazıları tasnif ederken bu ibâreler dikkate alınmıştır.

"Dinî Konulu Yazılar" bölümünde sadece; "Din Büyüklerinin Hayatlarından Bahseden Yazılar", "Dinî Hikâyeler", "Dinle İlgili Fikrî - Felsefî Yazılar", "Bilmeceler" başlıkları altında topladığımız dinî yazılar hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

"Fenle İlgili Yazılar"; "Tabiat Hadiseleriyle İlgili Yazılar" ve "Teknikle İlgili Yazılar" olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

"Eski Tarzı Devam Ettiren Edebi Yazılar" ise; manzum ve mensur eserlerin tematik tasnifi yapılarak incelenmiştir. Ayrıca her temanın içinde kronolojik sıra da esas tutulmuştur.

Mecmuâda; "Çalışmanın Önemi", "Felsefi Endişe", "Hürriyet" ve "Çeşitli Konularda Ders Veren" manzûme ve yazılara da rastlanmıştır. Bu yazılar ise; "Tanzimat Devrinde İşlenen Konuları Devam Ettiren Yazılar" olmak üzere ayrı bir başlık altında toplanmıştır.

Tezin asıl bölümünü oluşturan "Servet-i Fünûn Edebiyatını Hazırlayan Yazılar" ise; "Servet-i Fünûn Edebiyatını hazırlayan Tercümelere", "Telif Eserler", Eğlendirici ve Neticede Mesaj Veren Yazılar" olmak üzere sınıflandırılmıştır. Bölümün başında derginin Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı ne ölçüde hazırladığını göstermek için Servet-i Fünûn Edebiyatı Hakkında bilgi de bulunmaktadır.

Fransızca'dan ve Rusça'dan yapılan tercümelere konularına ve manzum ya da mensur oluşlarına göre tasnif edilmiştir.

"Telif Eserler" ise; "Tabiat", "Aşırı Duyarlılık Hayal Kırıklığı", "Tekrar Edilen Sesler - Ahenk - Müzikalite", "Nazmı Nesre Yaklaştırma - Anjanbeman", "Resim Altına Şiir Yazma" başlıklarından oluşmaktadır.

"Eğlendirici ve Neticede Mesaj Veren Yazılar" konuya göre tasnif edilip incelenmiştir. Bu yazılar küçük küçük hikâyelerden ve bir roman tefrikasından oluşmaktadır. Bizim Batılı mânâda hikâye ve roman türüyle tanışmamız tercümelere

vasıtasıyla olmuştur. Bu sebeple bu bölümün başında, tercümelerden telife geçişten kısaca bahsettik.

Bölmelerde adı geçen yazıların künyeleri aynı sayfanın altında, alıntılarının künyeleri ise bütünlüğü bozmamak için alıntılarının hemen bitiminde parantez içinde verilmiştir. Alıntı yapılan yazının tam künyesi yazı başlığının geçtiği ilk anda, aynı sayfanın altında verildiğinden alıntının yanına sadece cilt ve sayfa numarası yazılmıştır. 1.ciltte her sayı 1'den başlayıp 4'e kadar numaralandığı için bu ciltten yapılan alıntılarda cilt, sayı ve sayfa numaraları verilmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi sırasında ihtiyaç duyduğum her anda bilgi, görüş, açıklama, eleştiri ve önerileriyle yardımını benden esirgemeyen ve sabırla ilgilenen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Alev SINAR'a sonsuz teşekkürlerini sunarım.

Emine YAVUZ

GİRİŞ

Batıda 1438 - 1440 yıllarında Gutenberg diye anılan Gensfleisch'in, Strasborg'da her harfi ayrı dökülmüş kalıpları kullanarak yaptığı denemelerle başlayan matbaacılık bizde 1727'de ilk Türk matbaasının kuruluşuyla kendini gösterir.

Batıda matbaanın kurulmasından yaklaşık kırk beş yıl sonra 1485'e doğru, İtalya savaşları sırasında tek yapraklı ilk haber gazeteleri; *Zeitungen, Relationes, Avvizi* gibi düzensiz yayınlar, 1605'te Johannes Carolus'un Strasborg'da yayımladığı ilk haftalık gazete, 1660'da ilk günlük gazete, T Ritzsch'in *Leipziger, Zeitung*'u ile gazetecilik çalışmaları başlamıştır.¹

Bizde ise; gazeteciliğin kurucusu bir Fransız olmuştur. 1825 yılı başlarında İzmir'e gelen M. Alexandre Blaque burada "*Le Spectatuer de l'Orient*" (Doğunun Seyircisi) adlı gazeteyi bastırmıştır.² Ancak bu gazetenin lisanı Fransızca'dır. İlk Türkçe gazete olan; *Takvîm-i Vekâyi*'nin yayımlanması ise Kasım 1831'e rastlar. Haftada bir çıkan *Takvîm-i Vekâyi* resmî haber ve duyurulara yer veren bir gazete olmanın ötesine geçememiş, bu sebeple ismi önce *Resmî Ceride*, sonra *Resmî Gazete* olarak değişmiştir.

Takvîm-i Vekâyi'den sonra çıkarılan *Ceride-i Havadis* ilim, ahlâk, hatta edebiyat üzerine makaleleriyle gazetenin işlevini genişletir.³

Tercümân - ı Ahvâl'le birlikte gazete yeniliğin ifadesi olur. Sadece ufak tefek

¹ "Basın Kronojisi", *Memo Larousse*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991, C.3,s.914.

² M. A. Ubicini, *Türkiye 1850 -Tanzimat - Ulema - Basın*, Çev. Cemal Karaağaçlı, Tercüman 1001 Temel Eser, s.228.

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, s.249.

haberleri faydalı bilgileri veren bir araç olmaktan çıkar. *Tercümân-ı Ahvâl* Türkiye'de doğrudan doğruya Türk aydınları tarafından çıkarılan ilk özel gazetedir. Nihat Sami Banarlı *Tercümân-ı Ahvâl*'i Türk kültür tarihi açısından bir dönüm noktası olarak görür:

"Âgâh Efendinin çıkardığı bu gazetenin ilk 24 sayısında, Avrupâî Türk edebiyatının kurucusu Şinasi de yazı yazdığı için, *Tercümân-ı Ahvâl* aynı zamanda Yeni Türk edebiyatının ilk neşir organıdır. *Tercümân-ı Ahvâl* aynı sebeple, Türk kültür tarihinde bir dönüm noktası sayılmıştır."⁴

Şinasi Mukaddime'de; gazetenin adının neden *Tercümân-ı Ahvâl* olduğunu ve dilin sadeleşmesine olan katkısını şöyle anlatır: "İmdi, işbu gazete ahvâl-i dâhiliyye ve hâriciyyeden müntehab bazı havâdisi ve maârif-i mütenevvia ile sair mevâdd-i nâfiaya dâir mebâhisi neşr ü beyâna vasıta olacağından nâşî *Tercümân-ı Ahvâl* unvânı ile tesmiye olunmak münasip görüldü. Tarife hacet olmadığı üzre kelam, ifade-i meram etmeğe mahsus bir mevhibe-i kudret olduğu misillü, en güzel îcâd-ı akl-ı insânî olan kitabet dahi kalemle tasvîr-i kelâm eylemek fenninden ibârettir, bu itibar-ı hakîkatle mebni giderek, umûm halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu dahi makam münâsebeti ile şimdiden ihtâr olunur."⁵

Başka milletlerde gazete düşüncesinin yayılması için kullanılan bir araçtır. Hayatla daima ilgilidir. Bizde ise daha çok öğretici ve birleştirici rol oynar.⁶

⁴ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, Fasikül 11, s.826.

⁵ *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I*, Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emül, 1839-1865, İstanbul, 1988, s.11.

⁶ Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi, 1831 - 1923 -Tanzimat - Meşrutiyet - Milli Mücadele Dönemleri*, İstanbul, 1990, s.113.

Abdülhamid'in baskıları, ağır sansür uygulamaları çok sesli gazeteciliğin ve dergiciliğin gelişmesini engellemiştir. Hülya Baykal, bu dönemi şöyle değerlendirir:

"1898 - 1900 ve 1901 tarihli idareler, bütün devlet güçlerince, fikir müesseselerine karşı, büyük bir baskıya neden olmuştu. Gazetelerin kapatılması, yazarların cezalandırılması, gazete imtiyazlarının kaldırılması gibi idari ve keyfî kararlarla basın özgürlüğü tümüyle yok edilmişti." ... "İstibdat döneminde gazetelerin yanında dergilerin de yer aldığı ve hatta çok önem kazandığı görülmektedir. Zira bu dönemde dergiler, hükümet tarafından daha az tehlikeli bulunduğundan rahatça çalışma imkânı bulmuş, sayıları da o oranda çoğalmıştır."⁷

İstibdat döneminde önem kazanan Türk dergiciliği, 1849'da *Vakâyi-i Tıbbiye*'nin yayınıyla başlar. Bilinen en eski dergi 1665'te Paris'te çıkan *Journal des Savant*'tan tam 184 yıl sonra çıkan *Vakâyi-i Tıbbiye*, adından da anlaşılacağı üzere bir tıp dergisidir.⁸

1862 yılında, Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniye tarafından ikinci Türk dergisi olan *Mecmuâ-i Fünûn* çıkarılır. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu dergiyi şöyle değerlendirir: "*Mecmuâ-i Fünûn* tam bir okuldur ve bizde *Büyük Fransız Ansiklopedisi*'nin on sekizinci yüzyıldaki rolünü oynar. Sadece çeşitli ilgiler değil, onların bileşkesi olan çağdaş ve müsbet görüş ve ayrıca bilim ve felsefe dili onun aracılığıyla tartışma alanına girer."⁹

Mecmuâ-i Fünûn seçkinlere yöneliktir. Hatta dergiye üye olabilmek için, bir Doğu bir de Batı dilini bilmek gerekmektedir.

⁷ Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi, 1831-1923 - Tanzimat - Meşrutiyet - Milli Mücadele Dönemleri*, s.117.

⁸ Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 1.C., 112 - 125.s.

⁹ Bülent Varlık, *A. g. e.* 1.C. s.112 - 125.

Mecmuâ-i Fünûn'da politika fazla yer almaz. Yalnız dördüncü sayıdan itibaren "Hülasa-i Politikkiye" sütunu açılmış, ancak, burada iç politikaya karışılmamıştır.

Üçüncü Türk dergisi olan *Mir'at* da bir fen dergisidir.

Basınla ilgili olarak ilk kapsamlı yasal düzenlemelerin yapıldığı 1864 yılında, askerî konularda incelemeler yayımlayan *Mecmuâ-i Ceride-i Askeriyye* çıkmıştır.

Bu dönemde yayımlanan dergiler geniş kitlelere hitap etmekten uzaktırlar. Genellikle fenle ve askerlikle ilgili dergi olan bu yayınlar belli kesimlere hitap eder. Politikadan uzaktırlar. İçeriğinde politika köşesi olan dergiler de iç politikaya karışmazlar.

1872'de Ahmet Mithat Efendi tarafından yayımlanan *Dağarcık* dergisi ile dergicilik geniş kitlelere hitap etmeyi amaçlamıştır. "*Dağarcık*" kolay okunan yazıları, vakit geçirmeye olanak tanıyan konuları ile kısa zamanda geniş bir kitlenin beğenisini kazanmış, aranan bir dergi olmuştur. Derginin niteliğini göstermek için ilk sayısında yer alan bir kaç başlığı sıralamak yeterli olacaktır: "Diyojen'in Tercüme-i Hali", "Karıncalar", "Arzın Kaderi", "İlim ve Fen", "Kırım Muharebesi'nin Mebdei" vb. Her şeyin ötesinde bu kadar yazı iki formanın içine sığdırılmıştır.¹⁰

1871'den sonra dergi sayısında önemli bir artış gözlemlenmektedir. 1873 - 1880 yılları arasında çıkan dergiler arasında *Cüzdân*, *Cihan*, *Mecmuâ-i Ebuziya* dikkat çeker.

1885'ten sonra dergi sayısında düşme başlamıştır. Bunun en büyük sebebi, II. Abdülhamid'in sansürünün giderek ağırlaşmasıdır. Bu dönemde yayımlanan dergilerden

¹⁰ Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, I.C., s.114.

Vasıta-i Servet veterinerlik alanında ilk yayındır. *İnsaniyet* dergisi de doğrudan doğruya kadına yönelik ilk dergi olarak göze çarpmaktadır.

Dönemin bilimsel nitelik taşıyan bir diğer dergisi ise; *Güneş*'tir. Beşir Fuat tarafından çıkarılan dergide Abdülhak Hamid, Ahmet Rasim, Besim Ömer, Hüseyin Avni, Muallim Naci, Şemsettin Sami gibi isimler de yer almıştır. Dergi ancak 6 ay çıkarılmıştır.

Menemenlizade Tahir'in başyazarlığını yaptığı *Âsâr* dergisinde matematik ve tıp gibi bilimlerle ilgili yazıların yanında şiir üzerine yazılar da yayınlanmaktadır. *Âsâr*'da siyasetle ilgili sütuna ya da yazıya rastlanmaz. Hatta derginin ilk sayısında yer alan sunuş yazısında "izin verilmediği için siyaset hâriç her konuda yazılar yayınlanacağı açıklanmaktadır."¹¹

Her sayısında dönemin ünlü edebiyatçılarının mektuplarına yer veren *Gayret* de dönemin önde gelen dergilerindedir.

Cep kitabı boyu olmasıyla dikkati çeken *Berk* 1885'te yayımlanmıştır. Yazarları arasında Ahmet Rasim, Muallim Naci, Nabızâde Nâzım gibi devrin ünlü edebiyatçıları yer almaktadır.

Dönemin en önemli dergisi *Servet-i Fümûn*'dur. Önceleri bir fen dergisi iken Tefkik Fikret'in yazı işleri müdürü olmasıyla edebiyat dergisi niteliği kazanmıştır. "Tanzimat'tan Cumhuriyete kadar uzanan süreçte, iki edebi akımı sürükleyebilmesi açısından, en ön safta yer alan dergiler arasında bulunmaktadır."¹²

¹¹ Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 1.C., s.115

¹² *A.g.m.*, s. 116.

1890'lı yıllarda derginin işlevi; toplumun yabancı olduğu bilim ve kültür dallarını tanıtmak ve öğretmektir. Bu sebeple dönemin dergilerinde; tarih, dil, pedagoji, mantık, felsefe, maliye, ekonomi, jeoloji, fizik, biyoloji, coğrafya gibi konularla ilgili yazılar yayınlanmıştır. Bu yazılarda batı düşüncesi ve bilgisi aktarıldığı için, Osmanlı - Türk toplumunun yabancı olduğu kavram ve terimlerin Türkçe karşılıklarına bir temel oluşturur ve okuyucuyu yeni bakış ve anlayışlarla karşılaştıran bir ansiklopedi niteliğindedir.

Nilüfer Mecmuâsı - 1304 - 1309 (1886 - 1891) :

Bursa Mektupçuluk Kalemî'nde mümeyyizlik, Bursa İdâdisi'nde ahlâk ve edebiyat öğretmenliği, Kırklareli Tahrirat Kalemî'nde müdürlük gibi çeşitli memuriyetlerde bulunan Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, 1885 yılında Bursa'da Ferâizcizâde Matbaası'nı kurar.

Matbaayı *Nilüfer* Dergisi'ndeki Mukaddime'de¹³ "nice senelerden beri maaşımdan arttırdığım bir servet-i cüz'iyeye" diye belirttiği bir sermaye ile kurmuştur. O sıralar memur olan Ferâizcizâde Mehmet Şâkir -bu nedenle olsa gerek- matbaayı "gayr-i resmî" olarak nitelendirir.¹⁴ Ferâizcizâde; "... maârifî hizmet etmek ve dünya ve ahiret yarar eserler neşr eylemek" amacıyla kurduğu matbaasının kapanmaması için çok uğraştığını yine "Mukaddime"de belirtir.¹⁵ Matbaa ticarî kaygılar taşımadığı için, açıldığından beri kendisini idare ettirecek parayı dahi kazanamamaktadır.

¹³ Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "Mukaddime", 1305, 2.C., 1.sayı, 2.s.

¹⁴ A.g.n., 2.s.

¹⁵ A.g.m., 2.s.

Ama Ferâizcizâde Mehmet Şâkir'e göre önemli olan para kazanmak değil, "hizmet"tir.

Matbaanın kurulmasından bir yıl sonra yayınlanmaya başlayan ve beş yıl süreyle yayınlanan *Nilüfer Mecmuâsı* da, halka hizmet amacını gütmektedir. Bu yüzden mecmuâda ser-levha "Nilüfer"den başlayarak halka bilgi veren yazılar bulunmaktadır.

İkinci cildin birinci sayısında başlayan yedinci sayıya kadar devam eden "Nilüfer"¹⁶ başlıklı tefrikada ilk olarak mecmuânın adının çeşitli dillerdeki karşılığı verilir.¹⁷

Beş ciltten oluşan derginin birinci cildi "1 Rebiü'l-evvel 1304" ile Saferü'l- hayr 1305" tarihini kapsar. 15 günde bir neşredilir. Her nüshası 4 sayfadır. Derginin bir senelik abone ücreti, il merkezinde oturanlar için 15, diğer okuyucular için posta ücretiyle birlikte 20 kuruş olarak tespit edilmiştir.

İlk sayfanın kapağında;

"Her bir varakında eser-i bû-yı edep var

Bir nüsha gel al sen dahi Nilüferimizden"

beyti bulunmaktadır. (1.C.,1.sayı, 1.s.)

"Rebiü'l evvel 1305" ile "Saferü'l-hayr 1306" tarihleri arasında çıkan ikinci ciltte, nüshalar 8 sayfaya çıkarılmıştır.

¹⁶ "Nilüfer", 1305,2.C., 1; 2; 3; 4; 7.sayılar, 2-3; 10; 18-19; 26-27; 34-35; 50.s.

¹⁷ "Nilüfer" 1305, 2.C., 1.sayı, 2.s.'da yer alan yazıda dergiye adını veren çiçek şöyle anlatılır: "Bu taraflarda en meşhûru çiçeği beyaz ve ortası sarı nevidir. Su içinde hâsıl olup su yüzünde geniş yapraklarıyla yıldız çiçeğini andıran büyük ve güzel beyaz çiçekleri görünür. Çiçeği güneş doğunca su üstüne tulu' ederek gurûbunda suya batıp o da gurûb eder." Bu tefrikada nilüfer çiçeğinin nasıl yetiştirileceğinden, tohumunun nasıl elde edileceğine kadar çeşitli ansiklopedik bilgiler verilir.

II. ciltten itibaren nüshaların başına "Mündericat" eklenmiştir.

"Âfitâb-ı mârifetten feyz alır Nilüferim

Bûy-ı irfân isteyen bir deste alsın el verir"

beyti bu ciltten itibaren tüm sayıların ilk sayfasını süslemiştir.

III. cilt (Rebiü'l evvel 1306 - Saferü'l-hayr 1307), IV. cilt (Rebiü'l evvel 1307 - Saferü'l-hayr 1308) ve V. ciltlerde (Rebiü'l evvel 1308 - Saferü'l-hayr 1309) dergi ayda bir defa çıkmaya başlar. Her nüshası 16 sayfadan oluşur. IV. ciltten itibaren "mündericat" kaldırılmıştır.

II. ciltten itibaren her cildin kapağı renklidir.

Nilüfer'in beğenilen ve aranan bir mecmua olduğunu çeşitli sayılarda yayınlanan okuyucu mektuplarından anlamak mümkündür. İkinci cildin üçüncü sayısında yayınlanan "Teşekkür"¹⁸ başlıklı yazıda *Nilüfer* yetkilileri okuyucunun bu beğenisine şu şekilde cevap verir: "... şahsen tanımakla müşerref olduğumuz nice din kardeşlerimizin manzum ve mensur tebriknâmelerine teşekkür ederiz" (2.C., 3.sayı, 18,s.) Yazıda bu tebriknâmelerden beğenilenlerin çeşitli sayılarda yayınlanmasının uygun görüldüğü belirtilerek; "Bursa Duyûn-ı Umûmiye Nezâret-i Aliyyesi Muhasebecisi İzzetli Mustafa Zihni Efendi'nin İltifatnamesi", Ertuğrul Sancağı Tahrirat Mesudu Rıfatlı Rıza Efendi'nin tebriknâmesi" yayınlanmıştır.

Mustafa Zihni Efendi "İltifatnamesi"nde mecmuayı beğenme sebebini şöyle açıklar: "Mündericâtı ehl-i İslâmı memnun ve maârif-perverâni mesrûr edecek derecede

¹⁸ "Teşekkür", 1305, 2.C., 3.sayı, 18.s.

güzel göründüğünden derhal ellerimi bâr-gâh-ı icâbete kaldırıp devâm-ı neşri yolunda bir de duâ ettim hemân". ("Teşekkür", s.18)

Mecmuânın devamı için gerekli olan abonelik bedellerinin ödenmesi konusunda çeşitli sayılarda yer alan; "İstid'amız",¹⁹ "Abonelerden Rica",²⁰ İhtâr-ı Mahsus"²¹ gibi yazılarda uyarılar yer almaktadır.

Derginin en bariz özelliği okuyucuyu yönlendirmesidir. Dergi de okuyucunun isteği doğrultusunda yeniden düzenlenmektedir. Örnek olarak okuyucunun isteği üzerine roman tefrika edilmiştir.²² Ayrıca okuyucunun isteği üzerine altmışıncı sayının sonuna birinci ciltten itibaren yayınlanan yazıların fihristinin konulduğu duyurulur.²³

Nilüfer dergisi okuyucuyu yazmaya teşvik eder. Örnek olarak; "Manastır'dan Mektup"²⁴ başlıklı yazının ardından *Nilüfer* yetkilileri Manastır'dan mektup yazarak dairelerinde çalışan arkadaşı Niyazi Beyin bir şiirini gönderen Yaşar Bey'e verdikleri cevapta okuyucunun yazı göndermesinin önemini belirtirler. Dergiye gönderilen yazıların aynen yayınlandığı, gönderilen yazıların sayısının fazla olmasının değil, değerli olmasının önemli olduğu da bu cevapta yer alır. Niyazi Beyin nazımının "takdire şâyân bir eser" olduğu söylenerek de okurlar teşvik edilmiştir.

İdarecinin örnek olması memurların da yazı göndermelerine vesile olmuştur. Dergi yetkilileri bu teşebbüsü takdirle karşılamışlardır. Bu takdir aynı şekilde

¹⁹ Mehmet Şakir, "İstid'amız", 1305, 2.C., 19; 20.sayı, 146; 154.s.

²⁰ Müdür-i Matbaa Şevki, "Abonelerden Rica", 1306, 3.C., 30.sayı, 286.s.

²¹ "İhtâr-ı Mahsûs", 1306, 3.C., 36.sayı, 384.s.

²² "Dişi Arslan", 1305, 2.C., 22; 24; 25.sayılar, 174-176; 190-192; 207-208.s., 1307, 3.C., 27; 29; 30.sayılar, 238-240; 270-272; 286-288; 302-304.s.

²³ "Aleni Muhaberelerimiz", 1308, 5.C., 53.sayı, 651.s.

²⁴ Yaşar Bey, "Manastır'dan Mektup", 1305, 2.C., 23.sayı, 180.s.

başkalarını da teşvik edici tarzdadır. Dergi yetkilileri, "Bir Manzara-i Ulviye"²⁵ nin yazarı, Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahab'a seslenerek onlara örnek olan Eyüp Sabri Efendi'yi şu şekilde överler: "Ulemâ-i Şuârâ ve udebâdan Bolu Tahrirat Müdürü İzzetli Eyüp Sabri Efendi'nin oraca mübeyyizlerinden bile iktidarlı şakirdler yetiştirmeye sa'y ettiği az müddette zuhûr eden bu misillü âsârıyla müstedil olduğundan arz-ı teşekkürât ederiz." (2.C., 159.s.)

Dergiye gönderilen yazılar incelendikten sonra yayınlanmaktadır. Ancak yayınlanan yazılarda bazı hataların olduğu görülür. "İ'tizar"²⁶ başlıklı Mehmet Şakir'in yazdığını düşündüğümüz yazıda bu hataların sebebi açıklanır. Yazar derginin düzenlenmesine yardım edecek, yanlışlar konusunda uyarıda bulunacak yeterli derecede arkadaşının olmadığından yakınır. Bu nedenle dergide yayınlanan yazılarda meydana gelebilecek hataların affedilmesini ricâ eder.

Dergiye yöneltilen tenkitlerde dergi yetkilileri bir şekilde kendilerini haklı çıkarırlar.²⁷ Bunun sebebi; bu dönemde tenkidi kabul etme geleneğinin gelişmemiş olmasıdır. Tenkit bizim çok yabancı olduğumuz bir türdür. Bu işi batılı manada kabul edenler de bir hayli azdır. Böyle bir tenkit geleneği olmadığından dergi yetkililerinin kendilerini haklı çıkaran cevapları devre göre doğaldır.

Dergide Bursa'da görev yapan ve Bursa'yı ziyarete gelen tanınmış şahıslarla ilgili yazılar da yayınlanmaktadır.²⁸ Mahmut Kemaleddin Bey'in ölüm haberi *Nilüfer*

²⁵ Abdülvahab, "Bir Manzara-i Ulviye", 1305, 2.C., 20.sayı, 158-159.s.

²⁶ "İ'tizar", 1306, 3.C., 26.sayı, kapak sayfası.

²⁷ "Edebi Muhaberelerimiz", 1306, 3.C., 26; 28; 29; 32; 35; 36.sayılar. 220-224; 252-255; 262-266; 314-317; 363-366; 381-384.s.

²⁸ "Kaside-i Kudûmiyye", 1304, 1.C., 5.sayı, 1.s.

"Ahid Kıt'a Beyefendi", 1305, 2.C., 21.sayı, 165.s.

"Teessüf-i Azîm", 1306, 3.C., 25.sayı, 206.s.

Başlıksız, 1306, 3.C., 29.sayı, 269.s.

"Da'vât-ı Hayriyye-i Padişâhî ve Tehniyyet-i Kudûm-i Vilâyetpenâhi", 1306, 3.C., 36.sayı, 270.s.

okuyucularına "Teessüf-i Azîm"²⁹ başlıklı yazıda şöyle verilir: "Yenişehir Fenar Muhacirlerinden olarak evvelki sene risâlemizin umûr-ı tahriyyesinde dahi bulunmuş olan ulemâ ve ezkiyâ-yı şasandan şâir-i şehir Mahmut Kemaleddin Efendi bundan cend gün evvel hummalı basur illetine tutulup her ne kadar tedavisine itina kılınmış ise de kâr-gîr olamadığından terk-i efâil-i fâni etmiş. Ve böyle nurside iken âsâr-ı memdûha ve metine ibrâz ederek âtide daha büyük hizmet-i fevkalâde-i edebiyesi memûl olan dehanetten bir zatın irtihâli cümlemizi dağdâr-ı hüzn-i azîm eylemiştir."(3.C., 206.s.)

Derginin çeşitli sayılarında Sultan Abdülhamid'i öven onun icraatlarından bahseden yazılar ve şiirler de mevcuttur.³⁰

Dergide daha çok dinî ve ilmî yazılar yer alır. Edebiyatla ilgili yazıların büyük bir kısmı da eski tarzı devam ettiren niteliktedir. Ancak Batılı eserlerden yapılan tercümeleler, Recep Vahyi'nin manzûmeleri ve tabiat tasvirleri Servet-i Fünûn edebî topluluğunun duyuş tarzını hazırlayıcı niteliktedir.

Derginin yazar kadrosu bir hayli geniştir. Yurdun çeşitli yerlerinden gönderilen yazılar dergide neşredilmiştir. Dergide en çok yazısı yayınlananların başında Recep Vahyi, Ferâizcizâde Mehmet Şâkir ve Ağlarcazâde Mustafa Hakkı Bey gelir.

²⁹ "Teessüf-i Azîm", 1306, 3.C., 25.sayı, 206.s.

³⁰ Ermeni Mektebi Muallimi, "Manzûme", 1304, 1.C., 6.sayı, 1.s.

Ziyaeddin Efendi, "Tahrîz-i Manzûm", Ne Mukaddes Hizmet", 1304, 1.C., 17.sayı, 3.s.

"Eser-i Cedid-i Hilâfetpenâhi", 1306, 3.C., 34.sayı, 338.s.

Ağlarcazâde Hakkı, "Isparta'dan", 1306, 3.C., 35.sayı, 361.s.

"Tebrik-i Kudûm-ı Vilâyetpenâhi", 1307, 4.C., 40.sayı, 441.s.

Ahmet Fuat Bey, "Tebrikiyye", 1307, 4.C., 42.sayı, 473.s.

Hıfzî Bey, 1308, 5.C., 50.sayı, 605.s.

"Şehâdet Câmî-i Şerifi, Tarîk, Şimendüfer, Mevlevihâne, Darü'l Aceze, Tesis ve Küşadı", 1308, 5.C., 55.sayı, 682-683.s.

Merâsim-i İstikbal ü Fermân-ı Âlişân", 1308, 5.C., 58.sayı, 722.s.

Derginin birinci cildinden itibaren özellikle, Ferâizcizâde Matbaası'nda basılan bazı kitapların isimleri verilip, bu kitaplar okuyucuya tavsiye edilmektedir. Bu ilanlarda okuyucunun kitaplara nasıl ulaşabileceği, fiyatlarının ne kadar olduğu gibi bilgiler de yer alır. Bu kitapların bazıları *Niliifer*'de tefrika edilmiştir. Bunlara örnek olarak; "Kubbe-i Semâya Bir Nazar", Recep Vahyi'nin "Terci-i Bend" ve Terki-i Bend" isimli eserleri verilebilir.³¹

Dergide yayınlanan yazı ve manzumelerin bazısında; vatanın kutsallığından, askerlikten, böyle bir vatanda yaşıyor olmanın verdiği mutluluktan söz edilir.³² Ayrıca; "Türklere Dâir Delil Tarihi" isimli yazıda Türkler'in şanlı bir geçmişe sahip oldukları özellikle Celâleddin Harzemşah'ın Tatarlar'a karşı verdiği mücâdelenin çok onurlu olduğu anlatılır.³³

³¹ Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "Kırk Yalan Köse", 1304, 1.C., 5; 6; 7; 8. sayılar, 4. sayfalar.

Müdü-i Matbaa Mahmut Hilmi, "İhtâr-ı Mahsûs", 1304, 1.C. 9. sayı, 1.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "Yalan Tükendi", 1304, 1.C., 9; 10; 11; 13; 14; 19; 24. sayılar, 4. sayfalar.

"Âsâr-ı Cedid-i Edebiyemizden Görebildiklerimiz", "Muhsin Bey Nam Eser", 1307, 4.C., 38. sayı, 411-412.s.

"Sanayi", 1308, 5.C., 50. sayı, 594.s.

"Yeni Eserler", 1308, 5.C., 53. sayı, 650-651.s.

"Âsâr-ı Cedîde", 1308, 5.C., 56. sayı, 690.s.

³² Recep Vahyi, "Gazel", 1304, 1.C., 7. sayı, 3.s.

Mahmut Kemâleddin, "Bir Ber-güzâr-ı Kalem Üzerine", "Vatanda", Bir Yedigâr Üzerine", 1304, 1.C., 1. sayı, 4.s.

Bâb-ı Âli Evrak Odası Hulefâsından Emin, 1307, 4.C., 47. sayı, 559-560.s.

Manastır'dan Recâî, "Askerler", 1308, 5.C., 51. sayı, 623.s.

³³ Emin Bey, "Der-saâdetten- Türklere Dâir Delil Tarihi", 1308, 5.C., 53. sayı, 651-653.s.

I. ARAPÇA ve FARŞA'DAN YAPILAN TEFRİKA ve TERCÜMELER

A - Arapça'dan Yapılan Tefrika ve Tercümeler

İslâmiyet'in kabûlüyle Kur'an-ı Kerim'in dilinin Arapça olması aydınların bu dili öğrenmesine sebep olmuştur. Türkler'in kitleler halinde Müşküman olduğu 10. asırdan itibaren bu yeni dinin ve yaşam biçiminin öğrenilmesi gereği hissedilir. Böylece başlangıçta Kur'an-ı Kerim tercümeleleri olmak üzere pek çok ilmî, edebî eser Arapça'dan Türkçe'ye kazandırılmıştır. Ancak bu çevirilerle Arapça'nın Türkçe'den üstün olduğu da gündeme gelmiş bunun üzerine Kaşgarlı Mahmut aynı zamanda ilk açıklamalı sözlüğümüz olan *Divan-ı Lügat-it Türk*'ü yazmıştır.³⁴

Nilüfer'in birinci cildinin birinci sayısında başlayıp aralıklarla on yedinci sayıya kadar devam eden "Beyenat"³⁵ başlıklı tefrikada, Arapça deyişlerin Türkçe ve Farsça "nazmen" ve "nesren" tercümeleri bulunmaktadır.

Tefrikanın ilk bölümüne "5" numarası verilmiştir. Bunun sebebi şöyle açıklanır: "Makabli *Hüdcavendigâr* ile neşr edilmişti." (1.C., 1. sayı, 3.s.)

³⁴ Ahmet Bican Ercilasun *Divan-ı Lügat-it Türk*'ün önemini şöyle belirtir: "Divan-ı Lügat-it Türk; Türk milletinin yüceliğini anlatmak, Türk dilinin Arapça'dan geri kalmadığını göstermek ve Araplar'a Türkçe'yi öğretmek, böylece o zaman hemen hemen tamamı Türklerce idare edilen ön Asya'da Araplar'ın Türklerle kolayca münasebet kurmalarını sağlamak için yazılmıştır... Eser Araplar'a Türkçe'yi öğretmek maksadıyla yazıldığı için Türkçe'den Arapça'ya bir sözlük olarak düzenlenmiştir. Eserin çeşitli izahları ihtiva eden kısımları Arapça'dır. Türkçe kelimelerin ve bunlarla ilgili örneklerin mânâları da Arapça olarak verilmiştir. Yine aynı sebeple, yani Araplar'a Türkçe öğretmek maksadı güdüldüğünden o zamanki Arap lügatçiliği geleneğine uyulmuş ve Türkçe kelimeler, Arapça kelimelerin hususiyet ve vezinlerine göre sıralanmıştır." A. Bican Ercilesun, "Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügat-it Türk", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken - Söğüt Yayınları, İstanbul, 1985, 1.C., s.118.

³⁵ "Beyenât", 1304, 1.C., 1; 4; 7; 17.sayılar, 2-3; 2; 1-2; 1.s.

Tefrikada Arapça kelimeler önce Türkçe düzyazı şeklinde tercüme edilir. Sonra manzum olarak hem Türkçe hem de Farsça tercümesi yer alır.

Arapça kelimelerin verilip önce nesren tercümesi, sonra "nazmen Farisî" ve "nazmen Türki"sinin yer aldığı diğer bir yazı da "Fazlü'l- Hitab"dır. "Fazlü'l- Hitab"³⁶ derginin birinci cildinin üçüncü sayısı ile altıncı sayısında olmak üzere iki bölüm halinde tefrika edilmiştir.

"Sadaratü'l Arap"³⁷ başlıklı tefrikada ise; Arap atasözleri açıklanır. Tefrika; atasözlerinin bir milletin hayatındaki yeri ve önemini bildiren şu cümle ile başlar: "Bir kavmin durûb-ı emsâli asırlarca vukû' bulan tecrübelerinin muhtasar ve müfid-i cümleleri olup havîd-i cümleleri olup havâdis-i tesâdüfât-ı dehriyyenin netâyicini bildirir." (2.C.,4.s.)

Herhangi bir zamanda söylenmiş bir söz milletin beğenisini kazanırsa, atasözü olarak söylenmeğe başlar. Zamanla bu sözün söyleyeni unutulur, anonim nitelik kazanır. Ancak ilk andaki değeri, söylendiği duruma uygunluğu sürer. Bu atasözleri zaman zaman bazı edebiyatçılar tarafından toplanır. Örnek olarak; Tanzimat sanatçılarından Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye* isimli eseri verilebilir. Şinasi, eserin Paris'te bulunduğu 1852 yılında derlemeye başladığı malzemeyi İstanbul'da düzenlemiş ve yayınlamıştır. Eserin ilk baskısında 2500 atasözü yer almaktadır. Şinasi "Mukaddime"de Osmanlı atasözlerinin önemine ve yayınlanma sebebine şöyle değinir: "Durub-ı emsâl ki hikmetü'l - avâmdır lisanından sadır olduğu bir milletin mahiyet-i

³⁶ "Fazlü'l- Hitab", 1304, 1.C., 3 ve 6 sayılar, 2 sayfalar.

³⁷ "Sadaratü'l - Arap", 1305, 2.C., 1; 2; 3; 4; 7; 11; 12; 15; 16 sayılar, 4-5; 12; 20-22; 28-29; 51-52; 84-85; 92-93; 115-116; 125-126.s.

ifkârına delâlet eder. Durub-ı Emsâl-i Osmaniyye ise cümleten mânidârdır. Binâenalyh bunların kaba tâbirât-ı müştemil olanlarından maâda ekserisini işbu mecmuâyâ elif-bâ tertibi üzere derc eyledim."³⁸

"Sadaratü'l Arap" da da Osmanlı atasözlerinin toplanıp dokuz bine ulaştırıldığından bahsedilir.³⁹

Tefrikanın yazarı, bu eseri yazmaktan duyduğu şerefi şöyle anlatır: "Öyle bir üstd-ı mükerremmin kırıntılarını yazmak ise bana şereftir. Bu fikri en çoğu bulduğum durûb-ı emsâlin ekserisi hikâyesiz olarak esaslarına da muvafik olamadığından istidlâl ediyorum." (2.C., 4.s.)

Tefrikada; ya Arap atasözlerinin Türkçesi verilmeden doğrudan açıklaması yapılmakta ya da sözle ilgili bir hikâye anlatılmaktadır. Yazar Arap mesellerini açıklarken, örnek verdiği hikâyelerde bazı din büyüklerinin hikâyelerinden ve hadislerden de yararlanır. İlk bölümdeki sözün açıklamasında "Hazret-i İbn Abbas Radiyallahü anhü"nın başından geçen bir olay anlatılır. (2.C. 4.s.)

Derginin 27. sayısının kapağında başlayan ve son cilde kadar süren "Kırk Dilber"⁴⁰ başlıklı tefrikada da 40 tane Arapça sözün Farsça ve Türkçe tercümesi sunulur. Bu sözlerin ekserisi dinle ilgilidir. İlk bölümdeki sözün Türkçe tercümesi şöyledir:

³⁸ "Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye"den, *Büyük Türk Klâsikleri*, 9.C., s.27.

³⁹ "Sadaratü'l - Arap", 1305, 2.C., 1.sayı, 5.s.

⁴⁰ "Kırk Dilber", 1306, 3.C., 27.sayının kapak sayfasından itibaren, 1308, 5.C., 59.sayı kapak sayfasına kadar her sayıda yer alır.

"Dinle destûr zât-ı levlâkı

Mümin-i kâmil olmaz ol bâki

Cümle ahvâr dini sevmezse

Sevdiği rütbe nefes çâlâkı" (3.C., 27.sayı, kapak sayfası)

Arapça'dan yapılan tercümele arasında; "İbrahim Ethem, Hasan Basri, Rabia Adviye" gibi din büyüklerinin hayatlarını anlatan "Tercüme-i Tezkiretü'l- Evliyâ"⁴¹ tefrikanı, hikmetli sözler, Arapça beyitlerin çevirileri de yer almaktadır.

B - Farsça'da Yapılan Tefrika ve Tercümele

Dergide yer alan Farsça'dan yapılan çevirilerin içinde *Nigeristan*, *Bostan*, *Gülistan* gibi mesnevilerden alınmış beyitlerin nesren ve nazmen çevirileri; Attar, Câmî, Sâdî, Uhdeddî Kirmânî, Şeyh Said Hazretleri gibi Fars Şâirlerinin şiirlerinden seçme beyitlerin nazmen ve nesren tercümeleri yer almaktadır.

Derginin ikinci cildinin birinci sayısında başlayan ve elli dokuzuncu sayıda sona eren "Sanihatü'l- Acem"⁴² başlıklı tefrika; yazarın "bülâganın üstadı" dediği Riyazi Efendi'nin "*Düstûru'l- Amel*" adlı kitabının şerhi olarak yazılmıştır.(2.C., 5.s.)

Tefrikada; özellikle bu kitabın içeriği ve metodu anlatılmıştır. Atasözleri ilk

⁴¹ "Tercüme-i Tezkiretü'l- Evliyâ", 1304, 1.C., 2; 3; 5; 6; 8; 17.sayılar, 4; 3-4; 1-2; 3; 2-3; 1-2.sayfalar.

⁴² "Sanihatü'l- Acem", 1305, 2.C., 1; 2; 3; 5; 6; 8; 10; 12; 17; 18; 19; 20; 23; 24.sayılar, 5-6; 12-13; 22; 39-40; 44-46; 59-60; 77-79; 95-96; 132-133; 144; 151-152; 154; 179-180; 186-188.sayfalar, 1306, 3.C., 25; 26; 27; 28; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36.sayılar, 198-199; 215-217; 234-235; 247-248; 278-279; 299-302; 310-311; 332-333; 348-351; 366-368; 379-380; sayfalar, 1307, 4.C., 37; 39; 40; 44; 46; 47; 48; 49.sayılar, 400; 429-430; 447; 512; 541-543; 557-559; 575-576; 588-589.sayfalar, 1308, 5.C., 52; 54; 55; 56; 57; 58; 59.sayılar, 638; 671-672; 687-688; 702-704; 718-720; 735-736; 751-752.sayfalar.

hecenin ilk harfine göre verilmiştir. Her atasözüne örnek olarak ünlü Acem şâirlerinin beyitleri yazılmıştır. Böylece okuyucuya hem Farsça'yı kolayca öğrenme fırsatı verilmiş, Hem de Farsça beyitlerle karşılaşması sağlanmıştır. Bir başka faydası da; Farsça bilmeyenler için beyitlerin Türkçe açıklamasının bu yazıyı yazan tarafından eklenmiş olmasıdır. Riyâzî Efendi'nin eserine yapılan bu ilâveyi yazar şöyle açıklar: "Bu fâidelere üçüncü bir istifâdeyi âcizleri ilâve ederek her beytin Türkçelerini gayet açık surette zîrlere yazarak neşr etmeği nursîdelerimize bir hıdmet addeyledim." (2.C., 5.s.)

Yazar amacının beyitleri şerh etmek olmadığını belirtir. Ancak bazı beyitlerin "aynen", kelime kelime çevrilmediğini, bundan dolayı özür dilediğini de ekler.

Tefrikada; "ağzı sulandı, eridi, işe sürat verdi..." gibi günlük yaşamda kullanılan sözlere de yer verilmiştir. Böylece okurun sıkılmadan yazıyı takip etmesi sağlanmıştır. Bu sözlerin geçtiği beyitler Acem edebiyatının seçkin şâirlerine âittir. Mir Hüsrev, Molla Câmî, Kâtibî, Helâlî, Kemal Isfihânî gibi şâirlerin beyitleri örnek olarak verilmiştir.

Tefrikada bazı sözlere âit öğüt verici hikâyeler de yer alır. "Âvâz-dâd" ünledi, sesledi, çağırdı sözünün olduğu bölümlerde böyle bir hikâyeyle karşılaşırız. Bu, sürekli yükselme hevesiyle büyüyen göğe ulaşan bir ağacın hikâyesidir. Bu ağaç asıl görevinin insanlara meyve vermek olduğunu unutmuş, sadece büyümüştür. Ancak "bâd-ı hazân" onu yerle bir ettiği, bahar geldiğinde canlanamadığı zaman gerçeği anlar. Âh eder, âvâzı çıktığı kadar bağıırır, yine de kesilmekten kurtulamaz. Bu pişmanlıkla şâirâne bir şekilde bülbülle söyleşmeye başlar:

"Taze bir fasla başladı cânân

Cûşa geldi gürûh-ı hâmûşân

Oldu divâne aşkla insan

Ne durursun figâna başla hemân

Gel çağır- lil lil la - bülbül" (2.C., 77-78.s.)

Bu mısralardan sonra oduna dönmüş ağaç bülbüle; "gel ey hoş-elhan bülbüle gel. Şu güldesteye bir beste bağlayıp insanlara sunalım" diyerek insanlara hizmet etmesini önerir. (2.C., 78.s.)

II - DİNİ KONULU YAZILAR

1886 (1304) yılında çıkmaya başlayan *Nilüfer Mecmuâsı* başlangıçta daha çok dînî konulu yazılara yer vermiştir. "Maârife hizmet etmek ve dünya ve ahirete yarar eserler neşreylemek" amacıyla olan derginin ilk sayılarında dînî bilgiler veren yazılar ağırlıktadır. Dördüncü seneden itibaren bu yazıların sayısı azalır.

A - Din Büyüklerinin Hayatlarından Bahseden Yazılar

"Din Büyüklerinin Hayatlarından Bahseden Yazılar" Ebu Hanife'yi tanıtan bir tefrika ve Mevlânâ'yı tanıtan tek bölümlük yazıdan oluşur.

"Zübde-i Menâkıb-ı İmâm-ı Âzâm"⁴³ başlıklı yazıda İslâm dininde ehl-i sünnet mezheplerinden Hanefî mezhebinin kurucusu Ebu Hanife (Numan İbn-i Sabit)'nin vasıflarına ait hikâyeler anlatılır. Bu tefrika birinci sayıda başlayıp altmışıncı sayıya kadar devam eder.

Bu hikâyelerden bazıları Ebu Hanife'nin kendi ağzından anlatılırken bazıları "Abdullah bin Mübarek der ki", Hazret-i İmam-ı Âzam'dan Ebu Yusuf nakl u rivayet eder ki" gibi sözlerle başkalarının ağzından anlatılır. Yazıda Ebu Hanife'nin aşağıdaki örnekte olduğu gibi öğüt verici sözlerine de rastlanır: "Hazret-i Ebu Hanife buyurur ki;

⁴³ "Zübde-i Menâkıb-ı İmâm - Âzâm", 1305,2.C., 1; 2; 3; 4; 6; 7; 8; 10; 12; 13; 15; 19; 22.sayılar, 6-7; 13-15; 22-23; 29-31; 46-47; 53; 60-64; 79; 94; 95; 103; 116-117; 150-151; 173-174. sayfalar, 1306, 3.C., 26; 28; 29; 31; 33; 34; 35; 36.sayılar, 219-220; 252; 267-268; 296-296; 333-335; 351-352; 366; 380.sayfalar, 1307, 4.C., 39; 41; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48.sayılar, 428; 462-463; 478-480;489-492; 508-510; 524-527; 538-541; 556-557; 571-575.sayfalar, 1308, 5.C., 49; 50; 51; 52; 54; 55; 56; 57; 58; 59; 60.sayılar, 588; 597-598; 621-622; 637-638; 666-670; 678; 699-702; 716-718; 734-735; 747-749; 763-764.sayfalar.

nâdân olanlar cevabda sür'at gösterir ve tekellüm ü tefekkür zamanında her tarafa tek ü pû ederler." (2.C., 67.s.)

Üçüncü cildin yirmi beşinci sayısında yayınlanan "Şerefnüma"⁴⁴ başlıklı yazı, Ali Haydar Bey tarafından yazılmıştır.⁴⁵

Mevlânâ'nın dünyaya gelişini, ailesini, tarîkate girişini anlatan yazı, Ali Haydar Bey tarafından şöyle sunulur: "Manisa'da vâkı' olan mülâkatları pişvâ-yı ashâb-ı mârifetten cedd-i bozorkvarları Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Hazretlerinin tercüme-i hallerini hâvi bir eser meydana götürülmesi iltimas olunuyordu. Arzû-yı kirâmelerinin hayyiz-i husâle vusâli âmâl-i muhtermeden bulunmakla şu aralık tahdis eden meşgaleler arasında iftiras edilen az bir vakit içinde yazabildiğim "Şerefnüma" bir kaç sahife nazar-gâh-ı ârifânelerine idâre edilerek tevcihat maalina'tları istibka kılınır." (3.C., 202.s.)

B - Dînî Hikâyeler

"Halîsatü'l- Hakâyık"⁴⁶ başlığında verilen dînî hikâyeler aynı zamanda okuru tebessüm ettiren hikâyelerdir. Çok çirkin bir kadınla kocası arasında geçen hikâye örnek verilebilir. Adam karısına gidip; "ikimiz de cennetliğiz" der. Kadın ise; kendisinin onun gibi huysuz bir adama katlandığı için cennete gideceğini, kocasının ise bir dilbere sahip olduğu için bu makama ulaşacağını söyleyerek kocasını şaşırtır.

⁴⁴ Ali Haydar, "Şerefnümâ", 1306,3.C., 25.sayı, 202-204.s.

⁴⁵ 1305, 2.C., 23.sayı, 178.sayfada yayınlanan "Kütahya'dan Bir Ziya" başlıklı yazıyla dergiye gönderilen Şerefnüma'nın tanıtımı yapılır. "Tanzimi der-dest bulunan üçüncü sene nüshalarından birine derci münasip görülmüştür" diye yayınlanacağı belirtilir.

⁴⁶ "Halîsatü'l- Hakâyık", 1304, 1.C., 20.sayı, 4.s.

Putta tapan Dakyanus'un zulmünden kaçan, bir mağaraya sığınarak uzun süre orada uyuyan, "Yemlühâ, Makselina, Mislihâ, Mernüş, Debemüş, Sazenüş, Kefeşteyyuş ve köpekleri Kıtmir" in hikâyesi olan "Kıssa-i Ashâb-ı Kehf"⁴⁷ isimli yazı da bu bölümde yer almaktadır. Yazının tefrika edilme sebebi şöyle belirtilir: "Bu fâni mürûgâhdan önce gelip geçenlerin beyâna lâıyk hikâyelerinin okumak ve anlamakta çok faydalar olduğu herkesçe mâlûmdur." (2.C., 7.s.)

Tefrikada daha sonra; insanların başkalarının hayat hikâyelerinden hangi dersleri çıkarabileceği anlatılmıştır. Yazıya göre insanlar hayatları boyunca başkalarının başlarından geçen olayları yakından izlerler. Eğer bu olaylarda "isâbet ve hidâyet" görülürse örnek alır, hayatlarını ona göre yönlendirirler. Hayatları örnek alınabilecek kimseler arasında Peygamberler ve sâlih kimseler yer alır. Bu şahıslar yazıda "Hakk'ın mânevî askeri" olarak nitelendirilmektedir.

C - Dinle İlgili Fikrî - Felsefî Yazılar

Bu gruba giren metinler İslâm dininin ilme, ahlâka, akla verdiği önemi anlatmak için yazılmış makalelerdir. "İlm"⁴⁸ isimli makalede ilmin ne derece önemli olduğu şu sözlerle belirtilir: "Âlimler ile câhiller müsâvî olmaz. Âlimler hayat ve haberâtta câhillere ise ölüm derecesinde bir derin uyku ve gaflettedir." (2.C., 3.s.)

Bu makalelerde âlimin sürekli ibâdet eden bir kişiden de üstün olduğu ifade edilir. Çünkü; ibâdet eden yalnız kendini kayırdığı halde âlim tüm âlemi kurtaracaktır.

⁴⁷ "Kıssa-i Ashâb-ı Kehf", 1305, 2.C., 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18.sayılar, 7-8; 16; 23-24; 31-32; 40; 56; 72; 96; 104; 108-110; 117-118; 127-128; 135-136; 142.sayfalar.

⁴⁸ "İlm", 1305, 2.C., 1; 2; 3; 4; 5.sayılar, 3-4; 10-11; 19-20; 27-28; 35-37.sayfalar.

Bu düşünce "oku"emrine dayanır. Kur'an-ı Kerim'in özüne de uygundur.

Bir insanın âlim olabilmesi için gereken şartlar da şu sözlerle açıklanır: "İnsan ilmiyle âmil olmadıktan sonra âlim sayılmaz. İlmi ziyâdeleştirip takvâsını arttırmayanlar Cenâb-ı Hakk'a uzak düşmekten başka bir harekette bulunmaz." ("Esmar'ül- Hadâik", 1306, 3.C., 25. sayı, 206.s.)

Bu makalelerde yazarlar aklın, ilmin önemini açıklarken Batıya yetişebilmek için aydınlık çağı düşünürlerinden öğrendiklerini, İslâmiyet'ten âyet ve hadislerle destekleme yoluna gitmişlerdir. Böylece İslâmiyet'in de akla ve ilme önem verdiği dikkat çekilmektedir. İkinci cildin altıncı sayısında başlayıp on üçüncü sayısında sona eren "Akl"⁴⁹ başlıklı tefrikada da bu yol takip edilmiştir. Akıl, Şinasi'den beri edebiyatımızda işlenmiş bir konudur. Şinasi'nin Münacaat'ında Tanrı'nın varlığını akıl yoluyla ispata çalıştığı bilinmektedir.⁵⁰ Bilhassa Tanzimat dönemi yazarları 18.yy. aydınlanma çağı düşünürlerinin tesiriyle akıl üzerinde durmuşlardır. Şinasi'den sonra Ziya Paşa, *Terci-i Bend* ve *Terkib-i Bend*⁵¹ inde, Hamid Makber⁵² başta olmak üzere pek çok eserinde aklın, hayatı ve ölümü idrâkten mahrum olduğu üzerinde durmuşlardır.

"Ulemâ-i Kiram Lisânından"⁵³, "Tecrübelerim"⁵⁴, "Zübdetü'l- Cevâhir"⁵⁵,

⁴⁹ "Akl", 1305, 2.C., 6; 7; 8; 11; 13.sayılar, 43-44; 50-51; 58-59; 83-84; 100-101.sayfalar.

⁵⁰ "Münacaat" hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yay., İstanbul, 1994, s.29.

Hasan Akay, "Şinasi'nin 'Bilimsel Nitelikli Amentü'sü", *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998, s.29-56.

⁵¹ "Terci-i Bend" hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, A.g.e., s.46-67.

⁵² "Makber" hakkında geniş bilgi için bkz., İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh yay., İstanbul, 1983.

⁵³ "Ulemâ-i Kiram Lisânından", 1304, 1.C., 4.sayı, 2-3.s.

⁵⁴ Mehmet Şakir, "Tecrübelerim", 1304, 1.C., 6.sayı, 2.s.

⁵⁵ "Zübdetü'l - Cevâhir -yahut- Ber-güzâr-ı Tahir", 1304, 1.C., 14.sayı, 2-3.s.

"Cemel-i Hikemiyye"⁵⁶, "İlm"⁵⁷, "Akl"⁵⁸, Esmarü'l- Hadâik"⁵⁹ dergide yayınlanan dinle ilgili fikrî yazılardandır.

Dergide dinle ilgili felsefî yazılar da bulunmaktadır. Dinle ilgili felsefe tasavvuftur. Felsefenin iki ana sorusu vardır: "a- Vücut nedir? b- Nasıl anlayabiliriz?"⁶⁰ Tasavvuf bu sorulardan ikisinin cevabını teşkil eder. Bu sorunun cevabını çeşitli felsefe akımları çeşitle şekillerde vermişlerdir. İslâm felsefesine göre kâinata tek bir vücut vardır. Başka varlıklar O'nun tecellisidir. Bu düşünce ile ilgili dergide yer alan yazılardan ilki; ikinci cildin dokuzuncu sayısında başlayıp, altmışıncı sayıda sona eren "Ayine-i İskender"⁶¹ isimli tefrikadır.

Dokuzuncu sayıda yayınlanan "İstanbul'dan Mektup"⁶² ve "Anonim Telif"⁶³ başlıklı yazılarda Fenelon'un "*Telemaque*" aadlı eserinin bizim "hakkaniyet ve hissiyâtımıza uymadığı" belirtilir. Tercümeler başlangıçta İsmâmiyet'e aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıkan eserler olmuşlardır. Tercümeyle karşı çıkanlar pagan kültürünün hâkim olduğu bir toplumla tercümelerin çeliştiğini düşünmüşlerdir. Bu

⁵⁶ Mehmet Hasib, "Cemel-i Hikemiyye", 1304, 1.C., 16; 20; 21. sayılar, 4: 3-4; 4. sayfalar.

⁵⁷ "İlm", 1305, 2.C., 1; 2; 3; 4; 5. sayılar, 3-4; 10-11; 19-20; 27-28; 35-37. sayfalar.

⁵⁸ "Akl", 1305, 2.C., 6; 7; 8; 11; 13. sayılar, 43-44; 50-51; 58-59; 83-84; 100-101. sayfalar.

⁵⁹ "Esmarü'l - Hadâik", 1306, 3.C., 25; 26; 27; 30; 32; 33; 34; 36. sayılar, 206-207; 217-219; 228-230; 277-278; 308-310; 331-332; 347-348; 377-379 sayfalar, 1307, 4.C., 39; 40. sayılar, 430-432; 446-447. sayfalar.

⁶⁰ Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1984, s.14.

⁶¹ "Ayine-i İskender" 1305, 2.C., 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22. sayılar, 74-75; 82-83; 90-91; 98-99; 107; 114-115; 122-123; 130-131; 138-139; 146-147; 154-155; 162-164; 170-172. sayfalar, 1306, 3.C., 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36. sayılar, 194-197; 210-212; 226-228; 242-244; 258-261; 274-276; 290-293; 306-308; 322-326; 339-343; 354-358; 371-373. sayfalar, 1307, 4.C., 37; 38; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48. sayılar, 387-390; 402-428; 418-419; 434-437; 450-451; 466-471; 482-484; 499-502; 514-517; 531-533; 546-550; 562-565. sayfalar, 1308, 5.C., 49; 50; 51; 53; 54; 55; 56; 57; 58; 59; 60. sayılar, 579-583; 595-599; 612-613; 642-645; 658-663; 674-678; 691-698; 707-714; 725-733; 738-747; 754-761. sayfalar.

⁶² "İstanbul'dan Mektup", 1305, 2.C., 9. sayı, 66-67.s.

⁶³ "Anonim Telif", 1305, 2.C. 9. sayı, 67-68.s.

görüŖle telif bir eser yazılmaya başlanır. Müsveddesi *Nilüfer Mecmuâsı*'na gönderilen tefrika "Ayine-i İskender"dir.

Tefrikanın ilk bölümlerinde yazı ve bölümleri tanıtılır. Eserin başlıkları Ŗöyle takdim edilir: "Sekiz bâba taksim edilip evvelkine Mütlaâ-i Feylesofâne", ikincisine "Tesîr-i Mudârâ", üçüncüsüne "Âlem-i İstikbâl", dördüncüsüne "Zaikâ-i Hüner", beşincisine "Masumâne Aşk u Sevdâ", altıncısına "Şerefe'l- İslâm", yedincisine "Dünyada MüŖahede-i HaŖr u NeŖr" sekizincisine "Salâhta Felâh" unvanları ser-levha edildi. (2.C.,69.s.)

Birinci bölüm olan "Mütalaâ-i Feylesofâne"de filozofun tanımı yapılmaktadır. Filozofun özellikleri belirtilirken o zamanın felsefe anlayışı da ortaya çıkar. O dönemde günümüzdeki mânâsıyla felsefe yoktur. Din ile felsefe iç içedir. Filozof da bazılarının dediğı gibi "bir itikatsız" değildir. Yazara göre; "filozof ancak tebâyi' ve sanayi' ve fûnûnun avâm-ı zannı taharri edip hikmet-i ledünyeyi tafahhüs eyleyen adamdır. Bizim tasavvur ettirmek istediğimiz feylesof ise hükemâ-yı İslâmiye'den demek olur." (2.C., 74-75.s.) Bu sözlerle filozofun İslâm kuralları çerçevesinde düşünen insan olduğı anlatılmaktadır.⁶⁴

Diğer bölümlerde de birinci bölümde tarifi yapılan filozof tipinin çeŖitli özelliklerinden bahsedilmektedir. Filozofun çocuk eğitimi konusundaki düşünceleri, içkinin zararları hakkındaki görüşleri, aşk ve sevdâ felsefesi, çeŖitli din terimlerinin tanımları, filozofun aşk acısıyla Bağdat'a gitmesi, orada evlenmesi diğer bölümlerde karşımıza çıkan konulardır.

⁶⁴ Dönemin felsefe anlayışı hakkında geniş bilgi için bkz. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, C.1, Selçuk Yay., Konya, 1966, s.199.

"Ben Neyim"⁶⁵ başlıklı yazıda ise; bir adamın "insan kendini bilmek lâzım değil mi?" sorusuna cevap bulmak için yaptığı araştırma anlatılır. Bu yazıda felsefenin temel sorularından birine "vücut nedir?" sorusuna cevap aranmaktadır.⁶⁶ Yazının kahramanı bu soruya cevap bulmak için hekimlere başvurur. Bir hekim ona; "... adam kendine bir iradedir." cevabını verir. "İslâmiyet'e ve ona dayanan tasavvufa göre Tanrı kâinatı insanoğlu için yaratmıştır".⁶⁷ Şeyh Galib'e göre insan "zübde-i âlem"dir. Yani âlemin en seçkin parçasıdır, özüdür.⁶⁸ Yazıda "her azanın bir görevi olduğu" vurgulanır.

Ç - Bilmeceler

Dergiye renk katmak, okuyucuyu düşünmeye sevk etmek için oluşturulan bilmeceler ilk ciltten üçüncü cildin otuz altıncı sayısına kadar devam eder. Başlangıçta dinî nitelik taşıyan dergide, bilmeceler de dinî bilgilere dayanır. "Şey nedir? Şeyin aslı nedir? Kamerdeki Mahu ne olarak buna delâlet eden âyet hangisidir?"⁶⁹ gibi dine dayanan bilmeceler dergide yayınlanır.

Birinci cildin ilk sayısında ve dördüncü sayısında yayınlanan "Gonca-zâr-ı Efkâr"⁷⁰ başlıklı tefrika "muammâ"nın tanımı yapılır. Tefrikanın yazarı Mahmud Kemaleddin'e göre muammâ; "zekâ- nümâ bir mir'at-ı incilâdır." (1.C., 1.sayı, 4.s.)

Yazıda çeşitli âlimlerin muammâ tanımları ve bunların tercümeleleri de yer alır. Mahmud Kemaleddin bu yazının mukaddimesinde yazıyı oluştururken takip ettiği yolu

⁶⁵ "Ben Neyim?", 1305, 2.C., 23.sayı, 181-184.s.

⁶⁶ Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, s.14.

⁶⁷ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -2*, Dergâh Yay., İstanbul, 1987, s.31.

⁶⁸ *A.g.e.*, s. 29-30.

⁶⁹ "Bilmici", 1305, 2.C. 6.sayı, 42.s.

⁷⁰ Mahmut Kemaleddin, "Gonca-zâr-ı Efkâr", 1304, 1.C., 1; 4.sayılar, 4; 3-4.sayfalar.

"Ben Neyim"⁶⁵ başlıklı yazıda ise; bir adamın "insan kendini bilmek lâzım değil mi?" sorusuna cevap bulmak için yaptığı araştırma anlatılır. Bu yazıda felsefenin temel sorularından birine "vücut nedir?" sorusuna cevap aranmaktadır.⁶⁶ Yazının kahramanı bu soruya cevap bulmak için hekimlere başvurur. Bir hekim ona; "... adam kendine bir iradedir." cevabını verir. "İslâmiyet'e ve ona dayanan tasavvufa göre, Tanrı kâinatı insanoğlu için yaratmıştır".⁶⁷ Şeyh Galib'e göre insan "zübde-i âlem"dir. Yani âlemin en seçkin parçasıdır, özüdür.⁶⁸ Yazıda "her azanın bir görevi olduğu" vurgulanır.

Ç - Bilmeceler

Dergiye renk katmak, okuyucuyu düşünmeye sevk etmek için oluşturulan bilmeceler ilk ciltten üçüncü cildin otuz altıncı sayısına kadar devam eder. Başlangıçta dinî nitelik taşıyan dergide bilmeceler de dinî bilgilere dayanır. "Şey nedir? Şeyin aslı nedir? Kamerdeki Mahu ne olarak buna delâlet eden âyet hangisidir?"⁶⁹ gibi dine dayanan bilmeceler dergide yayınlanır.

Birinci cildin ilk sayısında ve dördüncü sayısında yayınlanan "Gonca-zâr-ı Efkâr"⁷⁰ başlıklı tefrika "muammâ"nın tanımı yapılır. Tefrikanın yazarı Mahmud Kemaleddin'e göre muammâ; "zekâ- nümâ bir mir'at-ı incilâdır." (1.C., 1.sayı, 4.s.)

Yazıda çeşitli âlimlerin muammâ tanımları ve bunların tercümeleleri de yer alır. Mahmud Kemaleddin bu yazının mukaddimesinde yazıyı oluştururken takip ettiği yolu

⁶⁵ "Ben Neyim?", 1305, 2.C., 23.sayı, 181-184.s.

⁶⁶ Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Meşhumlar*, s.14.

⁶⁷ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -2*, Dergâh Yay., İstanbul, 1987, s.31.

⁶⁸ *A.g.e.*, s. 29-30.

⁶⁹ "Bilmici", 1305, 2.C. 6.sayı, 42.s.

⁷⁰ Mahmud Kemaleddin, "Gonca-zâr-ı Efkâr", 1304, 1.C., 1; 4.sayılar, 4; 3-4.sayfalar.

şöyle tarif eder: "Fikr ü heves-i âcizânemle mütenâsip düşen târif-i âhir beni, mahsül-i ziyâret olarak o rengîn kitaplarından ahz u iktibas edebildiğim ve edeceğim bazı hakâyık ve dakâyık-ı muammâyı muhtelif bir sûretle tercüme ederek, ekser mütalaâsını taze fikrân-ı şaban olan "*Nilüfer*"imizin bazı nüshalarında bu kısmı fenden de birer parça bulundurmaya mütecâsir eyledi." (1.C., 1. sayı, 4.s.)

Dördüncü sayıda yayınlanan yazıda da bu tariflerden bazılarına yer verir. Mahmud Kemaleddin Mir Hüseyin'in muammâ tarifini Farsça olarak verir ve onu şöyle açıklar: "Muammâ her fikr-i selime göre sıhhat-ı delâlet ifâdesi teslim edilecek sûretle tertip edilip rumuz ve ima tarîkiyle bir isme delâl olan kelâmıdır." ("*Gonca- zâr-ı Efkâr*", 1304, 1.C., 4.sayı, 3.s.)

Yazının sonunda bir de "lügaz örneği" ve onun "nesren tercümesi" yer alır.

Bilmecelerin sonunda; "bizim bilmecelerimiz ziyade kolaydır. Ancak tarafımızdan tertîb olunmadı. Zaten müretteb idi. Kitaplarda cevapları vardır. Tekmilini bulan zâta şimdilik bir senelik abone vâdediyoruz. Diler kendi alsın diler bir mektebe ihdâ etsin" şeklinde açıklamalarla bilmecelerin ödüllü olduğu belirtilmektedir. ("*Bilmece*", 1305, 2.C., 6.sayı, 42.s.) Bunun yanında kitaplarda cevapların olduğu vurgulanarak okuyucu araştırmaya sevk edilmektedir. Ayrıca kazanılan ödülün bir mektebe bağışlanabileceği hatırlatılarak dergi, okurları eğitime yardım etmeye çağırmakta ve devlet desteğinin dışında fertlerin de sosyal hayatta aktif rol almasına vesile teşkil etmektedir.

Bilmecelerin cevabını bilenler genellikle yeni bilmeceler de göndermişlerdir. Mehmet Nuri Efendi, Ali Dâim Efendi, Hafız Hüsnu Efendi, gibi isimler çeşitli sayılarda yayınlanan bilmeceleri gönderen ve cevaplayanların arasında yer alırlar.

III - FENLE İLGİLİ YAZILAR

Ondokuzuncu asır medeniyetinin en önemli iki unsuru ilim ve tekniktir. Sadullah Paşa, "Ondokuzuncu Asır"⁷¹ isimli manzûmesinde "insan aklının kudretini yüceltiyor, yaptığı keşifler ve icatlar sayesinde Ortaçağ'ı aşarak yeni bir çağ yarattığını" söylüyor.⁷²

Tevfik Fikret'in "Halûk'un Âmentüsü"nde de fen; îman edilecek unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar.⁷³

İlim ve fen sayesinde şüpheler, efsaneler ortadan kalkmış; bunların yerini gözlemler ve deneyler sonucunda elde edilen kesin bilgiler almıştır. Mehmet Kaplan bu yüzyılı şöyle değerlendirir: "Olmaz zannolunan bir çok şeyler bu asırda mümkün hâle girmişti. Yeni keşifler eski kanaatleri alt-üst etmiştir. Kimyevi araştırmalar, madde hakkındaki görüşleri tamamiyle değiştirmiştir. Eskiden basit zannolunan şeylerin mürekkep, mürekkep zannolunan şeylerin basit olduğu görülmüştür. Bu asırda ilmin esası tecrübe olmuştur. Mantığın yerini tecrübe almıştır. Tecrübe sayesinde birçok meçhuller apaçık hâle gelmiştir. Eskiden mecaz telakki edilenler hakikat, hakikat zannolunanlar mecaz olmuştur. Eski malûmat belki de esasından yıkılmıştır. Astronomi, coğrafya, fizik ve kimya artık zihnî vesveselerden ve vehimlerden ibaret değildir. Nazarî meseleler denemeye dayanmaktadır. Deneme nazarî fikirler için bir senet vazifesini görür. Bu sayede eskiden zanna dayanan şeyler kesin bilgi olmaya

⁷¹ Geniş bilgi için bkz., Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri -1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s.68-72.

⁷² Geniş bilgi için bkz., Mehmet Kaplan, *A.g.e.*, s.70.

⁷³ Geniş bilgi için bkz., Mehmet Kaplan, *A.g.e.*, s.178-184.

başlamıştır. Bu asırda parlak akıllar gökyüzüne yükseliyor. Çekim kanunu âdetâ bir merdiven vazifesini görüyor. İnsan düşüncesi yerin derinliklerine de inebiliyor. Dünyanın yaradılışına âit deliller din kitaplarında değil, yer tabakaları arasında araştırılıyor. Bilgi sayesinde, elektrik, ziya, buhar, mıknatıs, insanın elinde bir hareket unsuru oluyor. Işık eskiden sanatkârlar tarafından haberciye benzetilirken bugün gerçekten bu işi görüyor. Ses, mesafelerin tâyîninde sâdik bir haberci olmuştur. Buhar karanlıkları aydınlatıyor. Elektrik dört bir cihete haberler taşıyor. Buhar kuvveti, karada ve denizde bir taşıma Hızır'ı oluyor. Bütün bu keşiflerin yapıldığı asır, evvelki yüzyıllardan üstün olmakla övünse yeri değil midir?"⁷⁴

Böyle bir yüzyılın son yıllarında çıkarılan "*Nilüfer Mecmuâsı*"nda da halkın cehaletle yaşamaması, bu keşiflerden haberdar olması için tabiat hadiseleriyle ve teknikle ilgili yazılar yayınlanmıştır.

A - Tabiat Hadiseleriyle İlgili Yazılar

Yetişkinlere hitap eden mecmuâda yer alan tabiat hadiseleriyle ilgili yazılara bakıldığında dikkati çeken ilk nokta; verilen bilgilerin bugün ilkökul çağında öğretilmekte olduğudur. Örnek olarak; iki bölüm hâlinde tefrika edilen "*Hikmetten Umûma Yarayan Dersler*"⁷⁵ başlıklı yazıda, yağmurun nasıl oluştuğu ve yağdığı anlatılır.

⁷⁴ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri -1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s.71.

⁷⁵ "*Hikmetten Umûma Yarayan Dersler*", 1305, 2.C., 1.; 3sayılar, 8.; 24.sayfalar.

Tefrikada yağmurun yağışı, kapağı açık bir tencerede suyun kaynamasıyla oluşan buharın duvar, tavan, pencere gibi cisimlere çarparak soğuması ve tekrar su hâlinde yere düşmesi deneyiyle anlatılmaktadır. Bu deney daha sonra tabiata uygulanır. Tencere denizdir. Isınan deniz suyu buharlaşıp bulutlarda toplanır. Havanın soğumasıyla bulutlardaki buhar yağmura, çok yüksek tepelerde kara dönüşür. Günümüz için basit bir bilgi olan yağmurun ve karın meydana gelişi henüz fen bilgilerinin mekteplere yeni yeni girdiği o dönem için ilgi çekicidir.

"Ashâb-ı fazl ü dânişden bir zât-ı âli yazıyor"⁷⁶ diye sunulan "Kubbe-i Semâya Bir Nazâr"⁷⁷ başlıklı tefrikada; güneş, ay, yıldızlar, samanyolu gibi gök cisimleri hakkında bilgi verilir. *Nilüfer* dergisine fen dalında katkıda bulunmak maksadıyla bu tefrikayı gönderdiğini söyleyen yazar; ilmin ve terakkinin önemini de şu sözleriyle belirtir: "Bir mülkün ma'mûriyeti ma'rifet ve san'atın terakkisiyledir; bir milletin serveti cehl ü nâdânının imhâ ve izâlesiyledir."⁷⁸

Yazar tefrikanın ilk bölümünde güneşin ve yıldızların bizden milyonlarca kilometre uzakta olmalarına rağmen çok yakınmış gibi görünmelerine hayret ettiğini belirtir. Bu hayret neticesinde insan gözünün "147.500.000" kilometre uzaktaki güneşi görebilmesini "hakikati bilinmeyen hikmetlerden" sayar. Ayrıca yazar gökyüzünü kubbeye benzettiğinden "kubbe-i semâ" adıyla andığını, göğün gündüz parlak ve açık mavi, gece donuk ve koyu mavi rengine hayran olduğunu da ilave eder.

⁷⁶ "Kubbe-i Semâya Bir Nazar, 1305, 2.C., 4.sayı, 26.s.

⁷⁷ "Kubbe-i Semâya Bir Nazâr", 1305, 2.C., 4; 5; 6; 10; 12; 16; 17; 18; 19; 21; 22; 23.sayılar, 26; 34; 42-43; 76-77; 91-92; 123-124; 131-132; 139-140; 149-150; 164-165; 172-173; 178-179.sayfalar, 1306, 3.C., 25; 26; 27; 29; 30; 31; 33; 34; 35; 36.sayılar, 197-198; 213-214; 232-234; 268-269; 279-280; 293-295; 326-327; 344-346; 362; 375-376.sayfaalar, 1307, 4.C., 38; 39; 40; 41; 42.sayılar, 393-394; 412-413; 422-423; 441-442; 456-458; 472-473.sayfalar, 1308, 5.C., 49.sayı, 579.s.

⁷⁸ "Kubbe-i Semâya Bir Nazar", 1305, 2.C., 4.sayı, 26.s.

"Kubbe-i Semâya Bir Nazar" daha sonra kitap halinde basılmış ve "üç kuruş" karşılığında okuyucularına satılacağı duyurulmuştur.⁷⁹

İki bölümden oluşan "Kış"⁸⁰ isimli tefrikanın yazarı da sıcak ve soğğun düzenli bir şekilde yer değıştirmesi karşısında hayrete düşer. Bu hayretin "kudret-i ilâhiyyenin nihayetsizliğinden" kaynaklandığını da belirtir. Tefrikanın ilk bölümünde, hayvanların yaşadıkları iklim şartlarına ve vazifelerine göre donanımına sahip oldukları anlatılır. Geyiğin soğğa, devenin de sıcağa dayanıklılığı örnek olarak verilir.⁸¹ Yazar, ikinci bölümde aynı donanımın bitkiler için de geçerli olduğunu "kestane" ağacını örnek vererek anlatır.⁸² Yazar daha sonra kışın hayvanları ve insanları uyuşturduğunu belirtir. Bu sebeple karıncalar, kış için yazdan hazırlık yaparlar. Böceklerin ise, soğuk şiddetini arttırdıkça toprağın derinlerine kadar inerek donmaktan korunduklarını anlatır.⁸³

Dört bölüm halinde yayınlanan "Usûl-i Teshiniyye"⁸⁴ isimli tefrikada ise; ısınmak için kullanılan odun, kömür gibi yakacaklar ve elde edilişleri anlatılır.

"Tuz"⁸⁵ isimli iki bölümlük tefrikada tuzun nasıl elde edildiğı, "Şeker"⁸⁶ de ise şekerin şeker pancarı ve şeker kamışından nasıl üretildiğı hakkında bilgi verilir.

"Süs"⁸⁷ isimli tefrikada misvak, sünger gibi kişisel temizlik maddeleri ve elde edilişleri anlatılır.

⁷⁹ Kubbe-i Semâya Bir Nazar", 1308, 5.C., 49.sayı, 579.s.

⁸⁰ "Kış", 1305, 2.C., 6; 7.sayılar, 47-48; 54-55.s.

⁸¹ "Kış", 1305, 2.C., 6.sayı, 47.s.

⁸² "Kış", 1305, 2.C., 7.sayı, 54.s.

⁸³ "Kış", 1305, 2.C., 7.sayı, 55.s.

⁸⁴ "Usûl-i Teshiniyye" 1305, 2.C., 8; 9; 10; 11.sayılar, 64; 72; 76-77; 88.s.

⁸⁵ "Tuz", 1305, 2.C., 20; 21.sayılar, 159-160; 165-166.s.

⁸⁶ "Şeker", 1306, 3.C., 25.sayı, 199-202.s.

⁸⁷ "Süs", 1305, 2.C., 16; 18; 20.sayılar, 126-127; 143-144; 157-158.sayfalar.

Güneş ve ay tutulmaları⁸⁸, Şubat ayının dört senede bir 29 çekmesi⁸⁹ gibi bilgiler de bu bölümde yer alan yazılarda karşımıza çıkar.

B - Teknikle İlgili Yazılar

Teknoloji, matematik, cebir, sayılarla ilgili yazıların bulunduğu bölümde amaç; yine bilgi vermektir.

"İlm-i Hesab"⁹⁰ üç bölümlük bir tefrikadır. Bu tefrikanın ilk bölümü olan "Ma'lûmât-ı İbtida'iyye"⁹¹ isimli yazıda "mikdar" üzerinde durulmaktadır. Yazıda mikdar çeşitleri, bunlar arasındaki farklar, çeşitli mikdarlardaki nesnelere karşılaştırılması, aded, gibi konular örneklerle anlatılmaktadır. Bu yazının ikinci bölümü de; on birinci sayıda yayınlanır.⁹² Bu bölümde ise sayılar anlatılır. Üçüncü bölümde binden sonra gelen sayılar ve yazılışları, "0,1,2,3,4,5,6,7,8,9" olmak üzere on tane rakamın olduğu ve bütün sayıların bu rakamların yanyana yazılmasıyla elde edildiği gibi çok basit bilgiler örneklerle verilmektedir.⁹³ "... Soldan sağa doğru evvelâ 5, saniya 4 ve sâlisâ 8 rakamları bir sırada yazıldıkda (548) beş yüz kırk sekiz adedi yazılmış olur." (1.C., 12.sayı, 1.s.)

"Manastır Mekteb-i İdâdisi Tarih Hocası Yüzbaşı Mehmet Tevfik" tarafından yazılan makalede⁹⁴ Müslümanlar'ın ilim ve fende Avrupa'dan üstün oldukları fikri

⁸⁸ "Kesûf-i Şes ü Husûf-ı Kamerin Esbâbı" 1305, 2.C., 6.sayı, 48.s.

⁸⁹ "Şubat - Sene-i Kebîse", 1305, 2.C., 7.sayı, 52-53.s.

⁹⁰ "İlm-i Hesab" 1304, 1.C., 10; 11; 12.sayılar, 1; 1-2; 1-2.sayfalar.

⁹¹ "Ma'lûmât-ı İbtida'iyye", 1304, 1.C., 10.sayı, 1.s.

⁹² "Ta'dâd u Terkîm" 1304, 1.C., 11.sayı, 1-2.s.

⁹³ "Geçenki Nüşanın Bâkiyesi", 1304, 1.C., 12.sayı, 1-2.s.

⁹⁴ Manastır Mekteb-i İdâdisi Tarih Hocası Yüzbaşı Mehmet Tevfik, "Makâlle-i Müfide-i Tarihiyyedin Ma'bad", 1304, 1.C., 24.sayı, 1-2.s.

savunulur. Yazar Müslümanlar'ın fethettikleri ve hüküm sürdükleri her yere ilim ve feni de götürdüklerini belirtir: "İslâmlar'ın İspanya'da sekiz asırdan ibaret olan hükümetleri zamanında İspanya Kıt'ası fevkalâde ma'mûriyyet kesb etmiş ve o zamanki ma'mûriyyetini hiç bir vakitte ve hatta bu günkü günde bile bulamamışdır." (1.C., 24.sayı, 1.s.)

"Sa'y u Amelin Kolaylıkları"⁹⁵ başlığında verilen teknikle ilgili yazılar ikinci cildin dördüncü sayısında başlar, altıncı sayıda yayınlanan ikinci bölümüyle biter. Yazıda teknolojinin faydaları anlatılmaktadır. İlk bölümde bir toplu iğnenin yapımında insan ve teknoloji faktörleri ayrı ayrı değerlendirilir. Teknolojinin insan hayatını kolaylaştırdığı sonucuna varılır. Bir insan herhangi bir alet olmadan metali eliyle şekillendirip toplu iğne haline getiremez. Yardımcı aletler kullanarak bu işi daha kolay başarır. Ancak toplu iğnenin her şeyini bir işçi yapar. Bu da zaman alıcı bir iştir. Bir işçi ne kadar hızlı olursa olsun günde on, on beş tane iğne üretir. Ancak teknoloji sayesinde bu sayı milyonlara çıkarılabilir. Hem de yine aynı işçilerle. Ayrıca iş bölümü yapılmalıdır. Böylece hem işçiler daha az yorulur, hem de daha çok toplu iğne üretilmiş olur. Yazının ikinci bölümünde de; bir dikiş iğnesinin yapımında teknolojinin rolü birinci bölümdeki gibi anlatılır.⁹⁶ Seri üretim için teknolojiden istifâdenin şart olduğu vurgulanır. Ancak yazıda makinelerden söz edilmemektedir.

"Teknikle İlgili Yazılar"ın içinde fen ve matematikle ilgili bilmeceler de bulunmaktadır.⁹⁷

⁹⁵ "Sa'y u Amelin Kolaylıkları", 1305, 2.C., 4; 6.sayılar, 32; 48.s.

⁹⁶ "Sa'y u Amelin Kolaylıkları" 1305, 2.C., 6.sayı, 48.s.

⁹⁷ * Hasib Efendi, "Belmece" 1304, 1.C., 8.sayı, 3.s.

* "Hesabdar- Mekteb-i İbâdiyye ve Rüşdiyye şakirdanından taleb edilir" 1304, 1.C., 10.sayı, 1-2.s.

* "Sekizinci Hilüfer'deki Bilmecenin Halli" 1304, 1.C., 10.sayı, 3.s.

* "İfade" 1304, 1.C., 11.sayı, 4.s.

* "Birinci Meselenin Sûret-i Halli" 1304, 1.C., 13.sayı, 4.s.

* "Hesap Halleri" 1304, 1.C., 15.sayı, 4.s.

IV - ESKİ TARZI DEVAM ETTİREN EDEBÎ YAZILAR

Dergiye gazel gönderen eski edebiyata âşina çeşitli okuyucular bu tarzı devam ettirme çabasındadırlar. Bu çaba özellikle tesiri altında kaldıkları Divan Şairlerine nazire biçiminde kendini göstermektedir. Ancak bu gazellerin Divan şiiri derecesinde başarılı olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu nazireler zorlama intibai vermekte ve taklitten öteye geçememektedir.

Bu şiirleri gönderenlerin meslekleri farklıdır. Onlar birer edebiyatçı değildirler. Tahsil gördükleri, eski edebiyattan hoşlanmakla kalmayıp, eski edebiyata âşina oldukları da anlaşılmaktadır.

Bu eserlerin verildiği dönemde Divan şiiri son büyük şairi olan Şeyh Galib'i yetiştirmiştir. Ancak ondan sonra bu tarzı devam ettirmeye çalışan pek çok şairle karşılaşırız. Fakat bunların hepsi kendilerinden öncekileri aşamadıkları gibi Divan şiirine de yenilik getirmezler. Kalıplaşmış mazmunlar tekrarlanır. Bu şiirlerde dönemin bu özelliğini yansıtan, estetik açıdan büyük değer ifade etmeyen örneklerdir ve Divan şiirinin son çırpınışlarıdır.⁹⁸

Nilüfer dergisinde eski tarzı devam ettiren eserler yalnız manzum değildir. Dergide eski tarzı mensur olarak devam ettiren yazılar da bulunmaktadır. Gerek manzum gerek mensur eserlerin konuları genellikle Divan Edebiyatının kalıplaşmış konuları; aşk sevgilinin özellikleri tabiat gibi konulardır.

⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.252.

A - MANZUM ESERLER

1 - Aşk

Hersekli Arif Hikmet⁹⁹ derginin ilk cildinde "Ebyât-ı Beliga"¹⁰⁰ başlığıyla aşkla ilgili beyitler sunar. Bu beyitlerin birinde Mecnûn'un Leylâ'nın aşkıyla sevdâ denizlerini dolaştığını şöyle anlatır:

"Dolaşmış bir zaman Mecnûn dahi deryâ-yı sevdâyı

Meğer kim yelken etmiş aklına giysu-yı Leylâyı" (1.C., 14.sayı, 1.s.)

Şâire Hanım'a¹⁰¹ göre aşk insana keder verir. İnsanlar buna rağmen sevdâdan vazgeçmezler:

"Cihânda ferd u hadâyık kederden gamdan azâde

Ne hikmettir ki halkın her biri bir başka sevdâda" (Şâire Hamın, "Gazel", 1304, 1.C., 15. sayı, 1.s.)

Aşk bir belâdır, derttir. Bu derdin dermânı da yoktur. Aşk derdine düşenin bahtı "bezm-i elest"te kara yazılmıştır:

"Her mübtelâ-yı aşka cihânda devâ mı var

Dehrin cefâ ve kahrına hiç intihâ mı var" (Süleyman Şevket, "Gazel", 1304, 1.C., 16.sayı, 4.s.)

⁹⁹ Encümen-i şuarâ topluluğuna evinin kapılarını açarak eski tarzı devam ettirmeye çalışırken yeni bir edebiyatın oluşmasını da hazırlayan Hersekli Arif Hikmet Bey için bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *A.g.e.*, s.261.

¹⁰⁰ Hersekli Arif Hikmet Bey, "Ebyat-ı Beliga", 1304, 1.C., 14. sayı, 1.s.

¹⁰¹ İsmi verilmeyen "Şâire Hanım"ı *Nilüfer* yetkilileri; "teveffuk- yâb-ı irfan olmak gibi bir gayret-i müstahsenede bulunan şâireniz" diye takdim ederler. (1304, 1.C., 17.sayı, 1.s.)

"Âlem-i aşka edince azm-i râh

Çıktı istikbâlîme baht-ı siyâh" (Şâire Hanım, "Gazel", 1304, 1.C.,
18.sayı, 1.s.)

Aşk derdine düşen gönül dünyadan usanmıştır:

"Zindân görünüyor çeşmime cennet dahi olsa

Târif edemem hâsılı bir derd-i dilim var

Meyûs-i hayat oldum, usandım bu cihândan

Şimdengerü zanneyleme dilde emelim var." (Şâire Hanım, "Gazel",
1304, 1.C., 18.sayı, 1.s.)

Isparta'dan yazan Ağlarcazâde Hakkı Efendi de aşk belâsından bahseder.¹⁰²
Hakkı Efendi manzûmesinde kimsenin kendisine acımadığından, kimsenin onun derdini
dinlemediğinden şikâyet eder. Kendi derdine kendi yanmaktadır. Feryâdına ses veren de
sadece kendi sesinin yansımasıdır:

"Hâlîme sûzan olan dağ-ı nihânımdır yine,

Ağlayanım hep bu çeşm-i hun-fegânımdır yine,

Ses veren feryâdıma aks-i figânımdır yine

Bak ne hüzn- âbâd-ı feryâd oldu virânem bana" (3.C., 298.s.)

Bütün bu belâlarına rağmen aşk tutulması gereken bir yoldur, düşüncesinde olan
şâirler aşk yoluna girenlere öğütler verirler. Niyazi Efendi "Gazel"¹⁰³inde aşığı;

¹⁰² Ağlarcazâde Hakkı Efendi, "Tesdis", 1306, 3.C., 31.sayı, 297-298.s.

¹⁰³ Niyazi Efendi, "Gazel", 1306, 3.C., 35.sayı, 358.s.

"sofunun değil, rindin yolunu tut; pervâne gibi yana yana mumu tut..." gibi öğütler verir. Bu öğütleri dinleyen, aşkı lâıyıkıyla yaşayan âşık beşerî aşktan ilâhi aşka varabilir, bir başka ifadeyle Leylâ'yı ararken Mevlâ'yı bulan Mecnûn olabilir:

"Arar Leylâ'yı Mevlâ'yı bulur gâhi o Mecnûn- veş

Sakın incitme Feyzî vâsıl-ı dergâhdır âşık" (Ali Feyzî Efendi, 1306, 3.C., 35.sayı, 359.s.)

Aşk derdiyle her dem ağlayan âşık kendisiyle birlikte herkesin ve her şeyin ağlamasını istemektedir. Ancak bu isteğine kimse cevap vermez. Âşık bu durumdan da şikâyet eder:

"Feryâdın feryâdına imdâd edecek yok

Olsa medhi ben hâile hiç dâd edecek yok

Yârab bu ne kasvet, bu ne zulmet, ne felâket

Hayfâ bu elemden beni âzâd edecek yok." (Osman Fâiz, "Tazmin", 1307, 4.C., 47.sayı, 551.s.)

Osman Fâiz "Bir Hasbıhal"¹⁰⁴ başlıklı manzûmesinde de önceleri aşkı tanımayan ve mutlu bur yaşamı olan birinin sevdâya tutulduktan sonra hayatında meydana gelen değişiklikleri anlatır. Âşık sevgilisini hûriye benzetir ve ona "Mehlîka" diye hitap eder. Ancak bir süre sonra "firkat" ile mahvolur. Ayrılığı geceye benzetir. Sürekli ağlar ve dünya ona zindan görünür. Âşık hâlini şöyle anlatır:

¹⁰⁴ Osman Fâiz, "Bir Hasbıhal", 1307, 4.C., 47.sayı, 552-553.s.

"Düşmüştü gönlüm sevdâya nâcâr

Ağlardı; dâim gülmezdi asla

Bulmazdı lezzet dünyada hayfâ

Olmuştu zevki âlâm u ekdâr" (4.C., 552.s.)

Âşık sonunda vuslata erer. Ancak ayrılık zamanı sağlığını kaybetmiştir:

"Sevdâ ve aşka yoktur nihâyet

Hâlin marazdır ciddi muhabbet

Bak şimdi çattı eyyâm-ı vuslat

Yok bende ammâ ümîd-i sıhhat" (4.C., 553.s.)

Eski Hakkâri Mutasarrıfı Nezih Bey¹⁰⁵ de âşğın hâline kimsenin acımadığından şikâyet eder:

Eylemez insaf zâlim; nâle-i uşşâk-ı zâr

Âsmâne çıksa dūd-ı âh u efgânım gibi" (5.C., 612.s.)

Nezih Bey bir başka "Gazel"¹⁰⁶inde gül mevsimi gelince acıların sona ereceğinden, kalbinin neşe saçacağından bahseder. Zira gül mevsimi vuslat zamanıdır.

Safâ- bahşâ-yı kab'-ı şâirân bu mevsim-i güldür

Neşat-efzâ-yı kalb-i âşıkân bu mevsim-i güldür" (5.C.,642.s.)

¹⁰⁵ Nezih Bey, "Gazel", 1308, 5.C., 51.sayı, 612.s.

¹⁰⁶ Nezih Bey, "Gazel", 1308, 5.C., 53.sayı, 642.s.

2 - Gül - Bülbul Aşkı

Gül- bülbul aşkı Divan şiirinde sık sık kullanılan mazmunlardandır. Gül sevgili, bülbul de onun uğruna feryâd u figân eden âşıktır. Divan şâirleri şiirlerinde bülbulle seslenirler.

Dergide yayınlanan "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi"¹⁰⁷ başlıklı manzûmede şâir bülbulün gizli derdinin ne olduğunu sorar:

"Niçün füzûn- ter âh u figânın ey bülbul

Nedir dildeki râz-ı nihânın ey bülbul" (5.C., 674.s.)

"Balıkesirli Bir Genç" mahlasıyla "Bülbul"¹⁰⁸ başlıklı şiiri gönderen Şâir ve Hasan Remzi¹⁰⁹ de bülbulle şöyle seslenirler:

"Aya kalb-i hazini ta sihr-i bîdâr eden bülbul

Aya her dem beni mecbûr-ı âh u zâr eden bülbul" (5.C., 683.s.)

"Ne sûzişli olur vakt-i sihrde zârın ey bülbul?

Yakar erbâb-ı aşkı âh-ı âteş- bârın ey bülbul!" (5.C., 763.s.)

3 - Sevgilinin Güzelliği

Âşğın bütün derdinin, âhının, feryâdının sebebi sevgilisidir. Âşğa bunca acı çektiren sevgiliye âit bütün unsurlar şiirlerde tek tek ya da bütün olarak anlatılır ve

¹⁰⁷ "Eser-i Bi- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.C., 55.sayı, 674.s.

¹⁰⁸ Balıkesirli Bir Genç, "Bülbul", 1308, 5.C., 55.sayı, 683.s.

¹⁰⁹ Hasan Remzi, "Gazel", 1308, 5.C., 60.sayı, 763.s.

övülür. Sevgilinin güzelliği kusursuzdur. Bu nedenle meleklerle, güzelliğiyle ün salmış

Hız. Yusuf'la karşılaştırılır:

"Yusufla o meh- rûnun farkı fetti zâhirdir

Erbâb-ı muhabbette bir ehl-i nazar yok mu" ("Tahmis-i Gazel-i Mezâki",

1304, 1.C., 4.sayı, 4.s.)

Sevgilinin güzelliği yüzünde örtü olsa bile anlaşılır:

"Nikâbı açmasa da safhâ-i cemâinden

Ne âfet olduğu zâhir değil mi hâlinden" (Cemil Bey, "Der- saâdetten",

1304, 1.C., 16.sayı, 3.s.)

Bu güzellikle gözleri kamaşan âşık; ışıklı şiirler, mektuplar yazar:

"Aldım ele kıl-ı hoş- nevâyı

Sevr ile sen andaki edâyı

Reftâr-ı beyânı dilberâne

Her bir sözü sanki bir terâne" (Ömer Lütfi, "Selânik'ten Mektub-ı

Manzum", 1304, 1.C., 24.sayı, 3.s.)

"Gözlerim sevr-i cemâinden serâpâ gark-ı nûr

Olmasın mı sözlerim ey mihr-i gırta gark-ı nûr" (Recep Vahyi, "Gazel",

1306, 3.C., 28. sayı, 252.s.)

Âşık güle benzeyen sevgiliyi anladıkça, gül bahçesinde bulunan bülbüller ağlar,
lâlelerin ise gönlü kanla dolar:

"Yâd kıldıkça ey gül-i ruhsârı gülzâr içre ben

Andelip olmakta zâr u lâle dil-hûn ey dirig" (Muharrem Zeki Efendi,
1306, 3.C., 33.sayı, 329.s.)

Divan şiirinde dünya içki meclisine, sevgili sâkiye, aşk içkiye teşbih edilir. Aşk
bâdesini sâkinin elinden içen âşık mutludur:

"Bahtiyârım sâki-i meh- rûya ettim intisâb

Bâde-i şevk-âverinden oldu gönlüm neşve-yâb" (Mustafa Kamil Efendi,
"Gazel", 1306, 3.C., 36.sayı, 373.s.)

Âşığa göre sevgilinin güzelliği eşsizdir:

"Sen öyle nâz u letâfetle nev-civân olalı

Zevâle ermedi hüsnün zaman zaman olalı

Hüdâ yaratmadı mislin cihân cihân olalı

Behiştî bakmıyor âdem yüzün ayân olalı

Unuttu kevseri âlem sözün revân olalı" ("Gazeliyyât-ı Recep Vahyi",
"Tahmis-i Gazel-i Aşıkî", 1307, 4.C., 40.sayı, 443.s.)

Âşık sevgilinin bu eşsiz güzelliğinin melekleri bile kıskandırdığını söyler:

"Bu ne gamzedir bu ne dîdedir, bi ne handedir bu ne işvedir

Şu letafetle meleklerin diyemem senin kadar ânı var" (Recep Vahyi,
"Gazel", 1307, 4.C., 42.sayı, 475.s.)

Bu eşsiz güzellikten dolayı bütün dünya sevgilinin esîridir:

"Kemâl-i hüsnüne hayrânım ey mücessem-i nûr

Cihân da olsa esîren değil midir ma'zûr" (Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.C., 44.sayı, 506.s.)

Put kadar kusursuz güzelliğe sahip olan sevgili sihir ve fitne konusunda da emsalsizdir:

"O nâzenin ki büt işveler harîdesidir

Füsûn u fitnede emsâlinin feridesidir" ("Eser-i Bi Nazîr-i Vilâyetpenâhi", "Gazel", 1307, 4.C., 48.sayı, 562.s.)

Divan şiirinde sevgilinin boyu servi fidanına teşbih edilir. Dergide yer alan şiirlerde de bu mazmun kullanılır:

"Hirâmân ol cihân-ı refâtârına kurbanın olsun hep

Gönüller şevk ile âvize-i dâmânın olsun hep" (Mahmut Kemaleddin, "Gazel", 1304, 1.C., 2.sayı, 4.s.)

Mehlikaa tûba-yı kudret-i serv-i refâtârın senin

Şems-i vahdettir hakîkat nûr-ı ruhsârın senin" (Ali Feyzi Efendi, "Gazel", 1306, 3.C., 34.sayı, 346.s.)

"Nihâl-i hüsnü hayrânım cemâl-i yâre meftûnum

Nedendir böyle bilmem her zaman bir hâle makrûnum" (Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.C., 45.sayı, 523.s.)

"Hayâl-i serv-i kaddin dide-i hasrette durdukça

Sirişkim cûş eder mecrâ-yı dil âh ile doldukça" (Mahmut Celâleddin Paşa, "Gazel", 1308, 5.C., 57.sayı, 706.s.)

Sevgilinin yan bakışı kılıç gibi kan döker:

"Dil verenler gamze-i hûn-rîzine candan geçer

Tig-ı âteş-bâre karşı cism-i üryândan geçer" (Nezih Bey, "Gazel", 1308, 5.C., 60.sayı, 754.s.)

"Manastır'dan Mektup" başlıklı yazıda yer alan "Nazım"¹¹⁰ da saçın tuzak, avcı, kemend olması, gönülleri tutsak etmesi gibi Divan şiirinin kalıplaşmış mazmunlarına rastlanır.

Mülk-i serden dağılıp çünkü firar eyledi kâkül

Kızıl elmaya kadar keşt ü güzâr eyledi kâkül" (2.C.,180.s.)

Bazı beyitlerde saçın perişanlığı, kokusunun gülleri kışkandırması gibi özelliklere de rastlanır:

"Perîşân kâkülün murg-ı füsûna lânedir güyâ

Dolaştı ana sad-çak oldu gönlüm lânedir güyâ" (Eser-i Bi- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", "Gazel", 1307, 4.C., 45.sayı, 514.s.)

"Saçın ki güllere gülşende bûy-ı eîşândır

Sabâ seherde anı neşr eder perîşandır." (Eser-i Bi- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1307, 4.C., 49.sayı, 578.s.)

¹¹⁰ Niyazi Bey, "Manastır'dan Mektup, Nazım", 1305, 2.C., 23.sayı, 180.s.

"Döktüğün zülfün dilberim seyrân ederken sû-be-sû

Etti sümbül-zâ bakın bir köylünün tarlasını" (Gazel", 1307, 4.C. 49.sayı, 578.s.)

"Hüsn-i dil-sûza dağladıkça ve birer şân-ı zülfün

Dolaşır şâne-i efkâra perîşân-ı zülfün" (Eser-i Bi- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.C., 54.sayı, 658.s.)

"Şöyle serpilmişti ol zülf-i siyah kim rûyuna

Andırdı yasminlikte yetişmiş sümbülü" (Mahmut Celâleddin Paşa, "Gazel", 1308, 5.C., 58.sayı, 723.s.)

"Anber saçılıyor turre-i bûy-ı âverinizden

Diller açılır sabr-ı leb-i gülterinizden" (Recep Vahyi, "Nazire", 1308, 5.C., 59.sayı, 750.s.)

Âşığa sevgilinin saçının kokusunu getiren sabah rüzgârı İsa'nın nefesi gibi can bağışlayıcıdır, ölüleri diriltir. Âşık, kendisine sevgiliden haber getiren sabah rüzgârını "Mesih" olarak nitelendirir:

"Bana senden eser-i enfâs-ı mesihâne sabâ

Giriş âvâz-ı beligin ile cereyâne sabâ" (Senâi, "Gazel", 13088, 5.C., 51.sayı,623.s.)

Sevgilinin yüzü de güneşe benzetilir. Ancak güneş sevgilinin yüzünün hayâli olabilir. "Tulu'dan Mihre Hitab"¹¹¹ başlıklı manzumede şâir güneşe gökyüzünün sultanı

¹¹¹ Der-saâdetten, "Tulu'dan Mihre Hitab", 1308, 5.C., 49.sayı, 591-592.s.

diye hitap eder. Güneş gökyüzünde yıldızlara dahi hükmeder. Ancak sevgiliyle mukayese edildiğinde onun hayâli kadar olabilir:

"Sen rûhu değil misin cihânın

Sultanlık edersin âsumânda

...

Timsâli misin hayâl-i yârin?

Ya aksi misin cemâl-i yârin?" (5.C., 592.s.)

Âşık sevgilinin yüzünü görünce baştan ayağa titrer ve ağlamaya başlar:

"Lerzân olurum rûyuna baktıkça serâpâ

Biryân olurum rûyunu ettikçe temâşâ" (Nigar Hanım, "Gazel", 1308, 5.C.,52.sayı,628.s.)

Âşık, bu kadar güzel olmasına rağmen ilgisiz tavırlarıyla kendisini kahreden sevgiliye sitem eder. Sevgilinin ilgisiz davranması eski şiirin kalıplaşmış hükümdar - sevgili benzetmesinin sonucudur. Ahmet Hamdi Tanpınar bu benzetmeyi şöyle açıklar: "Binâenaleyh aşk da bu cinsten bir istiâre olacak, sevgili hükümdara benzeyecekti. O kalp âleminin hükümdarıdır. Bu sistemde hükümdara, dolayısıyla sevgiliye asıl husûsiyetlerini veren güneştir. Ortaçağ hayallerinde hükümdar dâimâ onun gibi kendi menzilinde ağır ağır yürür. Rastladığını aydınlatır. Gül bulunduğu yeri, tıpkı güneş gibi parıltısıyla bir merkez, bir nevi saray yapar. Hayvanlar âleminde aslanın hükümdarlığı da yüzü güneşe benzediği içindir. Böylece hükümdara, dolayısıyla güneşe benzeyen sevgili, onun unvan ve vasıflarını, kudretlerini elbette ki taşıyacaktır.

İşte edebiyatımızın aşk etrafındaki hayalleri bu sistemi bize verir. Sevgilinin bütün davranışları hükümdarın davranışlarıdır. Sevmez, bir nevi tabîî vergi gibi sevmeyi kabul eder. İsterse iltifat ve lûtfeder. Hatta hükümdar gibi ihsanları vardır. Yine onun gibi isterse, bu lûtfu ve ihsânı esirger. Hatta cevr eder, işkence eder, öldürür. Kıskanılır fakat kıskanmaz. Bir saray, bir yığın mabeynci gözde veya gözde olmaya namzetlerle doludur. Sevgilinin etrafında da rakipleri vardır. Âşık tıpkı bir saray adamı gibi bu rakiplerle mücadele hâlinedir. Hülâsâ saray nasıl mutlak ve keyfî irâde, hattâ kapris ise, sevgili de öylece naza giden hür iradedir."¹¹²

Âşık bütün bunları bilmesine rağmen siteminde ısrar eder ve sevgilinin etrafındaki rakiplere meydan okur. Bu sitemin içinde kendi hâline acındırma da vardır:

"Yüreğin belki acır dîde-i giryânıma bak

Rûy-ı zerd üzre akan eşk-i firâvunuma bak" (Ermenekli Rüşdî Efendi,
"Gazel", 1306,3.C., 36.sayı, 373.s.)

"Nim-i lûtfunu bir kerecik olsun göremesem

Gönlümdeki şûlem sönecek hûn-ı ciğerden" (Hocazâde Sıdkî, "Gazel",
1307, 4.C., 42.sayı, 476.s.)

"Ne zevk aldın? Gönül kırmaktan ey bî-merhâmet bilmem

Sana var mı? Beni zâr eylemekten menfaat bilmem" (Ermenekli Hasan
Rüşdî, "İhtâr-ı Âşıkâne", 1307, 4.C., 43.sayı, 488.s.)

¹¹² Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.7.

"Rahm u lutf eylemiyor nafîle ol yâr gönül

Yetişir bunca zaman eylediğin zâr gönül" (Recep Vahyi, "Gazel", 1307,
4.C., 43.sayı, 492.s.)

"Döktüm sirişk-i çeşmi yine yâr uyanmadı

Naz uykusunda mı aceb erken midir nedir" ("Eser-i Bi- Nazir-i
Vilâyetpenâhi", 1308, 5.C., 50.sayı, 594.s.)

Âşığa göre sevgili rakiplere ilgi göstermektedir. Bu sebeple rakip sevgilinin
yanından hiç ayrılmaz:

"Cûban içinde ol meh-i hûri-likâyı gör

Ayrılmıyor yanından rakib-i belâyı gör." (Veled Efendi, "Gazel", 1306,
3.C., 29.sayı, 267.s.)

"Ağyâra bûseler veriyorsun da bî-fütûr

Baktıkça ihmîrar gelir ben cemâline" (Halep Abonelerinden Biri, "İki
Kıta Ya Bir Gazel", 1307, 4.C., 42.sayı, 476.s.)

"Gözimden cûş eden hûnin-cûlar hep seninçündür

Rakîbe döktüğüm şu ebrûlar hep seninçündür" (Eser-i Bi- Nazîr-i
Vilâyetpenâhi", 1307, 4.C., 47.sayı, 546.s.)

Âşığın acı çekmesinin sebeplerinden biri de; ayrılıktır. Ayrılık geceye benzetilir.
Ve âşık için ayrılık gecesinde tüm dünya zindandır:

"Yeter firkat bana zindân kesildi bu cihân sensiz

Yakınım oldu şimdi sabr olunmaz bir zaman sensiz" (Abdurrahman Nafiz Efendi, 1306, 3.C., 35.sayı, 359.s.)

Ağlarcazâde Hakkı Efendi¹¹³ye göre ayrılık zamanı kendisiyle beraber her şey hüznün içindedir:

"Lâle yok, gül yok, çimen pejmûrde, bülbüller hâmuş" (4.C., 415.s.)

Manastır'dan yazan Recâî¹¹⁴ için ayrılıkla harâp olan gönlün kavuşma ümîdi vardır:

"Her derde devâ, her gama pâyân olur ammâ

Ben derdime gayet bulamam bunda ne hâl var

Firkatle harâb olmuşken dil ne acip kim!

Bîçârede hâlâ emel-i bezm-i visâl var." (4.C., 553.s.)

Celâl¹¹⁵ ise; sevgilisinden ayrı kalan âşığın firkatın uzamasıyla kapıldığı ümitsizliği dile getirir. Âşık ayrılığın en büyük belâ olduğunu söyler:

"Firâk-i yâre can etmez tahammül korkarım zirâ

Ser-i aşka hasretten büyük derd ü belâ gelmez" (5.C., 627.s.)

Âşık ayrılığın bitmesi için bağırmakta çağırılmaktadır. Bu âh u figânı boşunadır:

¹¹³ Ağlarcazâde Hakkı Efendi, "Gazel", 1307, 4.C., 38.sayı, 415.s.

¹¹⁴ Recâî, "Manastır'dan - Gazel", 1307, 4.C., 47.sayı, 553.s.

¹¹⁵ Celâl, "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.C., 52.sayı, 627.s.

"Figanlar eylerim ammâ felekten bir sadâ gelmez

Yıkılsa nârâ-i âhımla alemler nidâ gelmez." (Celâl, "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.C., 52.sayı, 627.s.)

Âşğın vuslat ümidi kalmamıştır. Sevgilinin gelmeyeceğini bilir:

"Haberler gelse de efsânedir ol mehlikâ gelmez." "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.C., 52.sayı, 627.s.)

4 - Dinî - Tasavvufî Şiirler

Dergide dinî, tasavvufî nitelik taşıyan manzûmeler de bulunmaktadır. Bu manzûmelerde dünyanın geçiciliği, ilâhi aşk, gaflet, insan-ı kâmil olma, ibâdet gibi konular işlenmektedir. Mahmut Kemaleddin "Manzûmâtımdan Bir Parça"¹¹⁶ isimli manzûmesinde ibâdet konusunu işler:

"Kalb akçeye benzer o ibâdet-i riyâ'i

Sofi! Sakın a'mâlin ile olma mebâhi" (1.C., 2.sayı, 4.s.)

Recep Vahyi¹¹⁷ de Tanrı'ya gözünden gafleti kaldırması için dua eder:

"Gözden hicab-ı gafleti kaldır a ilâhi

Göster bana mahiyet-i eşyâ-yı kemâhiye" (1.C., 11.sayı, 2.s.)

¹¹⁶ Mahmut Kemaleddin, "Manzumâtımdan Bir Parça", 1304, 1.C., 2.sayı, 4.s.

¹¹⁷ Recep vahyi, 1304, 1.C., 11.sayı, 2.s.

Vasıf Efendi "Kıt'a"¹¹⁸ başlıklı altı mısralık manzûmesinde insan-ı kâmil olmanın yollarını dile getirir:

"Hasr eden vaktini noksanlarını ikmâle

Şüphesiz vasıl olur, şanlı bir istikbâle" (1.C., 13.sayı,3.s.)

Eskişehir Lületaş Madeni Müdürü İbrahim Ethem Bey'in kendi gönlüne ithaf ettiği kasidede¹¹⁹ dünya, "belâlı bir gulyabani"ye benzetilir. Dünya nice "Rüstem"leri, "Behzat"ları bir lokma gibi yutmuştur. Şâir; Hüsrev ve Cemşid'in dininden yalnız kendisinin kaldığını, diğerlerinin toprak olduğunu, onlardan söz edilmemesi gerektiğini söyleyerek kendini över. Divan şiirinde olduğu gibi bu kasidede de felek, insan ömrünü berbât eden bir yele benzetilir. Felek isterse bir mülkü hemen yok eder, isterse hiç sebepsiz ortalığı karıştırılabilir.

Kasidede aklın belâ olduğu, dünyada bir isim bırakmak için ondan kurtulmanın gerekli olduğu fikri vardır.

İnsan sevdiğine ulaşmak istiyorsa, canından vazgeçmelidir. Ayrıca sabır gereklidir. İnsanda sabır yoksa boş yere uğraşmamalıdır. Şiirde dünya "deryâ-yı felâket"e benzetilir. İnsanlar da felek sayesinde bu dünyada kürek çekmede ustalaşmışlardır. Aşkın önemi ve gücü; meşhûr aşk hikâyeleri örnek gösterilerek anlatılmaya çalışılmaktadır. Ferhat'ın aşk ateşiyle dağları delmesi, Leylâ - Mecnûn aşkı, Aslı ile Kerem hikâyesi bu örnekler arasında yer alır. İnsan bilgi sahibi olmak istiyorsa mutlaka çalışmalıdır. Eğer çalışmıyorsa atalarının yüceliği bu bilgiye ulaşmada yarar

¹¹⁸ Vasıf Efendi, "Kıt'a", 1304, 1.C., 13.sayı, 3.s.

¹¹⁹ İbrahim Ethem Beyefendi, "Nefse Hitâben Kaside", 1305, 2.C., 18.sayı, 140-141.s.

sağlamaz. İnsan bu fâni dünyada ne ekerse onu biçer. Bu yüzden ilim biçmek istiyorsa mutlaka çalışmalı, ilim ekmelidir. Sabır da amaca ulaşmada gerekli bir unsurdur. Ancak amaca ulaşmak için bütün bunları yapmanın yanı sıra, Allah'a sığınmak en mühim şarttır. Çünkü insanın viran gönlünü onaran O'dur.

Recep Vahyi ise "Gazel"¹²⁰inde hakîkî aşkın herkese nasip olmayacağını belirtir:

"Kayd-ı fâniden çıkan mazhâr olur didârına

Herkese tal'at-nümûn olmaz rûh-ı Leylâ-yı aşk"

Kabiliyyet ister istilâ-yı kurb-ı hazrete

Her kula olmaz müyesser-i rûtbe-i belâ-yı aşk" (2.C., 134-135.s.)

Hafız İshak Efendi¹²¹ dünyanın geçiciliğini, zevk için cefâ çekmeye vakit olmadığını şöyle belirtir:

"Fâni dünyada çekilmez zevk için bunca cefâ

Terk-i âlâyîş edip gel sofîyâne hem-dem ol" (4.C.,395.s.)

Ağlarcazâde Hakkı da "Kitâbe-i Seng-i Mezar"¹²² başlıklı manzumede dünyanın fâniliğine temas eder. Şâir, manzûmede; dünyanın kalıcı olduğunu zannetme, nerede olursan ol, "ejder"e benzeyen ölüm seni yutacaktır, vaktin varken hayırlı işlerle uğraş gibi öğütler verilir. Mezarın sahibi o hatalara düştüğünü de belirtir.

¹²⁰ Recep Vahyi, "Gazel", 1305, 2.C., 17.sayı, 134-135.s.

¹²¹ Hafız İshak Efendi, 1307, 4.C., 37.sayı, 395.s.

¹²² Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, "Kitabe-i Seng-i Mezar", 1308, 5.C., 50.sayı, 605.s.

Bu manzûmelerde bir insanın dünya nimetlerine kapılmaması, sadece Hakk'a inanması gerektiği belirtilir. Recep Vahyi de "Kaside"¹²³ de önceleri kendisinin de asra minnet ettiği, ancak vicdânı sayesinde bundan vazgeçtiğini söyleyerek, kendisi gibi olan insanlara öğüt verir. Her insanın doğruyu bulmasına sebep olan şeyin "endişe" olduğunu manzûme boyunca tekrarlar:

"Başka şey lâzım değildir, Hak- perest ol, ârif ol!

Olmasın kalbinde vasl-ı hûriyan endişesi" (5.C., 646.s.)

5 - Tabiat

Divan şiirinde tabiat, diğer temlerde olduğu gibi belli mazmunlarla tasvir edilir. Şairler bu kalıpların dışına çıkmaya çalışmazlar. Agah Sırrı Levend, Divan şiirinin tabiat anlayışını şöyle anlatır: "Divan şiiri için tabiat, hüner ve mârifet göstermeğe bir vesileden ibarettir. O tabiatı, hakîkî manzarasıyla ve kendi gözü ile görmeye çalışır. Bu noktadan hareket eden şâir için yapılacak iş, tabiatı tasvir vesilesiyle sanatına yeni bir zemin bulmak ve bu hususta üstünlük gösterebilmektir."¹²⁴

Şâire Hanım "Bahariyye"¹²⁵sinde baharın gönüllerden kederi sildiğini söyler:

"Erdi fazl-ı nev-bahar çıksın gönüllerden keder

Kalmasın şimdengerü dillerde mihnetten eser" (1.C., 12.sayı, 2.s.)

Aynı ifade ile Nefi'nin şu beyitinde de karşılaşıyoruz:

¹²³ Recep Vahyi, "Kaside", 1308, 5.C., 53.sayı, 646.s.

¹²⁴ Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, s.567.

¹²⁵ Şâire Hanım, "Bahariyye", 1304, 1.C., 12.sayı, 2.s.

"Esti nesîm-i nevbahar açıldı güller subh-dem

Açsun bizim de gönlümüz sâki meded sun câm-ı cem"¹²⁶

"Bir hüzn-i Rebi'i"¹²⁷ isimli manzûmede Ispartalı Ağlarcazâde Mustafa Hakkı Efendi ilkbaharın gelişiyle tabiatta meydana gelen değişiklikleri anlatmaktadır. Şâir sadece tabiat unsurlarını vermekle kalmaz, kendinden de söz eder. Çiçeklerle gönlü arasında ilgi kurar. İlkbaharın gelişiyle bütün otlar, çiçekler uyanır. Ancak şairin gönlü gamlıdır. "Gönlü açılır" ümidiyle dışarı çıkar. Fakat tabiata da bir hüznün hâkimidir. Şâir bu hüznü en güzel çiçekte bile bulur:

"Bilmem nedir? Ol güzel çiçekçik

Ruhsârına her bakan beğenmiş

Ağlar gibi şöyle jalelenmiş

Var manzarasında bir hazinlik" (2.C., 120.s.)

Bu hüznün karşısında şâir de ağlamaya başlar:

"Çeşmim buna baktı yaşlandı

Gönlüm dahi çok telaşlandı" (2.C., 120.s.)

Divan şiirinde "ilkbahar" âşğın sevgilisine kavuştuğu mevsim olarak geçer. Âşık sevgilisini göreceği ümidiyle bağa bahçeye çıkar. Çiçekler de sabah rüzgârının esmesiyle açılır. Sabah rüzgârı ya sevgiliden haber getirir, ya da sevgilinin kokusunu getirir. Şâirin gittiği bahçede de sabah rüzgârının esmesiyle çiçekler açılır. Ancak rüzgâr

¹²⁶ Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, s.573.

¹²⁷ Ispartalı Ağlarcazâde Mustafa Hakkı, "Bir Hüzn-i Rebi'i", 1305, 2.C., 15.sayı, 120.s.

âşığı beklediği haberi getirmez. Sevgilisinin kokusunu ona ulaştırmaz. Bu yüzden de şâir hüznüldür.¹²⁸ "Gülzâr İçinde Bir Hasta Âşık"¹²⁹ isimli manzûmede ilkbaharın gelişiyile, tabiatın canlanması, âşığın sevgiliyi görme isteği anlatılır. Gülşende "güller açılmış, nergis bayılmış, şebboy dağılmış"tır. Ancak şâir, "ey gül-i zârım" diye seslendiği sevgili yüzünden "hasta, zâr"dır. Şâir sevgiliden gülmesini ister. Bunun sebebini de son dörtlükte şöyle anlatır:

"Çün hasta oldum dil sektelidir

Bazen de nutkum pek nüktelidir

Bir güfte buldum hoş bestelidir

Yer yer saçılmış hep lâledir bak" (2.C., 167.s.)

Uşak'tan yazan Hoca-zâde Tâhir¹³⁰ de baharın gelmesiyle gönülde kederden eser kalmadığını dile getirir:

"Mevsim fasl-ı bahar erdi cihâna ser-te-ser

Hamdülillâh kalmadı dilde kudûretten eser

Başladı feryâd u âha andelibân-ı sihr

Şimdi hep üftâdegân-ı seyrâna çıkmış zevk eder" (5.C., 649.s.)

¹²⁸ Cenab Şehabettin de; "Riyâh-ı Leyâl" isimli şiirinde rüzgarın kendisi ile sevgilisi arasında habercilik yapmasını ister:

"Ey bâd-ı peyem-res getir ondan bana bir ses;
Yahut götür ey bâd-ı şebân-gâh
Benden ona bir âh."

(Bkz; *Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri*, Hazırlayanlar; Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No:3248, İstanbul, 1984, s.149-151.)

¹²⁹ "Gülzâr İçinde Bir Hasta Âşık", 1305, 2.C., 21.sayı, 167.s.

¹³⁰ Hocazâde Tahir, "Uşak'tan Bahariyye", 1308, 5.C., 53.sayı, 649.s.

6 - Övgü Şiirleri

Dergide şâirlerin kendilerini ve feyz aldıkları hocalarını övdükleri şiirlere de rastlanır. Mahmut Kemaleddin; "Mektûbât-ı Manzûme"¹³¹ isimli eserini "hace-i irfân-ı büzürgvârim" dediği Muallim Naci'ye ithâf eder. Mahmut Kemaleddin manzûmede Muallim Naci'ye "Hakk'ın armağanı" olarak bakar ve onu över:

"Cism-i edebin revânısın sen

Hakk'ın bize armağanısın sen" (1.C., 3.s.)

Şâirlerin kendi şiir güçlerin övdükleri bazı örnekler de şunlardır:

"Nikat-ı şi'rimi herkes koyuldu taklîde

Ben iktidar ile mahsûd-ı şâirân olalı" ("Diğer", 1306, 3.C., 29.sayı,267.s.)

"Nerde olsam aşka bir kâşâne bünyâd eylerin

Olduğum meclisleri bir neşe âbâd eylerim" (Hakkı Efendi, "Gazel", 1306, 3.C., 30.sayı, 283.s.)

"Şu'lesi tuttu cihânı fikr-i pertev-bârımın

Söyleyin mânendi var mı revnâk-ı güftârımın" (Mustafa Hakkı Efendi, "Nazire", 1306, 3.C., 35.sayı, 362.s.)

"Yazdığım şeylere hiç etmese ta'rîz ağyâr

Ben mu'arız olurum kendime kendim ... lâkin

Koca bir cild olacak mertebe eş'ârım var

Beğenip neşr edemem tâze-pesendim lâkin" (Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, "Kıt'a", 1307, 4.C., 45.sayı, 523.s.)

¹³¹ Mahmut Kemaleddin, "Mektubât-ı Manzûme", 1304, 1.C., 2.sayı, 3.s.

7 - Tarih Düşürmeler

Nilüfer dergisinde Eski Türk Edebiyatı'nda gördüğümüz düşürülmüş tarihlere de rastlanır.¹³²

Edirne şehrine su ulaştırılması üzerine vâli tarafından düşürülen tarih şöyledir:

"Eyledi icrâ Edirne şehrine âb-ı hayat

Padişah-ı hazr rehber-i sâye-i rabb-i vahid

Yazdı izzet bendesi tarîh-i cevher-dârını

Yaptı bu mecrâ-yı ma'î Hazret-i Sultan Hamid" (4.C.,413.s.)

Ertuğrul sancağında Abdülhamid tarafından yaptırılan caminin bitmesi üzerine düşürülmüş tarihin her mısraı bir metrelik kağıtlara yazdırılıp caminin kapısı üzerine yerleştirilmiştir:

"Söyledi vâli iken etmâmı tarihin Celâl

Etti bu nev camii inşâ imamü'l- Müslîmîn" (5.C.,626.s.)

Elli ikinci sayıda Bursa'da yaptırılmakta olan "Mekteb-i İdâdî-i Mülkiye"nin Vali Mahmut Celaledin ve Maârif Müdürü Sait Bey'in gayretleriyle 1308'de tamamlandığını duyuran yazının ardından bu olay için düşülmüş tarih yayınlanmıştır:

¹³² * Osman Nuri Efendi, "Hukuk Kısmından Bir Gazel", 1306, 3.C., 32.sayı, 314.s.
* Hacı İzzet Paşa Hazretleri, "Tarih", 1307, 4.C., 38.sayı, 413.sayı
* "Tarih", 1307, 4.C., 41.sayı, 458.s.
* Nezih Bey, "Gazel", 1307, 4.C., 48.sayı, 562.s.
* "Tarih-i Cevhedâr-ı Cenâb-ı Vilayetpenâhi". 1308, 5.C., 51.sayı, 610-611.s.
* Benam u İtham-ı Cami-i Şerif- Tarih-i Tam-ı Âsâfi", 1308,5.C., 52.sayı, 626.s.
* "Mekteb-i İdâdî-i Mülkiyenin Hitâmı", 1308, 5.C., 52.sayı, 626-627.s.
* Mahmut Celâleddin Paşa, "Tarih", 1308, 5.C., 57.sayı, 706.s.

"Celâl itmamına vâli iken nazm eyledi tarih

Bu âli mektebi Abdülhamit Han kıldı nev-bünyâd" (5.C., 626-627.s.)

Sultan Bayezid zamanında yaptırılan, 1222 tarihinde Sultan Mustafa tarafından tamir edilen Kütahya Camii'nin yenilenmesi üzerine düşülen tarih de şöyledir:

"Vâli iken yazdı Celâl tarih-i Cevherdârını

Kubbeli kaldı ma'bedi tecdîd Han Abdülhamid" (5.C., 706.s.)

Abdülhamid'in sayısız lütuflarından biri olan Hayme Ana Türbesi'nin yapılması üzerine Mahmut Celâleddin Paşa tarafından düşülen tarihten önce bir de "Mukaddime" yer alır.¹³³ Hayme Ana, Ertuğrul Gazi'nin annesidir. Domaniç yaylasının alınması sırasında Hayme Ana da Ertuğrul Gazi'nin yanındadır. Ancak bir süre sonra rahatsızlanır ve burada ölür. Orada gömüldüğü rivayet edilir. Ancak henüz mezarı bulunamamıştır. Ta ki 1308 yılına kadar bu mezar bulunmaz. Bu tarihte "üstü yazılı bir yeşil pûşide" bulunur. Abdulhamid de bunun üzerine Hayme Ana için bir türbe yaptırır. Mukaddime'de bu türbeyi yaptırmak Tanrı'nın lutfettiği bir şeref olarak nitelendirilir. Tanrı böyle bir şerefi Abdülhamid'den önce hiç kimseye lutfetmemiştir. Türbenin yapılması Vali Mahmut Celâleddin Paşa'yı çok mutlu eder ve bunu üzerine "Tarih-i Ra'nâ-yı Cevherin" başlıklı bir tarih düşülür. Ancak bu tarih diğer tarihlere göre farklıdır. Bir ya da iki beyitten değil 7 beyitten oluşmaktadır ve olayı hikâye etmektedir. Manzûmenin sonunda bu tarz tarihle ilgili açıklama bulunur. "Nazmın nesre tebdîli deyip de geçivermeyelim. Her nazmın böylece nesre tahvîli kabil olamaz" sözleriyle başlayan açıklamada bunun bir ustalık olduğu belirtilir. (5.C., 611.s.)

¹³³ "Tarih-i Cevherdâr-ı Cenâb-ı Vilâyetpenâhi", 1308, 5.C., 51.sayı, 610-611.s.

B - MENSUR ESERLER

Dergide Divan Edebiyatı geleneğini nesir şeklinde devam ettiren yazılar da bulunmaktadır. Bu yazıların içinde şiir şerhleri,¹³⁴ şiirle ilgili makaleler¹³⁵ de yer almaktadır.

"Ezhâr-ı İntibah- Âver"¹³⁶ tabiat tasviri olan mensûr bir yazıdır. Yazıda çiçeklerle insanlar arasında bağlantı kurulur. Yazar henüz açılmamış çiçekleri çocuklara benzetir. Tıpkı çiçeklerin açılıp güzelleşmeleri gibi çocuklar da büyüyüp gelişir.

Çiçekleri seyrederken onların güzelliği karşısında hayranlığı artan yazar; "ey sâni-i âzâm" diye Yaradana seslenerek insanların hayatlarının da çiçekler gibi olduğunu belirtir.

İnsanların, dünyanın şaşasına aldanıp gaflete daldıkları; bu gafletle mutlu oldukları belirtilir. Ancak rüzgârla çiçeklerin dağılıp gitmesi, insanların da hayatlarının günden güne dağıldığı, yok olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Bu gerçek; "hüzn içinde sürûr, sürûr içinde hüzn" sözüyle verilmiştir.

¹³⁴ "Mütalaâtım", 1304, 1.C., 5.sayı, 3-4.s.

Recep Vahyi, "Der-saâdetten", 1304, 1.C., 13.sayı, 1-2.s.

"Mütalaâtım", 1304, 1.C., 10.sayı, 3-4.s.

"Mütalaâtım", 1304, 1.C., 19.sayı, 4.s.

¹³⁵ "Letâiften Ma'düddur", 1304, 1.C., 15.sayı, 3-4.s.

"Letâif-i Âmiyânededen Ma'düd Olabilir- Bi-l Vücûh-ı Garibdir (Siroz'dan) Aynen", 1304, 1.C., 20.sayı, 3.s.

Muallim Feyzi, "Müvâheze-i Şi'riyye", 1304, 1.C., 21.sayı, 2-3.s.

Recep Vahyi, "Der-saâdetten- Şiir Nedir ve Şâir Kimdir?", 1304, 1.C., 21.sayı, 3-4.s.

Muallim Naci, 1304, 1.C., 21.sayı, 1-2.s.

¹³⁶ Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahhab, "Ezhâr-ı İntibah- Âver", 1305, 2.C., 23.sayı, 180.s.

Son bölümde; hayatta her şeyin geçici olduğu; kederin, gamın, rahatın, mutluluğun hepsinin bir gün gelip yok olacağı belirtilmiştir.

Yazıda tabiat tasviri olmakla birlikte son bölümde verdiği mesaj bakımından bu yazı dinî değer de taşır. Burada her şeyin fâni olduğu fikri vardır.

"Nâle-i Âşıkâne"¹³⁷ de Divan Edebiyatı geleneğini nesir şeklinde devam ettiren yazılardandır. Yazıda sevgilisinden ayrı düşmüş, kendisine tabiblerin bile dermân bulamadığı bir hastalığa yakalanmış bir âşığın iniltileri anlatılır. Âşığın derdinin çâresi; "o tûti-dehen, gül-beden mahbûbe"yi görmektir. Âşık onu görememekten yakınıır. Sevgilisini güle ve nergise benzeten âşık; gülleri, nergisleri, her an seyredemediği halde sevgilisini göremediğinden şikâyet eder.

"Âh hâlâ mı figânım te'sir etmiyor. Tabibler de mi nabızdan anlamaz oldu. Ben hekim isterim. Hiç olmazsa reçeteyi mektup sûretine kosun. Bana dildârından sana arz-
1) iştiyak oluyor diye okusun biraz müteselli olayım" diye Mecnûn'un hikâyesine telmihte bulunduktan sonra o hikâyeyi anlatır. Kays, Leylâ'nın aşkıyla yatağa düşmüştür. Bütün tabibler ellerinden geleni yaptıkları halde Kays iyileşmez. Ancak tabiblerin birisi bir kağıt parçasını "Leylâ'dan mektup var" diye okuyunca Kays iyileşmeye başlar ve tekrar okunmasını ister. Her dinleyişte Kays daha da iyileşir. Âşık da bunu istemektedir. "Müfârekât-ı Âşıkâne"¹³⁸ ve "Bir Firkatzede Mektubu"¹³⁹ isimli yazılarda da sevgilisinden ayrılan bir âşığın hüznü anlatılır. "Bir Firkat-zede Mektubu" ayrıldığı sevgilisinden aldığı mektupla yeniden hüzünlünen bir âşığın mektubudur.

¹³⁷ Ahmet Niyazi Bey, "Nâle-i Âşıkâne", 1306, 3.C., 27.sayı, 238.s.

¹³⁸ Hakkı Bey, "Müfârekât-ı Âşıkâne", 1306, 3.C., 28.sayı, 256.s.

¹³⁹ Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahhab, "Bir Firkat-zede Mektubu", 1306, 3.C., 29.sayı, 269.s.

Âşık bu ayrılığın sebebi olarak "baht"ını değil gönlünü görür ve bunu şöyle dile getirir:

"Bahtımdan değil gönlümden şikâyet edeceğim."¹⁴⁰ (3.C.,269.s.)

Abdülvahab; "Bir İhtiyarın Hasbihali"¹⁴¹ isimli yazısında da; yaşlandıkça hatıralarıyla meşgul olan bir adamın macerasını anlatır. Yaşlı adam gençlik günlerini; "... şimdi hayâl-hâne-i kalbde hatırasından başka nişânesi kalmayan o kıymet-dâr zaman" diye tanımlar. Gençliğinde her şeyin gülümseyen bir yüzü olduğunu, ancak kendisinin hüznün içinde bulunduğunu belirtir. Bu hüznün kaynağı da aşktır. Aşk yüzünden akan yaşlar tane tane düştükçe cana başka bir lezzet gelmektedir. Ara sıra gülümser ancak gülümsemeler yıkılmış bir binaya vurulmuş nakışlar gibidir. Gençlik günlerinin bir daha ele geçmeyeceğini düşünmek yazarı bir hayli heyecanlandırır ve üzer. Ancak onu düşündüren ihtiyarlamak ve ölmek değil; dünyada iken; "bir ders-i felâh-âmiz" olamamaktır.

Eski nesir tarzında yazılmış bir diğer yazı da; Ahmet Hamdi Bey'in "Biraderim" diye başladığı mektubudur.¹⁴² Ahmet Hamdi Bey mektubu sabah ezanı vaktinde yazdığını belirttikten sonra sabahın o hâlini tasvire başlar. Baharla birlikte beyaz bulutlar çok güzel bir manzara sergilemektedir. Hamdi Bey bu manzarayı seyretmekten büyük zevk duyduğunu da ifade eder. Hafif hafif rüzgâr esmekte, yeşil ağaçların

¹⁴⁰ Edebiyatçılarımızın kendi benlerinden samimi bir şekilde bahsetmeleri Tanzimat'ın ikinci neslinden - özellikle Abdülhak Hamid Tarhan- başlar ve Servet-i Fünûn mensuplarında had safhaya ulaşır. Oysa eski edebiyatta Taşlıcalı Yahya'nın;

"Neler çeker bu gönül söylesem şikayet olur"

mısraında açıkça görülen kaderin getirdiklerine boyun eğme, kabullenme söz konusudur. "Bir Firkatzede Mektubu'nda yer alan gönülden şikayet eski tarzın içinde yeni bir edebiyat anlayışının da oluşmaya başladığını gösteren örneklerden sadece biridir.

¹⁴¹ Bolu'dan Abdülvahab, "Bir İhtiyarın Hasbihali", 1306, 3.C., 31.sayı, 298.s.

¹⁴² Ahmet Hamdi Bey, "Bir Mektûbum", 1307, 4.C., 41.sayı,461.s.

üzerinde mini mini kuşlar kanat çırpmakta, ağaçların çiçekleri kıpırdamaktadır. Bundan iki ay önce tabiatta hiç bir hayat belirtisi yokken şimdi zümrütlerle donanmıştır.¹⁴³ Ahmet Hamdi Bey burada baharı anlatmayı bırakır. Bunun sebebini de şöyle açıklar: "Baharı tavsif etmek hâmemin iktidârından bin kat âli olduğunu bildiğimden şurada kelâma hitâm vermek mecburiyetindeyim." (4.C., 461.s.)

Ağlarcazâde Mustafa Hakkı;¹⁴⁴ bir gün yalnız başına otururken kendisine gazel yazdıran düşüncelerini şöyle anlatır: "Nazâr-ı hayâlim önünde -etrafına dizilen taşların dağılmış olmasına rağmen üstünde küçük bir orman hâlinde otlar, çiçekler bitmiş- bir genç verem-zede mezarı var gibi oluyordu.¹⁴⁵ Nafile sönmekte, nafile mahu olmakta olan fikrim, şebabım, bin türlü reng-i hüznü büürünerek pîşimde dolaştıkça, âgûş-ı mezara düşen cânânının hayâline can veren bî-çâr-gân-ı aşk gibi her nefes bir hâl-i nezi' geçiriyordum." (5.C.,632.s.)

Halil Sıdkî Efendi'nin "Şifa İçinde Bahar"¹⁴⁶ isimli yazısında da; kış mevsiminde baharın coşkusu hayâl eden birinin şaşkınlığı dile getirilmektedir. Yazar bu şaşkınlığı ayrılık hastalığına düşmüş bir âşğın kavuşma anını hayâl ettikçe ayrılıkta kalmasına benzetir.

¹⁴³ Servet-i Fünûn edebiyatına mensup olan yazarlar da tabiat şiirleri yazarlar ve kendi ruh halleriyle tabiat arasında bağlatı kurarlar. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Tefvik Fikret'in tabiat şiirlerinden olan "Mâi Demiz"dir. (Bkz. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*", Dergâh Yay., İstanbul, Şubat 1987, s.124.)

¹⁴⁴ Ağlarcazâde Hakkı, "Isparta'dan", 1308, 5.C., 52.sayı, 632-633.s.

¹⁴⁵ Verem Tanzimat Edebiyatı'nda devrin moda hastalığı olarak işlenir, O dönemin çaresiz hastalığı olan verem *Nemide, Mâi ve Siyah, Aşk-ı Memnû* gibi Servet-i Fünûn romanlarından da karşımıza çıkar. Cenap Şehabeddin'in "Temâşâ-yı Hazan" şiirinde de "bâd-ı hazan", "Müteverrim" gibi öksürmektedir. (Bkz.; *Cenap Şehabeddin'in Bütün Şiirleri*, Hazırlayanlar; Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No:3248, İstanbul, 1984, s.219-222.)

¹⁴⁶ Halil Sıdkî Efendi, "Şifa İçinde Bahar", 1305, 2.C., 5.sayı, 37-38-39.s.

Yazar güneşle sevgili arasında bağlantı kurar. Tıpkı bahar güneşinin kışın görünmemesi gibi sevgili de görünmemektedir. Âşık bu ayrılığın sebebini arar. Bu ayrılık "âlemdaki çapraşıklar kâbilinden"dir. Ancak kimse sebep olma sorumluluğunu kabul etmez. Yazar bu iddiayı ispatlamak için Divan Şiirinden bir örnek verir:

"Ne sendendir ne bendendir ne çarh-ı kîneverdendir

Bu derd-i ser numar-ı neşve-i cam-ı kaderdendir." (2.c., 38.s.)

Yazar bu meselelerle uğraşırken karşısına bir kapı çıkar. Bu "babü'l-ilm"dir. Bu kapıdan içeri girmek oldukça güçtür. Oradan içeri girer ve odanın bölümlerini dolaşmak ister. Bunu yapabilmesi için her bölümün önünde bulunan engelleri aşması gerekir. Engelleri aşarak bütün bölümleri dolaşan yazar; üzerinde "babü'l-mütâlâât" yazılan başka bir kapıyla karşılaşır. O kapıda hiç bir engel yoktur. Yazar bu kapının içini şöyle anlatır:

"Burası öyle bir vüs'atli bahçe ki insann müddetü'l-ömr dolaşacak olsa cümlesini temâşâ edemez. Havası o derece latîf ki her dem bahar güllerinin çiçeklerinin revâyih-i tayyibesi meşam u dile özge şevk ü zevk veriyor. Hani o hücûmundan korktuğum bâd-ı sabâ yok mu orada pek yumuşak esiyor, bunlardan vücudumda da i'tidâl ve inbisât hâsıl oldu." (2.c., s.38.)

Yazar "babü'l-mütâlâât"ı gezerken bir havuza rastlar. Suyunun üzerinde çiçekler vardır. Havuzun içine üç şey aksetmiştir. Biri güneş, ikincisi çiçek, üçüncüsü de kendisine benzeyen bir adamdır. Yazar bunların hikmetini; yanında bulunan, onu gezdirmekle görevlendirilmiş hizmetçiye sorar. Hizmetçi; güneşin "marifet", çiçeğin "Nilüfer Mecmuâsı", adamın ise "yazar" olduğunu söyler. Yazar bu cevabın ardından;

"meğerse ben âsâr-ı cedide-i vecîde-i mütâlââtına dalmışım" diyerek gördüklerinin hikmetini anladığını belirtir. (2.C.,s.39)

V - TANZİMAT DEVRİNDE İŞLENEN KONULARI

DEVAM ETTİREN YAZILAR

Türk Edebiyatı XIX. yy. ortalarına kadar İslâmiyet'in tesiri altında gelişmiştir. 3 Kasım 1839 tarihinde ilân edilen Tanzimat Fermanı ile meydana gelen toplum alanındaki gelişmeler daha sonra edebiyata da yansımıştır. Bilim ve teknoloji tahsili için yurt dışına gönderilen öğrenciler, Batı sanat ve edebiyatını da tanıma fırsatı bulmuşlardır. Tanzimat Fermanı'yla değişen zihniyetle aydınlar Doğu uygarlık ve sanatından kurtulup Batı uygarlık ve sanatını benimsemeye başlamışlardır. Bu davranış yeni bir edebî anlayış olan Tanzimat Edebiyatı'nın doğmasına yol açmıştır.

Divan Edebiyatı'nın dış dünya ile bağları kopuk, kapalı, kalıplaşmış yapısının aksine Tanzimat Edebiyatı; hayata dönük, sosyal bir görüntü arz eder. Meşrutiyet fikrinin etrafında, hak, adâlet, eşitlik, hürriyet gibi kavramların değerlendirilmesiyle halka yönelme, halkı eğitime ve aydınlatma hareketi başlar. Tanzimat'ın ilk döneminde yetişen Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi edebiyatçılar; Voltaire, J.J. Rousseau, Montesquie gibi Fransız yazarlarının etkisinde kalarak haksızlığa, geriliğe karşı mücadele vermişlerdir. Bu mücadeleyi halka yayma görevini de en etkili yaygın eğitim araçlarından gazete üstlenmiştir.¹⁴⁷ "Toplum için sanat" ilkesinin gereği olarak gerek gazete yazılarında; gerekse şiir, tiyatro gibi diğer edebî türlerde yazılan yazılarda akıl, bilim, terakki, çalışma, özgürlük, hak, adâlet gibi konular işlenmiştir.

¹⁴⁷ Geniş bilgi için bkz., Ahmet Hâmdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.249-252; Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir- Şahsiyet- Eser*, s. 13-17.

A - Çalışmanın Önemi

Eski edebiyatta aklın îman karşısında âciz görülmesi fikrine karşılık Tanzimat'tan itibaren akıl; dinî konularda dahi ön plâna çıkarılmış; Şinasi'nin şiirinde Tanrı'nın varlığını ispat eden unsur olmuştur.¹⁴⁸ Tanzimat'tan sonra akıl, ilim, fen ve İslâmiyet birbirine zıt kavramlar olarak gösterilmemiştir. Aksine çalışmak ilim ve irfanla uğraşmak, terakkî fikri İslâmiyet'in de önerdiği değerler arasında sayılmıştır. Çünkü XIX. asır ilim çağıdır. Osmanlı İmparatorluğu ise; son dönemlerde yaptığı savaşlardan aldığı yenilgilerle artık; üç kıtaya hâkim, dünyayı titreten bir devlet değildir. Savaşlar elde bulunan kaynakları da tüketmişlerdir. Bu sebeple ayakta kalabilmek için savaşmak değil; bilgili olmak gerekir. Bu da düşünen, sorgulayan, bilgisiyle galip gelip çalışan yeni bir insan tipin ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Yeni insan tipinin yaygınlaştırılması görevini de didaktik eserler üstlenmiştir. Tanzimatla birlikte eski edebiyatımızda değer verilen hikmetin "halk için sanat" anlayışıyla birlikte didaktik bir yapıya dönüştüğü görülür. *Nilüfer Mecmuâsı*'ndaki didaktik eserlerin arasında çalışmanın önemini vurgulayan manzumelere de yer verilmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Geniş bilgi için bkz., Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri - 1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 29-36; M. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -2, Müteferrik Makaleler-1*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1980, s. 36-40.

¹⁴⁹ * "Gazel" 1304, 1.C., 1.sayı, 3.s.

* "Tedsîs-i Matla-ı Sâib", 1304, 1.C., 1.sayı, 3.s.

* Mehmed Şâkir, "Mahbûbu'l- Kulûb'den Mütercim-i Tenbihatın Bâkiyesidir", 1304, 1.C., 3.sayı, 1-2.s.

* Hüseyin Hüsni Bey, "Gazel", 1304, 1.C. 4.sayı, 2.s.

* Bir Tâlib-i Kemal, "Rica- Nazm", 1304, 1.C., 4.sayı, 4.s.

* Sâlikî Efendi, "Tahmis-i Gazel-i Subhi Merhum", 1304, 1.C., 7.sayı, 3.s.

* "Hasan Sıdkî Efendi Biredirimizindir", 1304, 1.C., 9.sayı, 4.s.

* Yenişehirlî Murad Emrî Efendi, 1304, 1.C., 11.sayı, 2.s.

* Şâire Hanımefendinindir, 1304, 1.C., 14.sayı, 2.s.

* Hasan Sıdkî Efendi, "Gazel", 1304, 1.C., 14.sayı, 2.s.

* Talebe Cemiyet-i Edebiyyesi, "Nasihât", 1304, 1.C., 17.sayı, 1.s.

Yenişehirli Murat Emrî Efendi¹⁵⁰ye göre çalışmak; cehâleti ortadan kaldıran bir unsurdur. Nâmerdi mert yapan da bilgidir:

"Sa'ydır nâdân-ı nâ-merdi bütün insan eden

Sa'y u gayrettir cihânı mazhar-ı irfân eden" (1.C., 11.sayı, 2.s.)

Ali Rıza Efendi'nin "Gazel"¹⁵¹inde insanın ancak çalışarak isteğine ulaşip mutlu olabileceği fikri işlenmektedir. Şâire göre; dünya çalışma sayesinde ma'mûrlaşır. Eğer bir insan geleceğini düşünüp çalışıyorsa akıllıdır.

Halil Edib tarafından yazılan "Kelebek ile Arı"¹⁵² isimli manzûmede; bahar boyunca gezip dolaşarak zevk ve sefâ peşinde olan kelebek ve her konduğu çiçekten bal alan arının hikâyesi anlatılır. Kış gelince kelebek aç kalır ve mutsuz olur; arı ise yiyeceğini yazdan hazırladığı için bu duruma düşmez.¹⁵³ La Fontaine'in "Ağustos Böceği ile Karınca" isimli fablını hatırlatan bu manzum hikâyenin ardından Halil Edib gençlere çalışmaları yolunda uyarıda bulunur. Şâire göre insan yaşlandığında sıkıntı çekmek istemiyorsa; gençken çalışmalıdır. Gençken zevk ve safâ peşinde olanlar sonradan pişmanlık duyar. Ancak bu pişmanlık onlara fayda sağlamaz.

* Eyüp Sabri Efendi, "Nısf-ı Diğer Sa'y", 1304, 1.C., 18.sayı, 1.s.

* Ali Rıza Efendi, "Gazel", 1304, 1.C., 19.sayı, 3.s.

* Kudüs'ten Mustafa Rakım Efendi, 1304, 1.C., 20.sayı, 2.s.

* Halil Edib, "Kelebek- Arı", 1304, 1.C., 22.sayı, 2.s.

* Recep Vahyi, "Âsâr-ı Mütenevvi'a - Manzûme", 1306, 3.C., 32.sayı, 311-312.s.

* Ermenekli Hasan Rüşdî, "Gazel", 1306, 3.C., 34.sayı, 346.s.

* Recep Vahyi, "Gazel", 1306, 3.C., 36.sayı, 373.s.

* Bosnalı İzzet Hamdi Bey, "Bir Nazîre-i Nâ-çiz", 1307, 4.C., 38.sayı, 415-416.s.

* Nezih Bey Efendi, 1308, 5.C., 52.sayı, 628.s.

¹⁵⁰ Yenişehirli Murat Emrî Efendi, 1304, 1.C., 11.sayı, 2.s.

¹⁵¹ Ali Rıza Efendi, "Gazel", 1304, 1.C., 19.sayı, 3.s.

¹⁵² Halil Edib, "Kelebek - Arı", 1304, 1.C., 22.sayı, 2.s.

¹⁵³ Çalışmayı öven, tembelliği yeren, çalışmayanın çalışanın sırtından geçinmesine razı olmayan Şinâsi de; bu tarzda "Arı ile Sivrisinek" isimli bir manzûme yazmıştır. Bkz., Şemsettin Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, Betaş Yay., İstanbul, 1972, s.21-22.

"Manzûme"¹⁵⁴de insanı gelecekte mutlu edecek şeylerin "İzzet ü fahr ü kemal" olduğunu gençlere öğütleyen Recep Vahyi; şan ve şöhretin de çalışmayla elde edilebileceğini belirtmektedir. Recep Vahyi geleceğini düşünmeyen insanları ise "akılsız" olarak nitelendirir. Aynı düşünce Bosnalı Hamdi Bey¹⁵⁵ tarafından da işlenir. Bosnalı Hamdi Bey de "Bir Nazîre-i Nâçiz"de insanın geleceğini düşünerek çalışması, tembellik etmemesi gerektiğini belirtir.

Şâirler bir yandan çalışmanın öneminden bahsederken bir yandan da İslâmiyet'in yanlış yorumlanmasından kaynaklanan bir anlayıştan "Dünya malı dünyada kalır" fikrini de hatırlatırlar. Talebe Cemiyet-i Edebiyesi tarafından dergiye gönderilen "Nasihat"¹⁵⁶ isimli manzûmede; dünyanın geçici olduğu, kimsenin ölümlerine yanına bir şey alamayacağı belirtilmektedir.

Mensûr eserlerde de "çalışmak, ilim tahsil etmek" gibi konular ele alınmaktadır.¹⁵⁷

"Riyaziyyundan bir zât-ı âli tarafından irsal buyrulmuştur"¹⁵⁸ diye sunulan yazıda ilmin ve çalışmanın tüm sanatların ve servetin kaynağı olduğu belirtilir. Yazara göre; servet sanayinin, sanayi eğitimin, eğitim de çalışmanın ürünüdür. Hersekli Arif Hikmet'e göre ise; çalışmak, ilerleme fikri insanı düzensizlikten kurtaran unsurlardır.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Recep Vahyi, "Âsâr-ı Mütenevvi'a - Manzûme", 1306, 3.C., 32.sayı, 311.s.

¹⁵⁵ Bosnalı Hamdi Bey, "Bir Nazîre-i Nâçiz", 1307, 4.C., 38.sayı, 415-416.s.

¹⁵⁶ Talebe Cemiyet-i Edebiyesi, "Nasihat", 1304, 1.C., 17.sayı, 1.s.

¹⁵⁷ * "Riyaziyyundan Bir Zât-ı Âli tarafından irsal buyrulmuştur", 1304, 1.C., 9.sayı, 2.s.

* Hersekli Arif Hikmet, "Layiha", 1304, 1.C., 16.sayı, 1-2-3.s.

* Abdülvahab, "Bir Sabi-i Fakîrin Fazamı'u", 1306, 3.C., 32.sayı, 313-314.s.

* "Mekâtib-i Âliye Şakirdânından Bir Efendinin Tevzi'-i Mükafaat Resminde Kıraat Eylediği Bir Nutuk", 1308, 5.C., 50.sayı, 602-603.s.

¹⁵⁸ "Riyaziyyundan Bir Zât-ı Âli tarafından irsal buyrulmuştur", 1304, 1.C., 9.sayı, 2.s.

¹⁵⁹ Hersekli Arif Hikmet, "Layiha", 1304, 1.C., 16.sayı, 1-2-3.s.

"Bir Sabi-i Fakirin Tazarru'u"¹⁶⁰nda ise çalışmanın önemi; günleri zulmet ve fakirlikle geçen bir çocuğun geleceğinden umudunu kesmesinin anlatıldığı bir hikâyeyle belirtilir. Çocuğun umutsuzluğunun sebebi; "feyz ü irfandan" yoksun kalışıdır. Çocuk maârife karşı ilgisinin bulunduğunu ancak, imkânsızlıklardan dolayı buna ulaşamadığını belirttikten sonra, çalışan geleceğinden umutlu insanlara; "çalışınız; sizin için eshâb-ı tahsîlin kâffesi hazır" şeklinde seslenir. Kendisi de bu imkânlara sahip olsa durmadan çalışacağını ve o zamana kadar ızdırap çeken annesinin ne kadar sevineceğini söyler. Kalbindeki isteği bilen Tanrı'ya yakarır ve yardım ister.

Askeriyyeden bir zât ile *Manastır Gazetesi* yazarları arasında geçen "seyf mi kalem mi üstündür" tartışması ile tarafsız bir kişinin yorumundan oluşan "Seyf ü Kalem"¹⁶¹ isimli yazıda; bilgisiyile galip gelen yeni insan tipi öne çıkarılır. Önce "Münazara-i Kalem" bölümü yayınlanır. Gazeteci kalemin kılıca galip geldiğini; kılıcın hâkim olduğu savaşa bile kalem sayesinde karar verildiğini belirtir.

Gazeteci, kalemin üstün olduğu durumları şöyle sıralar: "Nutka vücûd veren kalemdir. Halka cevân ve karar götüren kalemdir. Her bir hükümetin akli kalemdir. Her bir medeniyetin feyzi kalemdir."

"Münazara-i Seyf" bölümünde ise asker, gazetecinin sözlerine karşılık; her sözün kılıç sayesinde can bulduğunu, halkın ve hükümetin devamını sağlayanın kılıç olduğunu savunur.

"Tebliğ-i Bî-Tarafâne" bölümünde ise; Kalem ve kılıcın bazı durumlarda birbirlerine "galebe çaldıkları", ancak biri olmadan diğerinin de olamayacağı belirtilir.

¹⁶⁰ Abdülvahab, "Bir Sabi-i Fakirin Tazarru'u", 1306, 3.C., 32.sayı, 313-314.s.

¹⁶¹ "Seyf ü Kalem", 1308, 5.C., 52.sayı, 629-632.s.

Eğer kılıcın keserek yok ettiği bir savaşta kalem girip işi tatlıya bağlamazsa dünyada kimse kalmayacaktır.

Recep Vahyi'nin bu makaleye ilâve olarak yazdığı "Seyf ü Kaleme Dâir Bir İki Söz"¹⁶² isimli yazıda da; kalem kılıçtan üstün görülür.¹⁶³

B - Felsefî Endişe

Eski Edebiyata tasavvuf felsefesi hâkimdir. Ahmet Hamdi Tanpınar; "tasavvufun felsefeyi ve insanın kendi kaderiyle başbaşa kalmasını engellediğini" düşünür.¹⁶⁴ Tanzimatla birlikte edebiyatımıza felsefî endişe hâkim olur. Böylece hikmetten felsefeye geçilir.

Akif Paşa "Adem Kasidesi"nde¹⁶⁵; varlıktan nefret ederek yokluğu öğer. Ziya Paşa; "kâinâtın düzen değil, düzensizlik üzerine kurulduğunu" söyler.¹⁶⁶ "Terci-i Bend" de; önce somut sahnelerle, daha sonra soyut fikirlerle, mecazlı ifadelerle hayatın tezatlarını ortaya koymaya çalışır. Kenan Akyüz; Ziya Paşa'nın şiirlerindeki felsefî endişeyi şöyle anlatır: " Gerek o günkü sosyal düzende şikâyetçi olduğu aksaklıklar ve gerekse kendi özel yaşamının ızdırapları ile yakından ilgili olarak, felsefî konulu şiirlerinde, insandan, hayattan ve hatta bütün kâinatın düzeninden sürekli bir sızlanma ve bunun doğurduğu bir şaşkınlık, bir küçüklük duygusu ve huzursuzluk içindedir. Şâir,

¹⁶² Recep Vahyi, "Seyf ü Kaleme Dâir Bir İki Söz", 1308, 5.C., 53.sayı, 647-648.s.

¹⁶³ Kalemün üstünlüğünü, irfân ehli için herşey olduğunu belirten bir manzûme de; Nezih Bey Efendi tarafından gönderilen "kalem" redifli "Gazel"dir. (1308, 5.C., 52.sayı, 628.s.)

Nilüfer Yetkilileri bu gazelin "Seyf ü Kalem" isimli makaleyle "tesadüfen" aynı nüshada bulunmasının kalemin kendisini anlatması bakımından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁶⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.

¹⁶⁵ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri - 1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 15-28.

¹⁶⁶ Mehmet Kaplan, *A.g.e.*, s.46-55.

sanki, sosyal bozuklukların kaynağını ve sebebini kâinatın kuruluşundaki düzene bağlamak ister. Bu kuruluş; insan hayatını ızdırıpla dolduracak bir düzende olduğu gibi, mahiyetinin gereğince anlaşılmasına imkân bulunmayışı da, insan için ayrı bir huzursuzluk sebebidir. Etrafımızı çeviren bizi tasaya ve huzursuzluğa götüren karanlıkları aydınlayabilecek tek ışık olan akıl da bu hususta yetersizdir. Böylece, koyu bir ağnostisizm (akıl yetersizliği)'e bağlanan ve dinin sınırlarını da aşamayan bu düşünüş tarzını tam bir "serbest düşünüş" olarak görmeye imkan yoktur. Metafizik meselelere karşı tecessüs duyan ve onlara kendince bir karşılık arayan -dînin çemberinden çıkamasa da- bu düşünüşü, sadece, "serbest düşünüşe doğru bir yöneliş" olarak kabul etmek daha doğru olur.¹⁶⁷

Recep Vahyi de; "Merhum Ziya Paşa'ya Bir Nazire"¹⁶⁸ diye adlandırdığı "Terci-i Bend"¹⁶⁹ ve "Terkib-i Bend"¹⁷⁰ inde aynı kaygıları dile getirir. Recep Vahyi ilk olarak, tüm kâinatı Tanrı'nın varlığının bir delili olarak gördüğünü şöyle belirtir:

"Zerrât-ı cihân kudretini etmede isbat

Âyât-ı ilâhiyyen ise başkaca bürhân" (3.C., 328.s.)

Şinasi aynı düşünceyi "Münâcât"¹⁷¹ ta şu beyitle dile getirmiştir:

"Varlığın bilme ne hâcet küre-i âlem ile

Yeter isbâtına haik ettiği bir zerre bile"

¹⁶⁷ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, 1860 - 1923*, İnkılâp Kitabevi, Beşinci Baskı, İstanbul, s. 46.

¹⁶⁸ Recep Vahyi, "Merhum Ziya Paşa'ya Bir Nazire", 1306, 3.C., 33.sayı, 328-329.s.

¹⁶⁹ * Recep Vahyi, "Terci-i Bend", 1307, 4.C., 37.sayı, 390-391.s.

* "Terci-i Bend-i Cenâb-ı Recep Vahyi", 1307, 4.C., 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49.sayılar, 484-485; 502-503; 521; 534; 550; 565-566; 585.sayfalar, 1308, 5.C., 50.sayı, 599-600.s.

¹⁷⁰ * Recep Vahyi, "Terkib-i Bend", 1307, 4.C., 39; 40.sayı, 423; 442-443.s.

* "Terkib-i Bend-i Cenâb-ı Recep Vahyi", 1307, 4.C., 41; 42.sayı, 451-452; 471-472.s.

¹⁷¹ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri -I, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s.29.

Recep Vahyi; tabiat karşısında hayrete düşer ve insan aklının kudret değil, acz içinde olduğu sonucuna varır. Şâir insanda ilim arttıkça cehâletin de artması karşısında şaşırır. Zira bu durumda insan Allah'ın varlığını daha kolay görebilmelidir. İnsan dünyadaki çeşitliliği görüp "bir" olanı unutmamalıdır. Çünkü dünya nimetleri geçicidir. İlâhi mutluluğu isteyen çalışması gerekmektedir. Çalışmamak, tembellik boştur, çalışmak ise övülmesi gereken bir davranıştır:

"Atâletin ne kadar boş bilir misin acaba

Sezâ-yı medh ü senâdır olan vazife-edâ" (4.C., 484.s.)

Recep Vahyi, dünyadaki tutarsızlıklar karşısında hayrete düşer ve isyân eder. Şâire göre; dünya insanın elemelerini arttırır. İnsan mutluluğunu felekten beklese yanılır. Ermenekli Hasan Rüşdî'nin "Bir Me'yûs Mütehayyîr Ağzından"¹⁷² isimli manzûmesinde de; hayatın, dünyanın kederden ibaret olduğu fikri verilmektedir. Şâire göre hayat hüznü eşittir. Ermenekli Hasan Rüşdî; "Âsûde olam dersin gelme cihâne" diyen Ziya Paşa gibi, dünyadan zevk alacağını zannedenin sadece hayâl kırıklığına uğrayacağını şöyle ifade eder:

"Cihandan isteyen ârâm u zevk ü neyl-i merâm

Cuhûl u tâlib zıll u hayâl imiş, bildim" (4.C., 507.s.)

¹⁷² Ermenekli Hasan Rüşdî, "Bir Me'yûs Mütehayyir Ağzından", 1307, 4.C., 44.sayı, 507.s.

C - Hürriyet

Namık Kemal'in "insanın düşünme kabiliyetinin zarûrî bir neticesi"¹⁷³ olarak gördüğü hürriyet fikri Tanzimat'ın I. döneminde işlenen temaların başında gelir. Şâir "Hürriyet Kasidesi"¹⁷⁴nde, özgürlüğü "aşkının esîri olunan bir sevgili"ye benzetir. Bu tema *Nilüfer*'de yer alan "Bolu'dan Bîçâre Kuş"¹⁷⁵ isimli yazı ve "Kelebek"¹⁷⁶ başlıklı manzûmede kuş ve kelebek sembolleriyle işlenir.

Bolu'dan yazan Abdülvahab, bahçeyi sesiyle canlandıran bu kuşun acımasız bir avcı tarafından öldürülmesi ve bundan duyduğu üzüntüyü anlatır. Ara sıra kanatlarını çarparak daldan dala uçan kuşcağız, "latîf sadâ"sıyla sessiz bahçeyi şenlendirmektedir. Ancak zavallı kuş "bir sayyâd-ı bî-aman" tarafından öldürülür. Kuş vurulduktan sonra avcının elinden kurtulmaya çalışır; ancak bunu başaramaz. Kuşun hürriyeti amansız avcı tarafından elinden alınır.

Senai'nin Manzûmesinde de; "bir mahbûsun hâpishaneye giren bir kelebekle sohbeti" yer alır. Mahkûm kelebeğe hâpishane gibi gamlı bir yere neden düştüğünü sorar. Bu "süslü böceği" hâpishaneye yakıştıramaz, uçup gitmesini ister. Gitmeden önce kendisine baharı anlatmasını rica eder. Çünkü kelebek baharın timsalidir. Mahkûm kelebeğin kendisinin yerine dışarı çıkmasını ve dünyanın çeşitli güzelliklerinden söz etmesini şöyle ifade eder:

"Ey süslü böcek, misâl-i ziynet!

Göster bana uç da serbest

¹⁷³ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri -1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s.42.

¹⁷⁴ *A.g.e.*, s. 37-39.

¹⁷⁵ Abdülvahab, "Bolu'dan Bîçâre Kuş - Yahud - Şefkatsiz İnsan", 1307, 4.C., 37.sayı, 399-400.s.

¹⁷⁶ Senâî, "Kelebek", 1308, 5.C., 51.sayı, 622-623.s.

Vasf et ne demek sadâ-yı enhâr,
Sahrâ-yı çimen, zemîn-i gülzâr!
Bahs et ne demek riyâz-ı müşkîn
Hengâm-ı sihr, sabah-ı rengîn!
Bildir ne demek şükûfe, jâle,
Sâye ne demek, nedir şelâle?" (5.C., 623.s.)

Mahkûma göre yaşam çok kısadır. Bu nedenle yaşamda kedere yer olmamalıdır.
Bu fikri ömrünün kısalığıyla tanınan kelebeğe şöyle telkî eder:

"Ey şanlı böcek! Dem-i hayatın
Azdır, gelecek şeb-i memâtın
Gel çık! Şu hazince kederden
Git zevkine bak! Açıl bu yerden!" (5.C., 623.s.)

Ç - Çeşitli Konularda Öğüt Veren Diğer Manzûmeler ve Yazılar

Nilüfer'de yeni yaşam özentisi sonucunda insan yaşamında ve toplumsal kurumlarda meydana gelen yozlaşmalara dikkat çeken ve bunların düzeltilmesi yolunda öğüt veren manzûmeler ve yazılar da karşımıza çıkar.¹⁷⁷

Sâliki Efendi¹⁷⁸ iğkinin insan iradesini yok ettiğini anlatan gazelinde insanları içkiye karşı şöyle uyarır:

¹⁷⁷ * "Goncazâr-ı Efkâr, Mukaddime", 1304, 1.C., 1.sayı, 4.s.

* Sâliki Efendi, "Gazel", 1307, 4.C., 38.sayı, 412.s.

* "Ağlarcazâde Mustafa Hakkı, "Beyefendi", 1307, 4.C., 43.sayı, 492 - 493.s.

* Isparta'da Ağlarcazâde Hakkı, "Belâ Nedir?", 1307, 4.C., 49.sayı, 590.s.

¹⁷⁸ Sâliki Efendi, "Gazel", 1307, 4.C., 38.sayı, 412.s.

"İşret ediyor ... âdem-i me'yûs u mükedder

Genç ... zevki sebat eylemiyor ... içme birader." (4.C., 412.s.)

"Telif-i Müşterek"¹⁷⁹ başlıklı yazı ise; evlilik müessesesinin önemi ve korunması yolunda yazılmıştır. Eskinin yerine yeninin geçmesinin sadece insanlar için değil, bitkiler ve hayvanlar için de geçerli bir yasa olduğunu anlatan yazar; daha sonra çeşitli evlilik geleneklerine değinir. Arnavut ve Çerkez âdetlerinden bahseden yazar, değişik yörelere ait gelenekleri yazmaları için okurlara seslenir. Ancak dergide buna dâir başka bir yazıya ya da yazarın çağrısına dâir bir açıklamaya rastlanmaz.

Ağlarcazâde Mustafa Hakkı da manzûmesinde¹⁸⁰ beyefendi olmanın koşullarını şöyle belirtir:

"Servetle babanın ismi bizim deftere girmez

Bunlar olamaz bizce şerâfet ... Beyefendi

Beyhûde ... Filan zâdelikle fâide vermez

Kendinde gerek ilm ü dirâyet ... Beyefendi" (4.C., 492.s.)

¹⁷⁹ "Telif-i Müşterek", 1307, 4.C., 41.sayı, 458 - 460.s.

¹⁸⁰ Ağlarcazâde Mustafa hakkı, "Beyefendi", 1307, 4.C., 43.sayı, 492.s.

D - Eğlendirici Ve Neticede Mesaj Veren Yazılar

Bizim geleneğimizde Batılı mânâda hikâye ve roman yoktur. Tanzimat'tan önce Türk insanının roman ve hikâye ihtiyacını karşılayan mesnevîler ve halk hikâyeleri Batıda gördüğümüz roman ve hikâyelerden farklıdır. Bu bakımdan Batı ölçülerinde roman ve hikâyeciliğimiz olmadığı için telif eserlerde birdenbire başarı gösterilmesi zordur. İlk telif romanımız olan *Taaşuk-ı Talat u Fıtna*'taki acemilikler bunun ilk örneğidir. Bu nedenle yazarlarımızın tercüme yapma ihtiyacı son derece tabiidir. Bu tercümelere sonra telif eserlerde başarıya ulaşmak mümkün olacaktır.

Ancak yazarlarımız tercümeyle temkinli yaklaşırlar. "Recaizâde'ye göre; Avrupalılar gibi düşünüp yazma hastalığı, edebiyatımız için zararlı olmaktadır. Yazılanların meal ve mefhumu anlaşılabilir haldedir. Bir an önce bundan kurtulmak gerekir. Recaizâde, kurtuluş yolu olarak, Avrupa edebiyatından tercüme yerine iyi kötü telifle meşgul olunmasını görür. Çünkü tercümeyle uğraşanlar Avrupalı gibi düşünüp yazma hevesine kapılmaktalar, bu durum yazılanları gerek muhteva gerek dil bakımından karmakarışık ve anlaşılabilir hale getirmektedir."¹⁸¹

Recaizâde Mahmut Ekrem, Mizancı Murat gibi yazarlarımıza göre Avrupa'dan, roman ve hikâye tekniği bakımından istifade etmeliyiz. Bu eserleri muhteva ve dil bakımından taklid etmek bizim toplum yapımıza ve kültürümüze uymaz.

¹⁸¹ Durali Yılmaz, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Kültür Bakanlığı Yay., 1161, Kültür Eserleri;147, Kültür Bakanlığı, 1990, s. 28.

Ancak bizim edebiyatımızın romanla ilk tanışması "*Telemaque*" tercümesiyle olmuştur. Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği bu roman hakkında edebiyatçılarımız çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir:

"*Telemaque*'i *Ahlâk-ı Alâî*'ye terceh eden Namık Kemal, *Telemaque*'i güzel bir bahçeye, *Ahlâk-ı Alâî*'yi hapishaneye benzetir."¹⁸²

"Ahmet Mithat, bu romanı "roman moral" olarak görür ve bu tür romanların "hikâye-i hikemiye ve kahramâne ve ahlâkiye" namlarıyla yadolunduklarını belirtir."¹⁸³

Nilüfer'de yayınlanan "İstanbul'dan Mektup"¹⁸⁴ başlıklı yazıda ise; *Telemaque*'ın okullarda bir ara ahlâk kitabı gibi okutulması eleştirilir ve "put-perestlik zemininden yazılmış" bir romanın İslâm ahlâkına uygun olmadığı belirtilir. Bu yazının muharriri tercüme yerine telifi tercih ettiğini söyleyerek, aydınları bu konuda eser meydana getirmeleri konusunda uyarır:

"Bu tektirce ahlâkımıza hizmet için eli kalem tutanların başkaca muamelât-ı milliyemize nazaran eserler meydana getirmeleri ve bu yolda âsârı dahi bir taraftan tezyîd etmeleri lâzım gelir." (2.C., 67.s.)

Derginin çeşitli sayılarında bu amaca uygun olarak yazılmış, hem eğlendiren hem de ders veren kısa hikâyelere rastlanır.

Bu türden iki küçük hikâye, ilk cildin 7. ve 11. sayılarında yer alan "Letâif"¹⁸⁵te yer almaktadır.

¹⁸² Erdoğan Erbay, *Eskiler ve Yeniler - Tanzimat ve Servet-i Fünû neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Akademik Araştırmalar, Erzurum, 1997, s. 396.

¹⁸³ Duralı Yılmaz, *A.g.e.*, s.57.

¹⁸⁴ "İstanbul'dan Mektup", 1305, 2.C., 9.sayı, 66-67.s.

¹⁸⁵ * "Letâif", 1304, 1.C., 7.sayı, 4.s.

* "Letâif", 1304, 1.C., 11.sayı, 4.s.

"Letâif" in ilk hikâyesi, yaşlandığı için beyazlayan saçını, sakalını boyayan bir adamla, yaptığının yanlış olduğunu söyleyen biri arasında geçer. Saçını, sakalını boyayan adam yaşlılığın da doğal bir durum olduğunu, bundan utanmaması gerektiğini söyleyen dostuna, bunu yaşlandığı için yapmadığını belirtir. Henüz yaşı gençtir. Ama saç sakalı ağarmıştır. Saç sakal adeta yalancı şahitlik etmektedirler. Yalancı şahidin yüzünün kara olması gerektiğini düşünen adam bu sebeple saçını sakalını karaya boyadığını söyleyerek kendisini kınayan dostuna cevap bulmuş olur.

Şiirden anlamayan ve misafir sevmeyen biriyle ona misafir olan şâir arasında geçen hikâye "Letâif" serisinin ikinci bölümüdür.

"Şuarâdan Biri" seyahati esnasında zengin bir beyin evine misafir olur. Kendisini misafir ettiği için beye önce bir kaside sunar. Bey kasideyi okur ve onu hakir görerek şâire gönderir. Şâir, beyin bu hareketine karşılık bir hicviye yazarak takdim eder. Bu hicviyeyi de aynı tutumla okur ve gönderir. Bir taraftan da şâirin gitmesini istemektedir. Adamlarını göndererek şâirin gidip gitmediğini kontrol ettirir. Gitmediğini öğrenince onu huzuruna çağırır ve aralarında şöyle bir konuşma geçer:

"- Siz hâlâ buradasınız ha! Şâir Efendi!

- Evet efendim!

- Câize ümidiyle bize evvelce bir kaside vermiştiniz!

- Evet takdim etmiştim.

- İhsân-ı me'mûlün bizde zuhûr etmeyeceğini anladığınızda bir de hicviye yapmıştınız.

- Evet öyle olmuştu.

- Bundan da bir tesir hasıl olmadığını gördünüz!

- Evet!

- Artık bundan sonra ne bekleyip duruyorsunuz!

- Efendim!... Bir de mersiye yapmağı bekliyorum ki tamamıyla ifa-yı vazife ederek gitmiş olayım!!! " (1.C., 11.sayı, 4.s.)

Nilüfer yetkilileri beyefendinin hareketini "vazifesizlik" olarak nitelendirirken şâirin öcünü alarak rahatladığını belirtirler.

Dergide Ramazan münasebetiyle eğlendirici fıkralar yayınlanır. Ramazan eğlenceleri geleneğine uygun olan bu fıkraları dergi yetkilileri; "Ramazandır Biraz da Saçma Yazalım"¹⁸⁶ diye sunarlar. Derginin birinci cildinin on dördüncü sayısında bu başlıkla "Emmioğlu Fıkraları" denilen Ankara'dan Konya'dan Bursa'ya gelen deveçilerin komik hikâyeleri anlatılır. Bu fıkralardan biri şöyledir:

"Yine bir emmi incir vaktinde gelip alarak ta'amından pek hoşlanmış; ertesi sene geldiğinde evvelki dükkana giderek patlıcanları sıkıştırıp:

- Bunun okkası kaç?

- Emmi okkayla değil, tane pazarı biri iki paraya!

- Ahir zaman olmuş okkalık meyveleri tane ile veriyorlar her ne ise ver beş tane

-diye alır yemeğe başlar da der ki:

¹⁸⁶ "Ramazandır. Biraz da Saçma Yazalım", 1304, 1.C., 14.sayı, 3-4.s.

- Bu geliş vaktinde rast gelemedim çok tatlı meyve idi ama biraz kartlaşıp tadı kaçmış!! " (1.C.,3.s.)

"Ağlar mısın Güler misin?"¹⁸⁷ başlıklı yazı iki bölümden oluşan eğlendirici ve ders verici yazılardandır. Bu yazılardan ilki; "Ezberli Zemberbub Mehmet Efendi" adında ilk önce İstanbul'da ardından Bursa'da yaşamış bir adamın hikâyesidir.

Hikâyede Zemberbub'un komik tavır ve görünüşü şöyle anlatılır:

"... Kendisini bilenlerin hikâye söylemezden evvel gülmemeleri kâbil mi? Fakat kendisini bilmeyen karilerimizin de bir dereceye kadar maârife peydâ etmeleri için Zemberbub'un kıyafetini olsun tarif edelim:

Zemberbub kocaman bir adam olduktan başka gayet iri kemikli olduğundan vücûdu zayıf ve yamru yumru görünür. Başında ufak bir fes olarak süsünden bir müselles kaimetü's- zâviyenin zıllını gösterir derece soluna eğledikten sonra sağ tarafından en ve boyu beşer santimetre kadar kabarık olup yarısı ağaran zülfü çıkmış olduğu halde saçlarıyla fesi arasında hilâl- vâri beyaz takyesi de müşahede olunur. Yaz gününde pamuklu mintan üstüne kalın kasturdan içi pamuklu palto kalın bir pantolon iki okkalık bir kundura giyer idi." (2.C., 110.s.)

Yaşı otuz beş - kırk arasında olmasına rağmen henüz evli değildir. Ancak evlenme isteğiyle; "Ya Rabbi cennetinde yetmiş huri vaadın var, dünyada birini ver de cennet hurileri altmış dokuz olsun" (2.C.,110.s.) duaları eder.

¹⁸⁷ *"Ağlar mısın Güler misin?" 1305, 2.C., 14.sayı, 110-112.s.

*"Ağlar mısın Güler misin?" 1305, 2.C., 21.sayı, 168.s.

Bir Ağustos günü bu kalın paltosuyla yanar, ancak ince giymeye de utanır. Kahvedekilere durumu anlatır. Onlar da bunun utanılacak bir şey olmadığını söyleyince ertesi günü annesinin elbisesini giyer gelir. Bu elbise o kadar incedir ki; Zemberbub'un bütün vücudu ortaya çıkar. Bu komik durumu görenler gülmek isterler. Ancak Zemberbub'un hiddetlenmesinden korktukları için bunu gizlerler. Çünkü Zemberbub çabuk kızıp, gücenen birisidir. Zemberbub buna rağmen kızar, sitem eder. Arkadaşları utanırlar. Ama Zemberbub'un derdi başkadır. Arkadaşlarının ondan habersiz her perşembe akşamı "Atıcılar Çiftliği"nde âlem yaptıklarını sanmaktadır. Artık bunu kendinden gizlememeleri gerektiğini söyler ve o hafta onu da götürmelerini ister. Ona oyun oynamak isteyen arkadaşları o akşam çiftliğe gideceklerini söylerler. Akşam olduğunda hazırlanıp kahveye gelen Zemberbub arkadaşlarını orada göremeyince geç olduğunu düşünüp çiftliğin yolunu tutar. Yolda rastladığı birine oradan iki arabanın geçip geçmediğini sorar. Tesadüfen çiftlikte oturanlar iki arabayla oradan ayrılmışlardır. Onların geçtiğini gören adam Zemberbub'un sorusuna "evet" cevabını verir. Çiftlikte yalnız bekçi ve karısı vardır. Zemberbub kapıya dayanır ve arkadaşları içeride sanarak geldiğini haber verir. Sesi duyup çıkan bekçi içeride kimsenin olmadığını söyler. Ama Zemberbub buna inanmaz, ısrar eder, kapıyı tekmeler. Bunun üzerine bekçi ve karısı korkar, Zemberbub'un üzerine köpekleri salarlar. Yağan yağmurla yerler iyice çamur olmuştur. Kaçmaya çalışan Zemberbub bir hendeğe düşer. Köpeklerden korktuğu için sesini de çıkaramamaktadır. Az sonra zorla hendekten çıkar. İşin aslını öğrenmek için arkadaşlarından birinin evine gider. Kapıyı çalar. Vâsıf evde dinlenmektedir. Zemberbub'a oynadıkları oyunu dahi unutmuştur. Zemberbub başından geçeni bir bir

anlatır. Vâsıf Zemberbub'un anlattıklarına çok güler. Ama bu anlatılanları kimseye anlatmayacağına, ölünceye kadar sır olarak saklayacağına dâir söz verir.

O gece çok ıslanan Zemberbub hasta olur. Bir kaç gün yatar. Ancak iyileşemeyerek ölür.

Hikâyenin yazılış maksadı; "Ramazan münasebetiyle bir latife yazıp hem de karilerimizi kıssadan hisselendirmektir" (2.C.,112.s.) sözleriyle verilir. Kıssadan çıkarılacak hisse ise; insanın nefsâni arzularını def etmediği sürece gülünç duruma düşmekten kurtulmayacağıdır.

Zemberbub'un hikâyesi meddah tarzında yazılmıştır. Bu dönemde Batılı mânâda hikâyeciliğimiz olmadığından yazarların önlerinde örnek alacakları bir çalışma yoktur. Bu sebeple kıssadan hisse tarzında, Ahmet Mithat Efendi'nin hikâye ve romanlarında olduğu gibi okuyucuya ders vermenin esas olduğu hikâyeler oluşturulmuştur. Ayrıca hikâyede okuyucuya mesaj verilerek yaygın eğitim de sağlanmıştır. Bunun nedeni de yazarların o dönemde halkın eğitime muhtaç olduğunu düşünmeleridir.¹⁸⁸

"Ağlar mısın Güler misin?" başlığıyla sunulan ikinci hikâye ise; "ehibbadan birisi hikâye eder ki" diye sunulur.¹⁸⁹ Bursa'nın bir köyünde tütün memuru olarak çalışan bir genç ile kardeşinin hikâyesidir. Ağabeyinin çalıştığı köyü merak eden küçük çocuk onu ikna etmeyi başarır. "Bostanların kemâle erdiği bir mevsimde" yola çıkarlar. Bir günlük yolun ardından köye varırlar. Tütün memurunun kaldığı yer bir "mektep odası"dır Bu odada yazın çocuklara Kur'an dersi verilmektedir. Caminin içinde bulunduğu odanın yanı başında tabutlar vardır. Bu tabutlar sabaha kadar ses

¹⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.285-296.

¹⁸⁹ "Ağlar mısın Güler misin?" 1305, 2.C., 21.sayı, 168.s.

çıkarmaktadır. Çocuk sesin asıl kaynağını sonradan öğrenir. Aslında sesler tabutlardan değil, o civarda bağlı olan bir hayvanın ayaklarının yandaki tahtalara çarpmasından kaynaklanmaktadır. Ancak çocuk bunu bilmediğinden korkarak yatar. Gece yarısı bir gürültüyle uyanırlar. Küçük çocuk o sırada rüyasında tabutlarla uğraşmaktadır. Bu nedenle çok korkar. Ağabeyi bir mum bulup yakınca iş anlaşılır. Odadaki tahtaların üzerinde bulunan yazı takımları düşüp kırılmıştır. Küçük çocuk şişelerin kırılma sebebini şöyle açıklar:

"Meğerse yattığımız odanın karşısında bulunan hânedeki ufak çocuk aralık aralık ağlıyormuş. Birader ise kendisini hânesinde zannedip validesi kalksın da çocuğa mama versin diye uykuda sayıklıyormuş. Çocuk şiddetli ağlamaya başlayınca ibtida koca kafalı karı diye haremine gönlünden söylenip -ninni oğlum ninni ... Nazlı yavrum ninni ... diyerek bir güzel ninni çağırdıktan sonra çocuğun şiddetle bağırması üzerine eee, eee ... diye güya yanındaki beşiği sallamak za'mıyla piş tahtayı itmiş o da yuvarlanmış gitmiş." (2.C., 168.s.)

Bu olayın tekrarlanmasından korkan çocuk sabahleyin oradan kaçar.

"Âsâr-ı Mütenevvi'a" ana başlığında yayınlanan "Letâif"¹⁹⁰ de; bir anne ve oğuldan oluşan fakir bir ailenin zengin olma ümitleri anlatılır. Bu fakir gencin "bir tek şimendüfer hisse senedi" vardır. Bu senede büyük ikramiyenin çıkmasını ümit eder. Bu hayallerle uykuya dalar. Rüyasında büyük ikramiyenin kendisine çıktığını görür. Tam ikramiyeyi alacağı sırada annesi "temcid yemeği" için uyandırır. Kızarak rüyasını annesine anlatır. Annesi de hayıflanarak:

¹⁹⁰ "Âsâr-ı Mütenevvi'a- Letâif", 1305, 2.C., 15.sayı, 118-120.s.

"Ah oğlum sana yazık oldu. Eğer bilseydim altınlar tamamen eline geçmeden uyandırmazdım" der. (2.C., 118.s.)

"Masum Çocuk"¹⁹¹ isimli kısa hikâyede; annesini kaybetmiş, yedi sekiz yaşındaki bir çocuğun ruh hâli ve ona verilen nasihat anlatılmaktadır. Çocuk annesinin ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü şöyle ifade eder:

"Âh evlâdım bu mihnet -âbâd-ı fanâyâ terk ile âlâik-i dehrden dest-keş olan valide! Baharın latif sabahında kuşçağızların terennümat-ı şevk-efza, taganniyat-ı ferah-fezâlarından daha latif tatlı hitabından mehcûr olan kurulun teşne-i kalbi zülâl-i şefkatinle sirâb olmak saadetinden mahrum oldu; vücûd-ı nahifimden başka bir tahişd-gâh bulamamış gibi muhaceme-i şedîdâne ile her tarafımı istilâ edip daire-i tahammüle sığmayan gamımın mezâlimât-ı takat-sûzlarından kurtulmak ve saadet-i sabıkama muvaffak olmak için senin rûhuma münafakati arzu ediyorum; hayâlin her ne kadar etrafımda dolaşıyor ve beni "evlâdım" hitab-ı latifiyle şirin-gâm eyliyor. Lâkin mânevî bir sûrette icrâ-yı mâfiü'l-bâl şefkatten mahrûmdur." (2C., 188.s.)

Çocuğun bu halini gören bir adam ona nasihat verir: "Öyle teferruat-ı vahiyye ile gülşen-âbâd kalbini harâb etme; dünyada bulunacağın müddet zarfında vücûdumla âlem-i insaniyyeti tenvir edecek bir meziyetin ihssanı için cenâb-ı kaziye'l-hâcâtan masumâne dest-güşâ-yı niyaz ol; namını insaniyetini ibka ettirerek bir sebep-i müstakîli elde etmeye çalış!" (2.C.,188.s.)

Hikâyede çocuğa verilen "çalış" nasihatının dışında onun istikbaliyle ilgili herhangi bir girişim söz konusu değildir. Her ne kadar derginin yetkilileri hikâyedeki bu

¹⁹¹ Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Masum Çocuk" 1305, 2.C., 24.sayı, 188.s.

nasihati takdir etmişlerse de hayatta tek başına kalan yedi sekiz yaşındaki bir çocuğun istikbâliyle ilgili herhangi bir ifadenin yer almaması hikâyeyi pek de inandırıcı kılmamaktadır.

Ailesini kaybetmiş ve hayatta yapayalnız kalmış çocuklar bütün Yeni Türk Edebiyatında yazarlarımızın ilgi gösterdikleri bir konudur. Pek çok yazar sadece nasihat vermek yerine bu çocukların akıbetleri üzerinde düşünmüştür.¹⁹²

Floryan'ın hikâyesinde de fakir bir köyden şehre inen ve gördüğü ayna karşısında şaşırان bir çocukla karşılaşırız.¹⁹³ Çocuk aynayı eline alır, yüzüne tutar önce aynadaki resmini çok beğenir, sonra kusurlarını fark etmeye başlar ve kendini çirkin bulur, ağlayarak annesinin yanına gider. Annesi aynanın gerçeği yansıttığını, çocuk gülerse aynanın da güleceğini söyler:

"Şimdi gül sen de bak resim de güler

Âdâtı sen ne etsen ol da eder

Âlemin bu misâlidir elbet

Hayrımız şerrimiz eder avdet" (4.C., 408.s.)

"Bir Hikâye-i Latîfa"¹⁹⁴ de babasının mesleğini beğenmeyen, ilerlemek isteyen ve bu hedefine kendi çabasıyla ulaşan ... Efendinin ve babası Kirli Mehmet'in hayatını

¹⁹² Bu konuda geniş bilgi için bkz. Alev Sınar, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk*, (1872-1950), Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1997.

¹⁹³ Floryan, "Çocuk ve Ayna", 1307, 4.C., 38.sayı, 408.s.

¹⁹⁴ "Bir Hikâye-i Latife", 1307, 4.C., 43.sayı, 493-496.s.

anlatır. Hikâyenin başında çocuğun geleceğini düşünmeyen Kirli Mehmet, mesleği ve ilgisizliği hakkında bilgi verilir.

Kirli Mehmet aslen Mısırlıdır. Bursa'da Pirinç Hanı önünde pazarcılık eden Kirli Mehmet soğan kömür satıcısıdır. Orta boylu, yuvarlak yüzlü, top sakallı bir adam olan Mehmet'e "Kirli" denmesinin sebebi; kömür sattığı için kararmış beyaz gömleğidir. Dükkânında kömürlerle soğanlar aynı yerde durduğundan soğanların dış kabukları kömür tozlarına bulanır. Bu soğanları alanlar da eve götürene dek Kirli Mehmet'e benzemektedirler.

Kirli Mehmet dama meraklısıdır. Bir gün ikindi vakti filesine öteberi doldurur, uskumru balığı da alarak eve doğru yollar. Kahvenin önünden geçerken dostlarından bir tanesi onu dama oynamaya çağırır, hatta ona meydan okur. Kirli Mehmet de dayanamaz. Dama oynamaya başlarlar. Oyun o kadar uzun sürer ki; kahvede kimse kalmaz. Sonunda kahveci de evine gider. Onlar hâlâ damaya devam ederler. Akıllarına yemek içmek de gelmez. Sabah olup da insanlar kahveye geldiklerinde bakarlar ki oyun, hâlâ devam ediyor. Oyun yirmi saat kadar sürmüştür. Onları zorla kaldırır. Damada Kirli Mehmet'in karşısına çıkabilecek az bulunur. Eğer Kirli Mehmet damada kullandığı aklını başka şeylere kullansa kısa zamanda yol alacaktır.

Kirli Mehmet'in " ... Efendi" adında bir oğlu vardır. ... Efendi babasının mesleğini beğenmez. Daha çok ilerlemek ister. O dönemde Bursa'da ilerlemenin tek şartı devlet dairesine girmektir. Onun için de yardıma ihtiyaç duyulur. Ancak ... Efendi'nin elinden tutacak kimsesi yoktur. Babasının başını damadan kaldırmadığı dikkate alınırsa ... Efendi'nin kendi çabasıyla ilerlemesi gerekir. ... Efendi düşünür taşınır ve "temiz bir esnaflık" olan kuyumculuğu seçer. O dönemlerde kuyumculuk çok

geçerli bir meslektir. Kuyumcu dükkânlarında edebiyat sohbetleri yapılır. Buraları şâirlerin toplandıkları bir mekândır. Bu dükkânlardan biri de Aşkî Efendi'nin dükkânıdır. "Şuarâ-yı harabatzededen İsmail Paşazâde meşhûr Hakkı Bey" de Aşkî Efendi'nin dükkânına gelip gider. Hatta Aşkî Efendi'ye ithafen Rumca "Aşkî Baba" redifli bir manzûme yazmıştır. Bu manzûme Aşkî Efendi'yi son derece mutlu eder. ... Efendi de böyle bir yerde bir hayli ilerleme kaydeder.

Aşkî Efendi de devrin ünlü şâirlerindedir. "Bu zat öyle bir şâirdir ki günde bin beyit söylediği zamanlar olur. Muammaları ile ünlüdür. Muammalarının zorluğu ile tanınır. Hikâyede Aşkî Baba şöyle tanıtılır:

"Biz Aşkî Baba'yı şahsen tanırdık. Sırtında kurt derisinden koca bir gocuk var idi. Gözleri kurt gözleri gibi durmadan döner parlar idi. Elindeki sopası mahalle bekçilerinin hürmetli sopalardan kalmazdı." (4.C., 495.s.)

Eski valilerden İbrahim Paşa ölür. Oğulları babalarının mezar taşı için bir tarih yazdırmak isterler. O tarihte "Bursa sahhafhânesi"nde çok değerli şâirler bulunmaktadır. İbrahim Paşa'nın oğulları tesadüfen ... Efendi'nin dükkânına gelirler. Ondan bir tarih yazmasını isterler. O da bir tarih yazar ve sonuna; "Tamamdır sebt eyledim tarihi" yazar. Aşkî Baba tarihi kontrol ederken "sebt eylemek" tabirini "sebb eylemek" tabiriyle karıştırınca birden yerinden fırlar. İbrahim Paşa'nın oğullarına tarihi yazanın babalarına alenen küfrettiğini ve onun başının kesilmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine kızan oğullar ... Efendi'yi aramaya çıkarlar. Ancak durumdan haberi olan bir esnaf ... Efendi'yi uyarır. Bursa'dan kaçması gerektiğini söyler. ... Efendi Bursa'dan gider, İstanbul'a yerleşir. Kendisinden on beş sene haber alınamaz. 1680 tarihinde Kirli Mehmet'in adı yeniden anılmaya başlar. Çünkü birdenbire zenginleşmiştir. Üstelik bir ara Bursa'dan da

uzaklaşmıştır. Daha sonra öğrenilir ki oğlu ... Efendi Mısır'a gitmiş. Orada çok ünlü bir Paşa olmuş. Babasını da yanına almış.

Kirli Mehmet Mısır'a gittiğinde oğlu onun kendisini utandıracağını düşünerek karşısına alır ve uzun uzun konuşur. Onun dama hastalığını da unutmadığından kesinlikle dışarı çıkmasını yasaklar. Ancak Kirli Mehmet'in canı sıkılır. Muhafızlarıyla beraber Mısır'ı dolaşmaya çıkar. Bir kahvenin önünden geçerken gözü damaya takılır. Dama oynayan iki kişiden biri yanlış yapmak üzeredir. Buna dayanamaz. Dama oynayanlara seslenir. Yanlış hamle yaptıklarını söyler. Onlar da onun oynamasını isterler. O da iner ve oynamaya başlar. Ancak bu oyunun ardı arkası gelmez. Muhafızlar bunu ... Paşa'ya iletirler. Paşa'da hemen babasını Bursa'ya gönderir.

Ramazan ayı münâsebetiyle yayınlanan hikâyenin yazılış maksadı "Hatime"de şöyle belirtilir:

"Şu hikâyeden maksadımız bir latife idi. Münasebetle bir de ibrett-i mühimme zuhûr etti. Şöyle ki okuyanlar belki Aşkî Baba'nın o muamele-i kader-i nâ-şânânesini görünce hiddetlenmişlerdir. Ama bu münasebetle terk-i vatana mecbûr olan ... Efendi'nin gidip ikbâlini bulması tasavvur olunsun. Bu halde anın tarafından Aşkî Baba'ya hayır dua edilmesi lâzım gelir. Çünkü Bursa'da kalsa ne olabilirdi. Aşkî Baba himmetle ağlata ağlata sevk edip kendisini paşa etmiştir." (4.C., 496.s.)

Meddah üslûbu ile , Ahmet Mithat Efendi örnek alınarak yazılan bu hikâyede yazarın sık sık araya girerek okuyucuyla ve kahramanlarla sohbet ettiği görünür.

"Aşk olsun Baba Aşkî! O zamanın muammaşınasları bunun gözlük olduğunu anlayıncaya kadar ihtiyar olmuşlardır." (4.C. 495.s.)

"Oburlar"¹⁹⁵ başlıklı yazıda "harareti az olan mevkilerde şimâle doğru oburlar çoğaldığı müşahede oluna gelmiştir" fikri dendikten sonra oburlarla ilgili iki hikâye anlatılır.

Bunlardan ilki Bursa'da Altıparmak mahallesinde oturan Cezve Mehmet namıyla tanınan bir adamın hikâyesidir. Oburluğuyla tanınan Cezve Mehmet'in "karnının derilerinin lastikli" olduğu, her şeyi yiyebildiği, hattâ kebab niyetiyle diri bir kurbağayı yuttuğu söylenir. Cezve Mehmet bir defasında mahkûm olur. Mahkûmiyetten kurtulmak için leblebi yer, üstüne su içer. Mahkeme onun bu halini görünce hasta olduğuna karar verir ve onu serbest bırakır.

Diğer hikâyede ise; nerede bir "Eyüp testisi" görse ağzı sulanan zenci kadın Halime anlatılır. Halime kadının bu iştahını şaşkınlıkla izleyenler sebebini merak eder, sorarlar. Meğer kadın bir kere misafirlige gittiğinde yatağının yanında duran Eyüp testisi ve bardağını görür, yemek ister. Önce kapağını yer. Ertesi gün kapağı arayan ev sahiplerine onu yediğini söylediğinde testiye kendisine armağan ederler. O günden sonra her testi gördüğünde Halime kadının ağzı sulanır.

"Bursa zeylinden Ahmet karyesi imamı mükerremet-dâr Said Efendi'nin ifadesi" olan "Garibe - His Hayvanı"¹⁹⁶ isimli hikâyede ise; bir kırlangıcın kafasını kullanarak yavrularını yilandan kurtarması anlatılır. Câminin direklerindeki kırlangıç yuvalarına doğru bir yılanın gitmesi üzerine çığlık atan kırlangıçların sesleriyle köylü oraya toplanır. Yavruları kurtarmak için yılanı yere düşürmeye çalışırlar. Ancak başaramazlar. Bu sırada bir kırlangıç yılanın ağzına başını verir. Herkes kendini feda ettiğini

¹⁹⁵ "Oburlar", 1306, 3.C., 33.sayı, 335-336.

¹⁹⁶ Said Efendi, "Garibe- His Hayvanı", 1306, 3.C., 35.sayı, 362-363.s.

zanneder. Ancak az sonra yılan yere düşer. Yılanı öldüren köylüler bir de bakarlar ki kırlangıç yılanın ağzına bir arı bırakmış, arı yılanı tákâtsiz bırakınca yere düşmüş ve kırlangıç da uçarak kurtulmuş.

Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı Bey "Püskülde Belâ"¹⁹⁷ isimli hikâyesinde fesinin püskülü yanan adamın komik hâlini anlatır. Adam avcı tüfeğini omuzuna almış, elindeki çaknağı çaka çaka gelmektedir. Başındaki fesin yandığından habersiz bir kurumla, üstü bir avcı edâsıyla yürümektedir. Oysa usta bir avcı filan değildir, tüfeğini ateşleyinci barutlardan saçılan ateşler püskülüne sıçramış ve yanmaya başlamıştır. Etrafindakiler onun bu halini görünce kahkahalarla gülerler. Gayet ciddi biri olan adama fesinin yandığını bir oyunla haber verirler. Avcı utancından ne yapacağını şaşırır ve oradan uzaklaşır.

Dergide yayınlanan hikâyelerden biri de "Bir Masûmun Vefatı - Yahut Sergüzeştimden Bir Parça"¹⁹⁸ adını taşır. Hikâye kahramanın -bir çocuğun- ağzından anlatılır:

"Ben dünyada yoğ iken pederimin Kemal namında bir oğlu var imiş. Vefat etmiş, pederim dil-hûn olarak bir gün câmi-i kebirde sabah namazından sonra Cenâb-ı Hakk'tan bir hayrül halef istemiş. Henüz on iki yaşında bulunan ana bir kardeşim yatağında uyurken bir pîr-i fâni görünüp şu beyti kendisine iyice ezberletmiş:

Tiz refât olanın pâyına damen dolaşır

Erişir menzil-i maksûduna aheste giden" (5.C., 639.s.)

¹⁹⁷ Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, "Püskülde Belâ", 1307, 4.C., 40.sayı, 447-448.s.

¹⁹⁸ "Bir Masûmun Vefatı- Yahut Sergüzeştimden Bir Parça", 1308, 5.C., 52.sayı, 639-640.s.

Bu olay karşısında çok şaşırarak çocuk koşarak babasının yanına gider. Beyti söyler. Babası duasının kabul olduğunu hisseder. Kısa bir süre sonra Şakir adında bir oğlu olur. Ancak oğlunu masallarla değil, senin büyüdüğünü göremeyeceğim tarzında sözlerle büyütür. Nihayet hastalanır ve ölür. Evlâdı arkasından şu beyti söyler:

"Ben öleydim de göreydi peder evlâd acısı

"Görmeyeydim pederimden beter evlâd acısı" (5.C. 639.s.)

Çocuk büyür, evlenir, ancak eşini kaybeder. Bir oğlu ve bir kızıyla yalnız kalır. Bir başkasıyla evlenmeye karar verir. Ancak bunu önce dostlarından birine danışmadan gerçekleştirmek istemez. Bir hafta sonra dostu yanına gelir. Bir haftadır aynı rüyayı gördüğünü söyler. Rüyasında onun evlendiğini görür. Akşam yemeği için onlara gider. "Büyük odamız karanlık" deyip eline bir lâmba tutuştururlar ve odaya gönderirler. Odaya vardığında odanın içinde yedi tane mumun yandığını görür. Arkadaşı rüyayı; "evlendiğin kadınla yedi yıl mutlu yaşayacaksın" diye yorumlar. Adam evlenir. Bir oğlu olur. Atalarından birini adı olan Muzaffer'i oğluna takar. Oğlu adı gibi her konuda başarılıdır. Üstelik oldukça ağırbaşlıdır. Bu mutluluk yedinci senenin sonunda hüznâ dönüşür. Çünkü adam karısını kaybeder. Buna en çok Muzaffer üzülür. O şen şakrak oğlan tamamen değişir. Sürekli annesinin mezarına gider. Nihayet bir gün yatağa düşer. O zaman da annesini sayıklamaktadır. Bütün doktorlar gelir. Ancak derdine derman olamazlar. Bir gün çocuk rüyasında bir pîr-i fâni görür. Bu pîr isterse Muzaffer'i iyileştirebileceğini söylemektedir. Ancak oğlan annesinin buna üzüleceğini söyleyerek onu reddeder. Bir süre sonra da vefat eder. Babası da kendi babası öldüğünde söylediği beyiti tekrarlar.

"Garip Bir Tesadüf"¹⁹⁹ başlıklı hikâyenin kahramanı Arap kabilesinden Haddad sevgilisi Bedr'i kaybeder. Haddad adında fakir bir genç Bedr namında bur güzele âşık olur. Ancak Bedr bir süre sonra ölür. Haddad ah eder, bağırır, çağırır. O günün akşamında dolunay çıkar. Haddad dolunayı görünce Bedr'i hatırlar. Dolunaya hiddetlenerek şunları söyler:

"Ey Bedr! Bir nısfın müstevâri-i tûrab oldu. Sen hâlâ bu felâkete karşı doğmakta mısın?" (5.C., 647.s.)

Bu sözü tamamlar tamamlamaz ay ortadan kaybolur. Ay tutulması gerçekleşir. Bu garip tesadüf, herkesi şaşırtır.

Dergide okuyucuların istekleri doğrultusunda roman tefrika edilir. "Dişi Arslan"²⁰⁰ isimindeki roman hakkında dergi yetkilileri şu bilgiyi verirler:

"Okuyucuların bir takımı roman istediklerinden bir şey başlandı. Bir ailenin yedi senelik sergüzeştini tasvir eyler varak-pâremizin on beş günde bir çıkarılmasına göre intizarda bırakmamak için hikâye hemen yek diğerine taalluku fark olunmayacak derece parçalara taksim olundu. Cümlesi yedi parça olacak, yedinci parçada o kadar belâların asılları anlaşılacaktır."

Roman; "hicret senesinin bin iki yüz elli altısında yaz mevsimi güneşin ufukları dörtte üç miktar dolaştığı günlerden birinde akşam üstü İstanbul'un Deveoğlu yokuşunda Mısır Çarşılı Hacı Ferzâne'nin hânesinde üst kat odalarının birinde bir delikanlı'nın dolaşmasıyla başlar. (2.C. 174.s.). Bu delikanlı Hacı Ferzâne'nin damadı

¹⁹⁹ Balıkesirli Bir Genç, "Garip Bir Tesadüf" 1308,5.C., 53.sayı, 646-647.s.

²⁰⁰ "Dişi Arslan", 1305, 2.C., 22; 24; 25.sayılar, 174-176; 190-192; 207-208.sayfalar, 1306, 3.C., 27; 29; 30; 31.sayılar, 238-240; 270-272; 286-288; 302-304.sayfalar.

Abdülmümin Bey'dir. Hacı Ferzâne'nin kızı Sabiha'ya "kulaktan şık olan" Abdülmümin Bey bir iki hafta önce bu aileye i gveysi olarak gelmiştir. Sabiha Ferzâne'nin tek kızı olduğu için onu dışarıya vermeye kıyamamış, Abdülmümin Bey'e bu teklifte bulunmuştur. Abdülmümin Bey de malı mülkü çok olmasına rağmen i gveyliğini kabul etmiştir.

Sabiha ile Abdülmümin çok mutludurlar. Özellikle Abdülmümin böyle bir eşe sahip olduğu için kendisini çok şanslı sayar. Ona bir hediye vermek ister. Ancak çok dşndğu halde ona uygun bir hediye bulamaz. Sonunda ilk gelecek mektupta hangi mülkünün adı geçerse onu Sabiha'ya hediye etme gibi bir fikir aklına gelir. Bunu karısına da söyler. Olayların akışı biraz durdurulur. Ve Abdülmümin Bey'in llsı Gıyaseddin Bey tanıtılır. Gıyaseddin Bey Abdülmümin Bey'in dedesinin kitap yazıcısıdır. Çok güvenilir bir insan olduğu için dedesi babasını, babası da Abdülmümin Bey'i Gıyaseddin Bey'e emanet etmiştir. Bu nedenle Abdülmümin Bey ona "Baba Efendi" evlendikten sonra da, kayın pederi alınmasın diye, "büyük peder" diye hitap eder. Çok gayretli olan bu ll yabancı dilin gereğine inandığı için kırk yaşından sonra Fransızca'yı öğrenir.

Bir gün Gıyaseddin Bey Sabiha ve Abdülmümin bahçede otururlarken bir mektup gelir. Abdülmümin Bey vaadini hatırlayarak mektubu karısına uzatır. Sabiha mektubu açınca büyük şaşkınlık geçirir. Bu şaşkınlıkla mektup elinden düşer. Mektubun içinde bir de fotoğraf vardır. Fotoğrafta Sabiha'nın yanında gayet şık giyimli bir bay vardır. Mektupta fotoğraftaki adam tarafından Abdülmümin Bey'e hitaben yazılmış bir de not vardır. Notta fotoğraftaki beyin Sabiha'yla büyük bir aşk yaşadığı, ancak parası olmadığı için Hacı Ferzâne'nin kızını ona vermediği yazılıdır. Ayrıca bu konuda

Sabiha'nın masum olduğu ve resmi "elinde kalmasın" diye gönderdiği de belirtilir. Karısına çok güvenen Abdülmümin Bey bu işi pek önemsemez. Ancak kahya Gıyaseddin Bey işin aslını öğrenmek için Mazamorta ve Süslü adında iki adam tutar.

Abdülmümin Bey karısının talihine üzülür. Bu mektubu önemsememesini, ikinci gelen mektupta çıkan şeyi kendisine hediye edeceğini söyler. Aradan biraz zaman geçtikten sonra ikinci mektup gelir. Mektup Abdülmümin Bey'in "Ticaret-i Hususiye" isimli vapurunun kaptanından gelmektedir. Sabiha mektubu okumadan eşine verir. Ahmet Kaptan vapurun içindeki unlarla beraber battığını, mürettebatın büyük bir kısmının öldüğünü bildirir. Abdülmümin Bey Sabiha'nın bu şanssızlığı karşısında şaşırır ve üzülür. Durumu öğrenen Gıyaseddin Bey artık şansını denemekten vazgeçer.

Gıyaseddin Bey'in tuttuğu Mazamorta ve Süslü Abdülmümin Bey'in Sabiha'yla evlenmezden önceki hayatını araştırırlar. Karşlarına Firûze adında bir kadın çıkar. Bu kadın, Abdülmümin Bey'in evlenmeden önce tanıdığı bir kadındır. Bu kadın Abdülmümin Bey'in evleneceğini öğrenince düğün günü evine giderek Sabiha'nın bir fotoğrafını alır. Bir Fransız kadının yardımıyla Sabiha'ya gönderdiği resmi elde eder. Fotoğraftaki delikanlı da Firûze'dir. Erkek kılığına girmiştir. Abdülmümin ve Gıyaseddin bu duruma çok şaşırırlar ve Sabiha'nın masumiyeti karşısında sevinirler.

Hacı Ferzâne Gıyaseddin Beyi kıskanmaktadır. Onun damadının işlerine karışmasına da çok kızar. Bunu damadına da söyler. Abdülmümin Bey kayınpederine hak verir. Ancak Sabiha, Gıyaseddin Beyin tecrübesine güvenmektedir. Bu arada Abdülmümin Beyin işleri kötü gitmektedir. Bir de kumar illeti başlamıştır. Gıyaseddin Bey duruma çok üzülür.

Bir gün konağa Abdülmümin Beyin çocukluk arkadaşları olduğunu söyleyen üç şık bey gelir. Abdülmümin Bey onlarla sonraki akşamlarda da görüşmeye devam eder. Onlarla kumar oynar. Başlangıçta hep kazandığı halde sonra kaybetmeye başlar ve konağına kadar her şeyini kaybeder. Hepsi Mahvi Beye geçer.

Gıyaseddin Bey yine Abdülmümin Beye teselli verir. Bu arada Fransa'dan da malı mülküyle ilgili bir mektup alır. Dördüncü bölüm bu mektubu Abdülmümin Bey ve Gıyaseddin Bey tarafından incelenmesiyle sona erer.

Abdülmümin Bey bütün malını mülkünüsatmayı düşünür. Karısı elmaslarını satmasını önerir. Ancak Abdülmümin Bey bunu gururuna yediremez. Daha çok çalışıp bu zor durumdan kurtulmaya karar verir. Bunu zor da olsa başarır. Bu zor durumun içinde sevindirici tek şey oğulları Hasan'ın dünyaya gelmesidir.

Abdülmümin dört sene boyunca durmadan çalışır. Bütün borçlarını öder. Ancak her şeyi hatta halayıkları da satarlar. Hacı Ferzâne de onların evlerinden ayrılmalarını istemektedir. Hacı damadına kızmasına rağmen kızının da onunla gidebileceğini söyler. Gıyaseddin işin böyle olacağını önceden sezdiği için onlara bir yer düşünmüştür. Oraya taşınmaya karar verirler. Gıyaseddin'i de yanlarında götürürler. Sabiha elinde kalan son değerli eşya olan altın aynayı eşine vererek bunu satmasını, kendine, eşine ve çocuğuna güzel giysiler almasını söyler. Gidecekleri mahalleye hoş görüneceklerdir. Abdülmümin Bey eşinin bu düşünceli tutumu karşısında çok duygulanır ve karısına "Dişi Arslan" (1306,3.C., 30.sayı, 288.s.) diye hitap eder.

Bağlarbaşı'ndaki ev çok küçüktür ve hiç güneş almaz. Bu durumdan şikâyetçidirler. Bu sırada Abdülmümin Beyin dayısından bir mektup gelir ve onları

konağına davet eder. Onlara yardım edecektir. Konağa gittiklerinde gayet hoş karşılanırlar. Ancak dayısı izin isteyerek akşama gelmek üzere konaktan ayrılır. Konağı dolaşan Sabiha eşyaların hepsini tanır. Ama bir anlam veremez. O sırada Hasan en son sattıkları aynayı getirerek kendi aynaları olduğunu söyler. Bu sırada Gıyaseddin Bey eline şamdanı alarak tabloları izlemeye koyulur. Sabiha ve Abdülmümin Bey de ona katılırlar. Tabloların ikisi Abdülmümin Beyin babası ve dedesinin portresidir. Üçüncü tabloya geldiklerinde bir hayli şaşırırlar. Çünkü bu, ailenin Bağlarbaşı'ndaki o karanlık evde çekilmiş fotoğrafıdır. O taşındıkları gün aniden karşılarına çıkan garip şeyin ne olduğunu anlarlar. Sabiha dayanamayarak Gıyaseddin Beye durumdan haberi olup olmadığını sorar. Gıyaseddin Bey de durumu anlatır. Bütün bunlar Gıyaseddin Bey tarafından Abdülmümin Beyi kumar illetinden kurtarmak için düzenlenmiş bir oyundur. Gıyaseddin Bey Abdülmümin Beyin bütün mallarını sigortalamıştır. Bu yüzden batan geminin sigorta bedeliyle "Tedbir" (1306, 3.C., 31.sayı, 304.s.) adında yeni bir gemi almıştır. Geminin içinde batan unların sigorta bedeliyle de "Takdir" adında bir gemi almıştır. Galata'da yanan dükkânları da sigortalı olduğu için onların bedeliyle de bir has satın alıp döşemiştir. Abdülmümin Beyle kumar oynayan üç şık bey de parayla tutulmuşlardır. Kumarda kazandıklarını Gıyaseddin Beye teslim ederler. Kısacası Abdülmümin Beyin bütün malı mülkü durmaktadır. Üstelik Gıyaseddin Bey onları işlettiği için artmışlardır. Bunun üzerine Sabiha ve Abdülmümin Bey, Gıyaseddin Beye "babacığım" diye sarılırlar.

Romanın sonunda kıssadan hisseyi Gıyaseddin Beyin ağzından alırız:

"Resmin sebebi anlaşıldı mı? Ondan maksadım şudur ki; âlemin ikbâl u idbârı devam etmez. Pek sür'atle zâil olur. Bu resmi gördükçe onları, gelip geçen ızdırapları

unutmamanız tabiidir. Orada kalsın. Hatta herkes onu görsün. Kibriniz kırılır. Onu hatırda tutup tekrarından sakınmak insanı adam eder. Gurur asaletlilere yaraşmaz. Hususuyla bu resim öyle bir yadigârdır ki; zevc ve zevcenin yek-diğerine en son fedakârlığını gösteriyor. Bahanecek Sabiha'nın asaleti, sadakati kadınlarca binde bir olan metanet hep meydana çıktı. Ba'de-mâ birbirinize yar-i vefâdar olasınız. Felek seni üstühan etti. Şen de refikanı mükmelen tecrübe ettin diye nasihatler verdi." (3.C., 304.s.)

Hikâyelerde olduğu gibi romanda da pek çok acemiliğe rastlanır. Yazarın sık sık olayları keserek araya girdiği görülür. Bölümler Ahmet Mithat Efendi'nin meddah üslûbunun devamı niteliğindedir.

"Bu zat merhum paşa-zâde Abdülmümin Bey idi. Gelişten Hacı Ferzâne'nin damadı olduğunu anlamışsınızdır." (2.C., 175.s.)

Yazarın Abdülmümin Bey'in lâlâsını tanıtmadan önce de araya girerek; "Evet ondan başka şu adamın hikâyemizde daha bir çok ehemmiyetli hizmetleri görüneceğinden biraz kendisinin bu hanedana mensûbiyeti derecesini gösterelim" dediği görülür. (2.C., 175.s.)

"Aileye nasıl pederlik ettiği biraz beyan olunarak bundan sonra da büyük yararlıklar edeceği hikâyenin hitamında anlaşılacak olan böyle sadık ihtiyardan Abdülmümin Beyin sevgili haremını kaçırmamasına şaz olarak hak verilir." (2.C., 175.s.)

"Lâkin biz okuyucularımıza Kahya Beyin fikrini lâyıkıyla anlatma için işi izah edebiliriz." (1306, 3.C., 24.sayı, 191.s.)

"Biraz da Hacı Ferzâne'nin derdini dinleyelim." (3.C.,238.s.)

Şimdi Abdülmümin Beyin der-kenarını da gösterelim ki okuyucularımız mu'amalâta vakıf olsunlar." (1306, 3.C., 27.sayı, 239.s.)

"Hikmet-i Hüda insan ekser böyle ıstıraplar içinde garip cihetlerden mesrûr olur." (3.C.,272.s.)

Romanda Ahmet Mithat Efendi tarzında ansiklopedik bilgilerle ders vermeye de rastlanır. Örnek olarak yazar; Abdülmümin Beyin lâlâsı Gıyaseddin Beyin bir "kitap yazıcısı" olduğunu söyledikten sonra kâtiplik hakkında şu bilgileri verir. Bu zat Abdülmümin Beyin dedesi paşanın kitap yazıcısı idi. O ne demek? Şu demek olur ki, bundan yirmi beş otuz sene evvelsine kadar matbuata İstanbul küberası tarafından yabancı nazarıyla bakılıp her ne kadar tab-hane-i âmireden bütün kitaplar nefis bir süretiler tab' u neşr olursa da onların el ile yazılmışlarını mu'teber ve yümlü sayarlar. Büyük zatların hânelerinde güzel, çabuk yazı yazanlardan icabına ..." (2.C., 176.s.)

Gıyaseddin Bey'in, Abdülmümin Bey'in babasına lisan konusunda verdiği nasihatte de okuyucuya ders verme esas alınmıştır:

"Yavrum lisan-âşına olmayan devlet, siyaset eri olamaz. Bazen devlet memurlarının aralarında edecekleri muhabere o kadar gizli olur ki şifre posta ile yazılamaz. Ya bir devlet adamı onun mektubunu mahsus memurla öbür devlet adamına gönderir yahut kendisi bizzat konuşmaya gider. Artık aradaki tercümanın nasıl karaçalı olacağı düşünölsün. Lisan vasıtasıyla öğreneceğın diplomatik fünûn caba" (2.C., 176.s.)

"Dişi Arslan" roman tefrikası biçiminde verilmiş olsa da uzun hikâye diye niteleyebileceğımız bir eserdir. İlk telif romanımız *Taaşşuk-ı Talat u Fitnat*'ın

yazılışından on altı yıl sonra kaleme alınmış olsa da hâlâ yazarlarımızın bu konuda acemi olduğu görülmektedir.

1888'e kadar Türk edebiyatında Ahmet Mithat Efendi'nin; *Çengi*, *Felâatun Beyle Rakım Efendi*, *Felsefe-i Zenan*, *Firkat*, *Gençlik*, *Teahhül*, *Karnaval*, *Para*, *Esaret*, *Bahtiyarlık*, *Süleyman Muslî*, *Yeryüzünde Bir Melek* gibi romanları yayınlanmıştır. Adını saydığımız bu eserlerin bir kısmı aslında birer uzun hikâyedir. Yine bu tarihe kadar Namık Kemal'in *İntibah*'i yayınlanmıştır. Okuyucu tefrikayla aynı tarihlerde Nabızâde Nazım'ın eserlerini de tanımaktadır. Ancak tefrikayı yazanın önündeki örnekler bir hayli sınırlıdır. Tefrikada roman türünü edebiyatımıza dahil eden Ahmet Mithat Efendi'nin çok açık tesiri hissedilmektedir. Tefrikadan önceki örneklere baktığımızda bu tesirin son derece tabii olduğunu söyleyebiliriz.²⁰¹

²⁰¹ Geniş bilgi için bkz. Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Atatürk Üniversitesi Yay., No: 429, Baylan Matbaası, Ankara, 1975.

VI - SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATI'NI HAZIRLAYAN

YAZILAR

A - SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATI

Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın temsil ettikleri Tanzimat Edebiyatı'nın birinci devresinde "toplum için sanat" anlayışı ön planda tutulmuş, bu amaca yönelik eserler meydana getirilmiştir. "... Tanzimat Edebiyatı'nın ilk devresi sosyal ve politik fikirler üzerine kurulan bir edebiyattır. Yazarlar estetik gayelerden ziyâde sosyal fayda peşindedirler. Duygu plânında belirli bir değişiklik görülmez. Nesirci zihniyet ikinci sırada kalan şiire de kendisini hâkim kılmıştır. Üslûbun dokusu eskiye kuvvetle bağlıdır."²⁰²

II. Abdülhamid'in tahta çıkarak, sansür ve jurnalcilik ile her yanı denetleyen baskıcı bir yönetimin tek sahibi olduğu 1876'dan sonraki dönemde edebiyat toplumdan uzaklaşıp ferde yönelir. Mehmet Kaplan; "ferdiyetçilik, büyük ihtiraslar ve ızdıraplar devri"²⁰³ dediği dönemin birinci devreden farkını şöyle belirtir: "Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'dan sonra gelen nesil, politik ve sosyal meseleleri arka plâna atmakla vasıflandırılabilir. Onlarca sanat, sosyal faydayı arayan bir vasıta olmaktan ziyâde, ferdî ihtiras ve ızdırapları anlatan estetik bir varlıktır. Edebî nevileri tercih bakımından da iki nesil arasında bir fark vardır. Birinciler nesri sevdikleri halde, ikinci nesil nazmı tercih ederler."²⁰⁴

²⁰² Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir - Şahsiyet - Eser*, s.17.

²⁰³ *A.g.e.*, s.17.

²⁰⁴ *A.g.e.*, s.17.

Abdülhamid istibdâdının ilk devresine rastlayan 1873 - 1877/1895 yılları arasındaki dönem edebiyatımızda "Ara Nesil" olarak bilinir. Mehmet Kaplan Ara Nesle mensûp, ikinci derecedeki şahsiyetlerin ortak faâliyetlerini şöyle özetler: "Abdülhamid istibdâdı, politik ve sosyal konulara dokunmağı yasakladığı için Abdülhak Hâmid ve Recâizâde'den sonra gelenler onların ferdî duyuş tarzlarını devam ettirmişler fakat bununla da kalmayarak tercüme vasıtasıyla yeni giren temleri işlemişlerdir."²⁰⁵

Bilge Ercilasun, 1876'da başlayan bu dönemin oluşum sebeplerini ve özelliklerini şöyle sıralar:

"1876'da Mebuslar Meclisi'ni kapatarak bütün yetkileri kendisinde toplayan Abdülhamid zamanında yeni bir edebiyat meydana gelmişti. Namık Kemal gibi sesi çıkacak olan edebiyat ve fikir adamlarını ceza vermeden, hattâ yüksek maaş ve mevkîlerle İstanbul'dan uzaklaştırmak, böylece İstanbul'da kendi hâkimiyetini sağlamlaştırmak, kimsenin tenkîdine fırsat vermemek, Abdülhamid'in siyasetiydi. Dış siyasette çok kuvvetli ve başarılı olan, fakat iç siyasette zaman zaman yanlış anlaşılmalara ve uygulamalara sebebiyet veren padişah, Osmanlı Devleti üzerinde oynanmak istenen oyunların farkındaydı ve bunlara karşı tedbir almakla uğraşıyordu. Bu arada kendisinin dışında çıkacak bir ses, haklı bile olsa, bu siyaseti bozabilir, zaten problemlili olan ülkeyi büsbütün çıkmaza sokabilirdi. Padişahın en büyük üzüntüsü memleketin parçalanmasıydı. Bu da, yanlış bir söz veya davranışla bazen bir an meselesi haline geliyordu.

Bütün bu sebeplerle sosyal bir edebiyat, önce dolaylı olarak başlayan tedbirlerle yasaklanmış oluyordu. Edebiyat ve fikir adamları İstanbul'dan ve hadiselerden uzakta,

²⁰⁵ Mehmet Kaplan, *A.g.e.*, s.22-23..

dağınık bir halde idiler, dolayısıyla söz söyleyecek bir durumda değildiler. Önceden çıkmakta olan gazete ve dergiler, edebiyat dışı meselelere yönelmişlerdi. Fennî konulara ağırlık veriliyordu. Bu arada sonradan edebî hayatımızda büyük tesirler gösterecek olan yeni bir sahaya yönelmişlerdi: Tercüme ... Gerek ilmî, gerekse fennî diyebileceğimiz hafif mevzûlar, romanlar, hikâyeler, tercüme edilmekte ve bunlar yayın organlarına girmekteydiler.²⁰⁶

Böyle bir dönemde edebiyatın yenileştirilmesi yolundaki fikirleri ile tanınan Recâizâde Mahmut Ekrem; hem düşüncelerini daha geniş kitlelere duyurmak hem de edebiyatla ilgilenen gençleri bir çatı altında toplamak maksadıyla bir dergi aramaktadır. Bu dergi *Servet-i Fünûn* olur. *Servet-i Fünûn* 27 Mart 1891 tarihinde Recâizâde'nin Galatasaray'dan öğrencisi Ahmet İhsan tarafından çıkarılmaya başlanmış bir dergidir.²⁰⁷ *Servet-i Fünûn* dergisinde popüler fen bilgileri ve sağlık bilgileri, Avrupa'da yapılan ilmî keşiflerin havâdisleri bulunmaktaydı... Derginin edebiyatla olan âlâkası tercüme roman tefrikalarından ibâretti. Güzel, resimli ve muntazam bir dergi olan *Servet-i Fünûn* okuyucuların ilgisini çekiyor, görünüş bakımından devrindeki diğer dergi ve gazetelerden farklılık gösteriyordu. İyi bir tahsil görmüş olan Ahmet İhsan, Batı'daki basın ve yayın tekniğini yakından takip etmekte uygulamakta idi.²⁰⁸

Servet-i Fünûn'un edebi hüviyet taşımaya başlaması, Recâizâde Mahmut Ekrem'in yine Galatasaray'dan öğrencisi Tevfik Fikret'i derginin yazı işleri müdürlüğüne getirmesiyle olur. Yenilik taraftarı bir çok genç şâirin de dergiye

²⁰⁶ Bilge Ercilasun, "Servet-i Fünûn Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Yay., İstanbul, 1989, C.9., s.268.

²⁰⁷ "Servet-i Fünûn" dergisinin tarihçesi ve Ahmet İhsan Tokgöz için bkz., Bilge Ercilasun, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1996, s.3 - 70.

²⁰⁸ Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, *Büyük Türk Klasikleri*, C.9, s.267.

çağrılmasıyla yeni bir edebî çığır açılır. 1896 - 1901 yılları arasında yer alan bu edebî çığır onu ulaştıran şahsiyetlerin etrafında toplandıkları derginin adını alır. Edebiyat tarihimize "Servet-i Fünûn Dönemi" diye geçen bu dönem sanatçıları kendilerini "Edebiyat-ı Cedideciler" demektedirler. Onlara göre; Servet-i Fünûn Edebiyatı Tanzimat'tan beri meydana getirilen yeniliğin devamıdır.

Yahya Kemal; Servet-i Fünûn'u Batılılaşmanın başlangıcı olarak görür.²⁰⁹

Kenan Akyüz ise²¹⁰; Servet-i Fünûn'un batılılaşma hareketindeki yerini şöyle belirtir: "Servet-i Fünûn Edebiyatı veya Edebiyat-ı Cedide'nin Türk Edebiyatı'nda 1860'tan sonra başlayan batılılaşma hareketinin bir devamı ve kesin sonuç safhası olduğunu belirtmiştik. Gerçekten, gerek gâyesinin Türk edebiyatını tamamıyla ve bir an önce modernleştirmek olması ve gerekse bu gâyeye ulaşmak için takip ettiği yol bakımından, Servet-i Fünûn topluluğunun çalışmaları Tanzimat edebiyatındaki modernleşme çabalarının çok daha enerjik bir devamından başka bir şey değildir.

1860'tan sonra Fransız Edebiyatı'nı örnek tutmaya çalışan Türk Edebiyatı, önce o edebiyattaki edebî türleri getirmekten başlayarak, zamanla, yazar ve şâirleri, iç âlemlerinin asırlarca süren dar muhtevasından kurtulup dış âleme de yönelmiş, ferdi bir kadro içinde kalmanın ağır ve marazî santimentalizminden kısmen çıkmış, hayata tabiata açılmıştır. Fakat santimentalizmden bu uzaklaşma, 1875'ten itibaren ve Fransız romantiklerinin tesiri ile duraklamış, ama 1880'den sonra Recâizâde Ekrem ve Abdülhak Hâmid ile yeniden alevlenmiş ve Servet-i Fünûn Edebiyatı'nda da geçmiştir.

²⁰⁹ Yahya Kemal, "Adnan Adıvar - Yahya Kemal'le Bir Mülâkat", *Edebiyata Dâir*, Baha Matbaası, İstanbul, 1971, s.290.

²¹⁰ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1860 - 1923, s.92.

Ancak, yine 1885'ten sonra Fransız realist ve natüralistlerinin de tesirleri başladığı için, 1885 - 1896 yılları arasında yetişmiş olan Servet-i Fünûncular, Tanzimat Edebiyatı'nın hemen hemen yalnız romantizmin tesirinde kalmasına karşılık, realizmin de tesirinde kaldılar. Bu ikili ve zıt tesir Servet-i Fünûn Edebiyatında santimentalizmin mutlak ve sürekli bir hakimiyet kurmasını önlemiş, realizme de söz hakkı tanımıştır. Tanzimat Edebiyatı'nda henüz basit bir durumda bulunan Batılı tekniği Servet-i Fünûncular bütün edebi türlerde eksiksiz olarak geliştirmişlerdir ve onu tam bir Avrupâî seviyeye getirmişlerdir.²¹¹

Servet-i Fünûn Edebiyatının fikir babası ve kurucusu olan Recâizâde Mahmut Ekrem muhtevaya daha çok önem verir. Onun "şeklin arkasında ruha ehemmiyet verişin bir tezahürü olan yeni bir şiir görüşü de Servet-i Fünûncular üzerinde tesirli olmuştur."²¹² Recâizâde Mahmut Ekremle birlikte bir "ağlama şiiri" olan Servet-i Fünûn dönemi şâir tipini ve şiirin muhteva unsurlarını şöyle sıralayabiliriz:

Fikri, fazla derine inmeden sunan şâir "artık kahraman veya mütefekkir olmaktan vazgeçmiş, sırf duygu, sırf hayal kesilmek isteyen bir ruh"tur.²¹³

Servet-i Fünûncular zamandan, tarihten, dolayısıyla insandan uzaktırlar. İnsanın bütünü ve psikolojisini kavrayamadıkları için hayatı çok boyutlu olarak eserlerine aksettirememişlerdir.

Şiirin teması; politik durumun da etkisiyle aşk, tabiat, gerçekten kaçış, hayal - hakikat çatışması, bedbinlik, hayal kırıklığı ve kadın gibi günlük ve kişisel konular olmuştur.

²¹¹ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1860 - 1923, s.92-93.

²¹² Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir - Şahsiyet - Eser*, s.21.

²¹³ A.g.e., s.21.

Bilge Ercilasun; Servet-i Fünûn'un tabiat anlayışını şöyle ifade eder: "Tabiat temine geline Servet-i Fünûncular tabiat üzerine çok durmuşlar, tabiatı kendilerinden öncekilerden çok farklı şekilde algılamışlardır. Onların eserlerindeki tabiat, resimden gelme bir tabiattır. Pitoresk unsurlarının hâkim olduğu, büyük bir titizlikle tasvir edilen bu tabiat yaşanan değil, görünen, seyredilen bir tabiattır. Tabiata çıkmayan, tabiatta gezinmeyen Servet-i Fünûncular tabiatı yaşayarak tanımamışlar, tablolarından seyretdikleri manzaraları eserlerinde tasvir etmeye çalışmışlardır. Bu tasvirlerde duyulara, özellikle göze ve kulağa hitap eden unsurlar üzerinde durmuşlar, bu bakımdan mükemmel tasvirler, meselâ Hâmidinkiler gibi felsefi derinlikten uzak, hatta sığdırlar."²¹⁴

Mehmet Kaplan'ın Hâmid'in tabiat anlayışından hareketle yaptığı değerlendirme ise şöyledir: "... şâir 'sahra'ya tabiatın içinde yaşamak için değil, incelemek maksadıyla gidiyor. Bu düşünceye bağlılık, dâimâ görüleni aşma temâyülü, Hâmid'in tabiat şiirlerini renksiz kılar. Realistlerin, Parnasların ve resmin terbiyesini alan Servet-i Fünûncular, tabiatı Hâmid'den daha canlı bir şekilde görecekları gibi, felsefeye ve mücerret düşünceye kaçmadıklarından, saf duyguları daha kuvvetli olarak verebileceklerdir."²¹⁵

Abdülhamid'e düşman olan ve içinde buldukları şartlardan memnûn olmayan Servet-i Fünûncular Yeni Zelanda'ya kaçmayı düşünmüşlerdir. Bunu gerçekleştirmemelerine rağmen "kaçış temi" eserlerine yansımıştır.

Hayâl - hakikat çatışması Servet-i Fünûncular'ın en çok işledikleri temdir. Şâir ve yazarların bir kısmı süslü ve parlak hayâli tercih ederken bir kısmı da hakikati tüm

²¹⁴ Bilge Ercilasun, "Servet-i Fünûn Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, C.9., s.273.

²¹⁵ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir - Şahsiyet - Eser*, s.19-20.

acı yönleriyle işlemiştir. Bazılarında ise; hayâl ve hakikat karşılaştırılır, ancak hakikat galip gelir. Halit Ziya Uşaklıgil'in "Mâi ve Siyah"ında roman kahramanı Ahmet Cemil'in hayallerinin hakikatler karşısında birer birer yok olduğu, mavi rengin giderek siyaha döndüğü görülür.

Servet-i Fünûncular karamsarlık, insanlardan kaçış, yalnızlık isteği gibi düşünceleri intihara kadar götürmüşlerdir. Tevfik Fikret pek çok defa Bâb-ı âlideki arkadaşlarına ya da yönetime kızarak Âşîyan'daki evinde inzivaya çekilmiştir.²¹⁶

"Kadına merak ve kadına ehemmiyet verme bu devirde başlar. Bu devirde kadın edebiyatta ev içi romanlarındaki kadın tipleri, kadınlara ait eşyaların tasviri gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Asıl önemli nokta Servet-i Fünûncuların bir kadın hassasiyetine sahip oluşlarıdır. Kadın onların duygulanma tarzlarını ve hayat görüşlerini sembolize eden bir varlıktır."²¹⁷

Kadın temi Tevfik Fikretle sosyal bir nitelik kazanır. Fikret'in genç yaşında ölen kız kardeşinin, kocası ve onun elinden neler çekmiş olduğunu anlatarak, o zamanki mazlûm ve arkasız kadınların savunmasını yaptığı "Hemşirem İçin"²¹⁸ şiiri bunun en güzel örneğidir. Şâirin kız kardeşinin ölümü üzerine duyduğu üzüntü; onun genel bir değerlendirme yapmasına sebep olur:

"Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer."²¹⁹

Servet-i Fünûncuların en çok eleştirildikleri nokta dil konusudur. Şâir ve

²¹⁶ Geniş bilgi için bkz., Mehmet Kaplan, *A.g.e.*, s.45.

²¹⁷ Bilge Ercilasun, "Servet-i Fünûn Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, C.9., s.273.

²¹⁸ Tevfik Fekret, *Rübâb-ı Şikeste, Bütün Şiirleri - 2*, Can Yay., İstanbul, 1984 (Haz: Asım Bezirci), s.352-561.

²¹⁹ *A.g.e.*, s. 355.

yazarlar dil konusunda yanlışlık ve sorumsuzlukla suçlanmışlardır. Bilge Ercilasun Servet-i Fünûncuların dil özelliklerini şöyle sıralar: "Sun'i bir lisan yaratmakla suçlandılar. Başlıca kusurları; âhenge fazla düşkünlükleri, Osmanlıca ve Türkçe hakkındaki bilgilerinin yanlışlığı ve tercümenin tesirinde kalmalarıdır. Fransızca'dan yaptıkları tercüme onları sentaksını değiştirdi ve uzun cümleler anlaşılabilir ifadeler yaratmalarına sebep oldu. Yoksa dil hakkında sağlam görüşlere de sahiptirler. Dilden kelime atmaya razı olmuyorlar, dilde sadeleşmeyi zamana bırakmak istiyorlar, dilde zenginliği büyük bir hassasiyetle savunuyorlardı. Dildeki hiç bir kelimeyi atmaya kıyamamalarını pek çok yazıda ifade etmişlerdir."²²⁰

Fransız şiirinde karşılaştıkları yeni imajlara karşılık bulamayınca daha önce hiç duyulmayan Arapça, Farsça kelimeleri kullanmaya başlamaları da eserlerinin dilinin anlaşılabilir olmasına sebep olmuştur. Arapça, Farsça kelime ve terkipleri fazla kullanmaları sebebiyle Servet-i Fünûncular edebiyatı geriye götürmekle suçlanmışlardır.

Buffon'un "üslûb-ı beyân aynıyla insandır" sözünü düstûr edinen Servet-i Fünûncular kendilerini ifade edecek üslûbu keşfetmişlerdir.²²¹

Şiire serbest nazım şeklini getirdiler. Serbest müstezat tarzını geliştirerek bu serbestliği sağlamaya çalıştılar. Bunda Fransız sembolistlerinin de rolü vardır.

Sone nazım şeklini edebiyatımıza kazandırdılar. Cenab Şehabeddin'in "Lika-yı Hazan", "Aks-i Mâh", "Meşcere-i Seadet" ... vb. şiirlerinde sone nazım şekli görülür.²²²

²²⁰ Bilge Ercilasun , *A.g.e.*, s.272.

²²¹ *A.g.e.*, s. 273.

²²² Bkz., *Cenab Şehabettin'in Bütün Şiirleri*, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1984.

B - SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATI'NI HAZIRLAYAN

TERCÜMELER

Her şeye yeniden başlamak, eski edebiyatın kalıplarını aşmak gereğine inanan Tanzimat devri şâir ve yazarlarının karşısında yeni bir model olarak Avrupa Edebiyatı durur. Avrupa Edebiyatından yaygın biçimde faydalanmanın en etkili yolu da tercümelere dir. Şinasi pek çok edebî türde olduğu gibi tercüme konusunda da öncü olmuştur. İsmail Habib Sevük; Şinasi'nin edebiyatımıza getirdiği bu yenilikten şu şekilde bahseder:

"Tercümecilik ... Şinasi'nin şiir ve edebiyatımıza getirdiği mühim bir yenilik de bu tercümeciliktir. Yalnız La Fontaine'den değil, Gilbert, Fenelon, La Martine ve bilhassa Racine'den manzum tercüme ler yaptı. Garptan ilk nümûneleri hem nazım hâlinde, lisanımıza vermek şerefi Şinasi'nindir.

Bu tercümelere tamamen muvaffak birer eser denemez. Hakkile tercüme esasen güçtür. Bunu nazmen yapmak ise daha güçtü. Hele lisanın eskiden yeniye geçmek istediği o alaca zamanlarda bu işi yapmak gücün gücüydü, yapılacak iş bir, yıkılacak müşkül üç!"²²³

Şinasi gerek tercümelerinde gerekse La Fontaine tarzında yazdığı manzum hikâyelerinde sade bir dil kullanarak mesajın okura kolay ulaşmasını da sağlamıştır.²²⁴

²²³ İsmail Habib, *Edebi Yeniliğimiz*, Remzi Kitabevi, Üçüncü Basım, İstanbul, s. 47.

²²⁴ İsmail Habib, A.g.e., s.46.

Edebiyatın öncelikle öğretici ve eğitici olması düşüncesinde olan *Nilüfer* yetkilileri gönderilen tercümelerin de okuyucuya bilgi veren eserler olmasını tercih etmektedirler. Recep Vahyi'nin 3. cildin 31. sayısında yayınlanan ölen sevgilinin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren başlıksız şiirinin²²⁵ sonunda dergi yetkilileri şâiri şu sözlerle hikmetli tercümeler yapmaya teşvîk ederler: "Gözümün ferî kardeşim! Kendin için senden büyük rica odur ki böyle beyhûde hayâlâta uğraşma. Kalbin kalemin inbisât ve sürûr üzre olsun. Madem ki şiire merakın var madem ki sözlerin rûh-ı selis ve cârîdir bâri hikmetli, revnâklî âsâr-ı garbiyye tercümelerine çokça himmet buyur. Onların çoğunun mânâca intizâm ve istifâdeleri inkâr olunmaz. Mütercimleri iki lisandan iki sûrette istifâde eder." (3.C., 296.s.)

Recep Vahyi bu öneriyi dikkate alarak "Fransızca'dan Tercüme"²²⁶ ve "Cemel-i Mûntehibe"²²⁷ başlıklarıyla dergiye hikmetli sözler gönderir. Dergi yetkilileri bu tercümeleri yayınlamaktan duydukları memnûniyeti şöyle dile getirirler: "Bu da Recep Vahyi kardeşimizdir ki evvelki nüshada âsâr-ı garbiyye tercümesi fevâîdine dâir bazı sözler söylenmiş idi. Derhal telakki buyurmuşlar demek olur. Hakk sözün velev ki bir âciz tarafından olunsun hüsn-i kabûlü asâlet şanıdandır. Bu ahlâk-ı memdûha ile inşallah sâye-i maârife-vâye-i hazret-i padişâhide büyük mevkileri ahrâz edeceğine şüphe olunmaz. Mevlâ feyz ü âfiyet ihsan buyursun duâsıyla iş bu mensûr eserini de derc eyliyoruz." (3C., 312.s.)

²²⁵ Recep Vahyi, 1306, 3.C., 31.sayı, 295-296.

²²⁶ Recep Vahyi, "Fransızca'dan Tercüme", 1306, 3.C., 32.sayı, 312-313.s.

²²⁷ Recep Vahyi, "Cemel-i Mûntehibe", 1306, 3.C., 33.sayı, 330.s., 1307, 4.C., 37; 44; 45; 49.sayılar, 397-398; 510-511; 527-528; 587-588 sayfalar, 1308, 5.C., 53; 54; 55.sayılar, 548-549; 665-666; 685-685.sayılar.

Bu yazıların ardından çeşitli okura ders veren ve fayda sağlayan tercüme yayınlanmıştır.

1 - Çalışmanın Önemi Vurgulayan Tercüme

"Çalışmak" dergide yer alan manzum ve mensûr tercümelerde karşımıza çıkan temlerdendir.²²⁸ Batının ilim ve tekniğine ulaşmak için gereken şey; çalışmaktır.

Recep Vahyi'nin Fransızca'dan çevirdiği "Çalışalım"²²⁹ başlıklı manzûmede; insanın mutlu olabilmek için dâima çalışması gerektiği vurgulanır. Manzûme yedişer dizelik onbir bentten oluşur. Tercümenin sonunda yedi bentlik "İlâve-i Mütercim" yer alır.

İlk bentte çalışmak, insanı sıkıntıdan kurtarıp saâdete ulaştıran bir güç olarak anlatılır. İkinci bentte; tabiattaki tüm canlıların da çalıştığı ve neşe ile çiçek açtığı belirtilir. Diğer bentlerde de insanın çalışması gerektiğini vurgulamak için hayvanlar ve bitkiler âleminden örnekler verilir. Nasıl bir kuş, yavrusunu beslemek için çaba sarfediyorsa bir anne de çocuğunu doyurmak için çalışır. Yine yük taşıyan bir hayvan rızkı bu yüzden olduğu için kötü şartlara aldırmandan çalışır. Yedinci bentte; "çalışmaya

²²⁸ * Mekteb-i İdâdiye-i Mülkiye Üçüncü Sene Şakirdânından Hasan Ukkâşe, "Tercüme- Aynen- Servet Yalnız Para Değildir", 1304, 1.C., 15.sayı, 3.s.

* Recep Vahyi, "Çalışalım", 1306, 3.C., 27.sayı, 236 - 238.s.

* Recep Vahyi, "İstanbul'dan -Meâlen- Çiftçi Şarkısı", 1306, 3.C., 28.sayı, 250-251.s.

* Âgah Bey, "Âsâr-ı Pesendide", "Sa'y", 1306, 3.C., 30.sayı, 280-281.s.

* "İdâre ve İktisâr", 1306, 3.C., 32.s., 317-320.s.

* "Maymun Yavrusu - Ceviz ve Maymun", 1307, 4.C., 39.sayı, 421.s.

* La Fontaine, "Çiftçi ve Çocukları", 1307, 4.C., 40.sayı, 437-438.s.

* Senâî, "Fransızca'dan Tercüme", 1307, 4.C., 41.sayı, 455-456.s.

* Nezhî Bey, "Fransızca'dan", 1308, 5.C., 57.sayı, 706-707.s.

²²⁹ Recep Vahyi, "Çalışalım", 1306, 3.C., 27.sayı, 236-238.s.

can kurban" fikri üzerinde durulur. Bir çiftçi tarlasını güzelleştirmek için kan ter içinde durmadan çalışır. Köpek sahibinden cefâ dahi görse ona hizmet etmeği sürdürür.

"İlâve-i Mütercim"²³⁰ kısmında ise Recep Vahyi, Fransızca manzûmedeki fikirlere katıldığını ifâde eder. Recep Vahyi'ye göre; çalışmak her insan için farzdır. İnsan binbir türlü sıkıntı çekse de çalışmalıdır. Gerçi, rızkı Allah verir ama, insan çalışmazsa ona ulaşamaz:

"Kim demiş kim indirir zenbille gökten rızkı Rab

Hiç bu tenbellikte servet mi verir Mevlâ sana" (3.C., 238.s.)

Recep Vahyi, çalışmanın insana neşe verdiğini, boş durmanın ise aksine üzdüğünü ve sıktığını söyler. Nezih Bey de; "Fransızca'dan"²³¹ isimli tercümesinde boş duran insanın can sıkıntısını şöyle anlatır: "Can sıkıntılarına mahkûm-ı ahzân fevkalâde sıkletinden bî-tâb kendi kendime bar olmak ber-bahtlığına dûçâr olarak her yerde canı sıkılan ve can sıkıyan adamın sûreti gibi revnâksız bir manzara-yı enzâr-ı halktan saklarım. Bu bir hâlettir ki men'ine beyhûde çalışırsınız. Vaktiyle perestij derecesinde mmübtelâ olduğun ezvâktan elyevm-i bî-haber olarak kendilerinde bir boşluk ve can sıkıntısından başka bir şey hissetmemekteyim." (5.C., 706-707.s.)

Recep Vahyi'nin Rusça'dan tercüme ettiği beş bentlik manzûmede;²³² bir çiftçinin yaptığı işten, çalışmaktan duyduğu mutluluk dile getirilir. İlk bentte çiftçi, atına seslenerek tarlayı sürme vaktinin geldiğini ve bundan duyduğu sevinci belirtir. İkinci bentte ekilen tohumun harman vaktini beklemenin dahi çiftçi için mutluluk

²³⁰ Recep Vahyi , "İlâve-i Mütercem", 1306, 3.C., 27.sayı, 238.s.

²³¹ Nezih Bey, "Fransızca'dan", 1308, 5.C., 57.sayı, 706-707.s.

²³² Recep Vahyi, "İstanbul'dan Meâlâh - Çiftçi Şarkısı", 1306, 3.C., 28.sayı, 250-251.s.

olduğu fikri bulunmaktadır. Dördüncü bentte çiftçi, hasat vaktinin verdiği sevinçle ekinlerin olgunlaşmış hâlini "altın libas" giymeye benzetir. Daha sonra tembelliğin hem suç hem de günah olduğunu söyler. Son bentte çiftçi, alınan ürünün bol olmasında gayretinin yanı sıra, Tanrı'ya ettiği duâların da büyük rolü olduğunu söyleyerek "Tanrı çalışan kulunu sever" mesajını verir.

La Fontaine'den çevrilen "Çiftçi ve Çocukları"²³³ isimli manzûmede; ölmek üzere olan bir çiftçi oğullarını karşısına alarak şu nasihati eder:

"Çalışın, uğraşın, çekin zahmet

Hiç tükenmez hazînedir gayret" (4.C., 437.s.)

Çiftçi daha sonra tarlada define olduğunu, ancak bu definenin tarlayı her yıl sürüp işledikleri takdirde bulabileceklerini söyler. Çocuklar babalarının dediklerini yaparlar. Ancak hasat mevsimi geldiğinde define bulamazlar. Sadece hasat her zamankinden daha iyidir. O zaman babalarının kastedtiği hazinenin bu olduğunu anlarlar. Zira; "çalışmak hazine-i â'zâm"dır.

Âgâh Bey'in "Sa'y"²³⁴ isimli mesnevisinin her beytinde çalışmanın bir başka öneminden bahsedilir. Asıl ilerlemenin çalışmayla olacağı, çalışmanın ilme eşit olduğu, insanın ebediyete kadar adının anılmasının çalışmasıyla sağlanabileceği, her düzenin gayretten doğacağı gibi fikirlerin yer aldığı manzûmenin son mısra'ı bütün beyitlerde anlatılanı özetler niteliktedir:

²³³ La Fontaine, "Çiftçi ve Çocukları", 1307, 4.C., 40.sayı, 437.s.

²³⁴ Âgâh Bey, Âsâr-ı Pesendîde - Sa'y", 1306, 3.C. 30.sayı, 280-281.s.

"Sa'ysız hiçbir şey olmaz vesselâm" (3.C., 281.s.)

"Maymun Yavrusu - Ceviz ve Maymun"²³⁵ isimli fabl'da çalışmanın gerekliliği; "zahmet çekmeden rahmete erilmez" atasözüne uygun olarak ifade edilir. Küçük maymun yeşil bir ceviz bulur. Çok sevinir ve hemen onu dişler. Tadını beğenmez ve yere atar. Annesinin cevizin tadı hakkında yalan söylediğini zannederek; "dinlemem gayrı lafını onun" diye söylenir. Küçük maymunun attığı cevizi yaşlı bir maymun bulur. bir taşla kırar ve içini yer. Küçük maymuna cevizin taşla kırılıp içinin yeneceğini ve cevizin çok lezzetli olduğu konusunda annesinin haklı olduğunu söyler. Daha sonra şu nasihatı eder:

"İş bu dünyada hiç bâlâ zahmet

Olamaz kimse nâil-i rahmet" (4.C., 421.s.)

Senâî'nin Fransızca'dan tercüme ettiği kıt'ada,²³⁶ insanın bolluk içinde de olsa çalışmadığı takdirde zahmet çekeceği belirtilir:

"İnşirah-ı kalb ile meydân bulan say' u 'amel;

Yüklenip bâr-ı gîrânı eyler i'lân-ı zafer.

Ni'mete gark olsa bi'l-farz tıfl-ı nâz u bî-emel,

Bister-i gülde bile durmaz yine zahmet çeker." (4.C., 455-456.s.)

Çalışmak, çalışarak kazanılan paradan tasarruf etmek dergide yer alan mensûr eserlerde de karşımıza çıkmaktadır. "Servet Yalnız Para Değildir."²³⁷ isimli hikâyeye

²³⁵ "Maymun Yavrusu - Ceviz ve Maymun", 1307, 4.C., 39.sayı, 421.s.

²³⁶ Senâî, 1307, 4.C., 41.sayı, 455-456.s.

²³⁷ Mekteb-i İdâdiye-i Mülkiye Üçüncü sınıf şâkirdânından Hasan Ukkâşe, "Tercüme - Aynen - Servet Yalnız Para Değildir.", 1304, 1.C., 15.sayı, 3.s.

zengin olmanın yollarını öğrenmek isteyen Jan ile annesi arasında geçer. Jan annesine zengin olmanın yolunu sorar. Annesi ise; çalışmanın ve tasarruf etmenin zengin olmak için gerekli iki unsur olduğunu söyler. Fakat oğlunun bu soruyu neden sorduğunu da merak etmektedir. Jan annesinin çalışmasına gerek kalmadan mutlu bir şekilde yaşayabilmek için zengin olmanın lüzûmuna inanmaktadır. Ayrıca ona göre "tüm âlem" zenginleri sevmektedir. Anne oğluna zenginlerin dostundan çok düşmanlarının olduğunu söyler.

Bir Fransız yazarın halka hitâben yaptığı konuşmanın tercümesi olan "İdare ve İktisâr"²³⁸ isimli yazıda; gençken kazanılan paranın bir kısmının yaşlılık için biriktirilmesi gerektiği vurgulanır. Fransız muharrire göre; insan gençken yaşlanacağını düşünmez. Bugün çalışır, kazandığını yer, yarın yine işbilir, çalışır, harcar. Ancak hastalanacağı, yaşlanacağı günü düşünmez. Bazı gençler, sürekli çalışır, hiç yorulmaz, bilâkis çalışırken eğlenirler. Bazıları da sürekli dinlenir. İnsan yaşlandığında sefâlet içinde ölümü arzû etmeyi istemiyorsa kazancını ikiye bölmelidir. Yarisını bugün için, yarisını da yarınları için ayırmalıdır. Böylece yaşlandığında sıkıntı çekmeyecektir. Ancak ayırdığı parayı nerede saklamalıdır? Eğer bu para elde tutulursa; hem "çalınır korkusu" duyulur, hem de "ihtiyaç var" denilip harcanabilir. Zamanla paranın değeri de kaybolur. Oysa ki "emniyet sandığı"na bırakılırsa hem güvenli olur, hem de faiz alacağından değeri kaybolmaz.

Nilüfer yetkilileri Fransız yazarın söylediklerini ülkemizde uyarlayarak anlatacaklarını şöyle ifade ederler: "Bir Fransız muharriri ahâliye hitâp ediyor.

²³⁸ "İdâre ve İktisâr", 1306, 3.C., 32.sayı, 317-320.s.

Okuyanlarımız o noktadan mütâlaâ etsinler, hitâmında ona nazaran diyeceklerimiz var."

(1306, 3.C., 32. sayı, 317.s.)

Tercümenin sonunda yer alan bu değerlendirmede Fransız insanıyla Türk insanı karşılaştırılır. Fransa'da insanlar fabrikalarda çalışırlar. Fabrikadan ayrılmak zorunda kaldıklarında kolay kolay başka iş bulamazlar. Evler oda oda kiralanır ve kiralar çok pahalıdır. Kısaca orada geçinmek bile zordur. Oysa ki bizde hiç kimse aç kalmaz. Bir çoban dahi, azıcık gayret ederse, çiftlik sahibi dahi olabilir. Ayrıca işsiz de olsa aç kalmaz, bu nedenle para biriktirmesine de gerek yoktur.

Bu değerlendirme İslâm dininde ve Türk geleneğinde olan aç doyurmak, güçsüze yardım etmek gerektiğinin sonucudur. Bireyin değil toplumun ön planda olduğu, insanların kalabalık aileler halinde yaşadığı o zamanın Türk toplumunda insan yaşlandığında da zorluk çekmeyecektir. Çünkü çocukları ona bakmakla yükümlüdür. Bu sebepten *Nilüfer* yetkililerine göre; Fransız yazarın kendi halkına hitâben yaptığı konuşma ve emniyet sandığı fikri, Türk halkı için gerekli değildir.

2 - Elindekiyle Yetinmeyip Başkasını Kıskanmak

Bir başka cinsi kıskanıp onun gibi olmaya çalışırken gülünç ya da zor bir duruma düşme temi dergide yer alan -özellikle fabl tarzında yazılmış- manzûmelerde karşımıza çıkar. Bu tem, 15. yy'da Şeyhî'nin *Hârname*'sinde²³⁹ de işlenmektedir. Mesnevide eşek boynuz umarken kulaklarından kuyruğundan olur:

²³⁹ Geniş bilgi için bkz., Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Fasikül:6, s.458-461.

Batıl isteyü hakdan ayrıldım

Boynuz umdum kulaktan ayrıldım"

Bu tema, dergide yayınlanan tercüme manzûmelerde de karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁰ Fransızca'dan çevrilen "Cerâd"²⁴¹ isimli manzûmede; kelebeğin güzelliğini ve özgürce çiçekten çiçeğe uçmasını kıskanan çekirgenin, daha sonra kelebeğin çocuklar tarafından öldürülmesini görüp hâline şükretmesi anlatılır.

La Fontaine'nin fablında²⁴² ise; azla yetinmeyip çoğu isterken, elindekinden de olan adamın hikâyesi yer alır. Her gün altın yumurtlayan tavuğun içinde hazine zannederek kesen adamın hikâyesi olan fabldan çıkarılacak ders ilk iki dizede şöyle ifâde edilir:

"Bir tama'kâr diler iken çoğu

Gayb eder hep olanca var yoğu" (3.C., 235.s.)

La Fontaine'in diğeri bir fablı ise; bir tarla faresiyle şehirli farenin hikâyesidir.²⁴³ Şehirli fare bir gün tarla faresini yemeğe davet eder. Tarla faresi arkadaşının bulunduğu yere gidince çok şaşırır. Çünkü bu kadar güzel bir evi ve bu kadar çok yemeği rüyasında dahi görmemiştir. "İyi ki şehirli bir arkadaşım var, yaşasın şehirli yoldaşım" derken bir gürültü kopar. Şehirli fare ev sahiplerinin geldiğini, kaçmaları gerektiğini söyler. Gelen adamlar sofraya oturduklarında iki fare kaçarlar. Tarla faresi çok korkar ve şehirli fareyi

²⁴⁰ * Talebe Cemiyet-i edebiyesi Tarafından Fransızca'dan mütercim, "Cerâd", 1304, 1.C., 13.sayı, 3.s.

* La Fontaine, 1306,3.C., 27.sayı, 235-236.s.

* La Fontaine, 1306, 3.C., 31.sayı, 293.s.

* La Fontaine, "Avcı ile Balık", 1307, 4.C., 38.sayı, 408.s.

* La Fontaine, "Tavus Tüyleri ile Müzeyyen Saksagan", 1307, 4.C., 40.sayı, 438.s.

²⁴¹ Talebe Cemiyet-i Edebiyesi, "Cerâd", 1304, 1.C., 13.sayı, 3.s.

²⁴² La Fontaine, 1306, 3.C., 27.sayı, 235-236.s.

²⁴³ La Fontaine, 1306, 3.C., 31.sayı, 293.s.

yemeğin geri kalanı için evine çağırır. Çünkü kendisinin fazla bir şeyi olmamasına rağmen huzuru vardır, onu uçsuz bucaksız tarlalarda kimse rahatsız etmez. Bu nedenle tarlayı şehre tercih eder:

İstemem öyle ni'met-i bâlâ

Yüreğim oynuyor benim hâlâ" (3.C., 293.s.)

"Avcı ile Balık"²⁴⁴ta ise; oltasına takılan küçük bir balığı dahi tavasını doldurmak endişesiyle denize bırakmayan avcı anlatılır. Avcı kendi menfaâtı uğruna küçük balığın büyümesine izin vermeyecek kadar acımasızdır. Bu acımasızlık ve menfaât düşkünlüğü ona küçük balığın büyüdüğünde daha değerli olabileceğini bile unutturur.

"Tavus Tüyleri ile Müzeyyen Saksâğan"²⁴⁵ isimli fablda elindekiyle yetinmeyip bir başkası gibi olmaya çalışma teması işlenir. Tavus kuşunun döktüğü rengarenk tüyleri bir saksâğan alır ve kaçar. Onları üzerine yapıştırıp "süs satmağa" gider. Yelpazesini açınca tavuslar bile şaşırır. Ancak "kurnazın biri" işin doğrusunu anlar. Yanındakilere de gerçeği anlatır. Hepsi saksâğanla alay ederler. Saksâğan onların yanından ayrılıp, hem-cinslerinin yanına gider. Fakat onlar da tavus tüyleri ile süslü saksâğanı küçümserler.

Gereksiz kibir ve bunun sonucu ortaya çıkan güç durumlar La Fontaine'in; "Suda Kendini Gören Geyik"²⁴⁶ ve "Sarmaşık ile Gül"²⁴⁷ isimli iki fablında işlenmektedir.

²⁴⁴ La Fontaine, "Avcı ile Balık", 1307, 4.C., 38.s., 408.s.

²⁴⁵ La Fontaine, "Tavus Tüyleri ile Müzeyyen Saksâğan", 1307, 4.C., 40.sayı, 438.s.

²⁴⁶ La Fontaine, "Suda Kendini Gören Geyik", 1306, 3.C., 29.sayı, 262.s.

²⁴⁷ La Fontaine, "Sarmaşık ve Gül", 1306, 3.C., 28.sayı, 245.s.

"Suda Kendisini Gören Geyik"te boynuzların azâmeti karşısında cılız görünen geyiğin hikâyesi anlatılır. Geyik bir gün su başına gelir ve kendine bakar. Gözüne ilk önce boynuzları çarpar, bu çok hoşuna gider. Sonra gözü suda belli belirsiz görünen ayaklarına takılır. Geyik heybetli boynuzları yanında çok çelimsiz görünen bacaklarından utanır. Bu sırada bir köpek hızla kendisine doğru gelir. Geyik kaçar, köpek kovalar. O çelimsiz bacakları sayesinde çok hızlı koşan geyik ormanın kuytu bir yerine gizlenir. Bacaklarını medhete başlar. Ancak boynuzları geyiği ele verir. Zavallı geyik boynuzlarına lânet eder, fakat canından da olmuştur.

La Fontaine'in diğer fablında ise; bir duvarın üstüne kadar tırmanan sarmaşığın yanındaki gülle kısa olması sebebiyle alay etmesi anlatılır.²⁴⁸ Gül sarmaşığın bu kibrinin yersiz olduğunu, eğer duvar olmasa onun toprak olacağını söyleyerek gereken dersi verir.²⁴⁹

Sürekli atalarının yaptıklarıyla övünen, ancak kendi adını duyuracak ve sonsuzluğa yazacak hiçbir şey yapmayan insanlara ders niteliğinde olan "Kazlar"²⁵⁰ şiiri Recep Vahyi tarafından Rusça'dan çevrilmiştir.²⁵¹ Bir köylü elindeki değnekle önüne kattığı kaz sürüsünü satmak için şehre götürmektedir. Ancak kazlara "itibar etmemektedir. Bu durum kazları çok kızdırır. Yoldan geçen bir yolcuya köylüyü şikâyet ederler. Yolcu ise kazlara, sahiplerine olan hizmetlerinin ne olduğunu sorar. Kazlar ise

²⁴⁸ A.g.e., 245.s.

²⁴⁹ Bu fablin teması, daha önce yayınlanan "Şeyh Sâdi Hazretlerinin Âsârından Nazmen Tercüme" (1305, 2.C., 17.sayı, 135.s.) başlıklı, çınar ile kabak arasında geçen hikâyenin temasına benzer. O hikâyede de yaşlı bir çınarın dibinde biten bir kabağın, çınarın boyuna yetişip, onunla alay etmesi anlatılmaktadır.

²⁵⁰ Recep Vahyi, "Rusça'dan Aynen Tercüme - Kazlar", 1308, 5.C., 51.sayı, 620.s.

²⁵¹ Mehmet Kaplan, Recep Vahyi şiir tercümelerinin sentaksına örnek olarak "Kazlar" şiirini vermiştir. Geniş bilgi için bkz., Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*, s.25-27.

kendi atalarının Roma'nın kurtarılmasını sağladığını söylerler. Yolcu ise bundan atalarının pay alabileceğini, kendilerine de onları anmanın düşeceğini belirtir:

"Anlar elbette sezâvâr idi istihsâna

Siz de şâyestesiniz şâna değil büryâna" (5.C., 620.s.)

3 - Dinî Konuların İşlendiği Tercümeleler

Dergide ahlâkın tanımı²⁵², cahillerle muhatap olunmaması gerektiği, feleğin kararsızlığı²⁵³, insanın aczi²⁵⁴, Tanrı'nın varlığı gibi dinî konuların işlendiği tercümeleler de bulunmaktadır.

Recep Vahyi'nin çevirdiği, "Bir Çocuk Lisânından"²⁵⁵ isimli manzûmede; anne ve babasının gece gündüz ettiği duâlardan Tanrı'nın varlığını öğrenen bir çocuğun yakarışı dile getirilir. Dünyadaki her şeyi Tanrı'nın yarattığını anlayan çocuk kendisinin de anne ve babası gibi mutlu olmasını ister:

"Hak Teâlâ'dan eden havf u hayâ validemi

Eyle kesretlice bir âilenin serdârı

Ya ilâhi bana da akl u zekâ ihsân et

Tâ ki mes'ûd edeyim mâder-i şevkât-kârı" (4.C., 556.s.)

²⁵² Ömer Fevzi Efendi, "Tecüme", 1304, 1.C., 20.sayı, 2.s.

²⁵³ Talebe Cemiyet-i Edebiyyesi- Sâdi, Abdülvahab Vehbi, Abdülhekim Hikmet, "Varaka- Erbâb-ı Mütalaâya", 1304, 1.C., 7.sayı, 1.s.

²⁵⁴ Fuat, "Der-saâdetten - Kâinatta Büyüklük ve Küçüklük", 1304, 1.C., 22.sayı, 2.s.

²⁵⁵ Recep Vahyi, "Tercüme Bir Çocuk Lisânından", 1307, 4.C., 47.sayı, 556.s.

"Fransızca'dan Ta'dilen Tercüme"²⁵⁶ edilen dinî manzûmede Tanrı'nın küllî irâdesinden bahsedilir.²⁵⁷

"İnsanlara bir tuhfesi kânun-ı ilâhi

Beyhûde değil bunca o emrle nevâhi" (4.C., 584.s.)

Manastırlı Senâî tarafından Fransızca'dan çevrilen "Kıt'a"²⁵⁸da, aşka düşenin sabah akşam âh ettiği "vîrâne" olduğu anlatılır. Sevgili bu aşkı anlamak için âşığın âhlarının boş olmadığını sevgilinin anlaması için Tanrı'ya seslenir:

Murg-ı şebhîzden işit sen âşığın âzârını

Mest-i nâzım ol vakt anlarsın ol bîcâreyi

Şâh gel de sanma boştur ettiği âh u enîn

Bum değildir ihtiyar etsin kıl ol vîrâneyi " (5.C., 622.s.)

4 - Âzâd Edilen Kuş Sembolünün Yer Aldığı Tercümelere

"Kuşçağız"²⁵⁹ ve "Dersââdetten Bir Tercüme"²⁶⁰ isimli manzûmelerde kafese konan bir kuşun uçma isteği, âzâd edilmesiyle birlikte sevinmesi gibi konularla hürriyet teması sembolik olarak işlenir.

²⁵⁶ "Fransızca'dan Ta'dilen Tercüme", 1307, 4.C., 49.sayı, 584.s.

²⁵⁷ Recep Vahyi tarafından Victor Hugo'dan çevrilen, "Tefekkürat-ı İlâhiyye" (1304, 1.C., 14.sayı, 1-2.s.) isimli tercümede de "yed-i kudret" diye ifade edilen Tanrı'nın kainatın oluşumundaki mükemmelliği anlatılır. Kâinatın mükemmelliği bir evin yapılış basamaklarının tek tek anlatıldığı örnekle açıklanır. Bir evin bu kadar mükemmel bir şekilde yapılabilmesi için nasıl bir mimara ihtiyaç duyulursa kâinatın oluşumunda bir mimar vardır. Bu da Yed-i Kudret'tir sonucuna varılır. (Victor Hugo'dan yapılan tercümelere için bkz., Zeynep Kerem, 1862 - 1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılan Tercümelere Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Üniv. Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 1973, Basılmamış doktora tezi.)

²⁵⁸ * Manastırlı Senâî, "Fransızca'dan Tercüme Edilmiş Küçük Bir Kıt'a", 1308, 5.C., 51.sayı, 622.s.

* Aynı manzûme Manastır'dan Süleyman tarafından da dergiye gönderilmiş ve derginin 1308, 5.C., 53.sayı, 650.sayfasında yeniden yayınlanmıştır.

²⁵⁹ Recep vahyi, "Kuşçağız", 1306, 3.C., 29.sayı, 266.s.

²⁶⁰ Bosnalı Ahmet Hamdi, "Der-sââdetten Bir Tercüme", 1307, 4.C., 49.sayı, 591.s.

Tanzimat döneminde Namık Kemal, "Hürriyet Kasidesi" ile bu isteği ihtilalci ruh hâliyle çekinmeden dile getirmiştir.²⁶¹ Ancak istibdâdın olduğu sıralarda Rusça'dan tercüme olan "Kuşçağz" isimli manzûmede Recep Vahyi'nin "hürriyet" isteğini açıkça dile getiremediğinden kuş sembolünü kullandığını söyleyebiliriz.²⁶²

Recep Vahyi manzûmenin sonuna "İlâve-i Mütercim" ibaresiyle üç. beyit eklemiştir. Bu beyitlerin sonuncusunda bu iyiliğin âzâd, edilen kuş tarafından unutulmayacağı belirtilir:

"İlcâ-yı teşekkürle kuş ettikçe taganni

Her bâr-ı ânın ikbâlini eylerdi temenni" (3.C., 266.s.)

Bosnalı Ahmet Hamdi'nin tercüme ettiği manzûmede;²⁶³ kafesinde su ve yemin en âlâsının bulunmasına rağmen mutsuz olan kuş, bunun sebebini şöyle anlatır:

"Her kuşta bulunmaz bu nimet

Pervâz edemem kafeste ama" (4.C., 591.s.)

Recep Vahyi'nin Rusça'dan çevirdiği "Rusya Çarı Birinci Petro ile Bir Köylü"²⁶⁴ isimli manzûmede köylü, Çar Petro'yu hikmetli sözler söyleyerek şaşırtan biri olarak

²⁶¹ Geniş bilgi için bkz., Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri -1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s.40-45.

²⁶² Samipaşazâde Sezâî'nin Sergüzeşti'nde Dilber'in bakışları; "kafese konulmuş bir kuşun arasına semaya bakışını andırır. Romanın bir başka yerinde Dilber, "tulu' etmekte olan güneşin ziyâsına karşı kanatlarını sallayarak "uçan kuşu hayranlıkla ve imrenerek izlemektedir. (Geniş bilgi için bkz. Zeynep Kerman, *Sami Paşazâde Sezâî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 688, Ankara, 1986, s. 36; 41.)

Abdülhak Hamid Tarhan'ın "Hayd Parktan Geçerken" isimli şiirinde de hürriyetin timsali olarak "Kuş" motifiyle karşılaşırız. Şiirde kuş, insana hürriyet ilmini öğeter. Hamid İngiliz milletini kasederek kuşa; "Aceb hürreyati ey kuş, bu milletten mi öğrendin" diye sorar.

Kuş motifi Cenab Şehabeddin'de de vardır. Ancak hürriyetin sembolü olarak işlenmez. "Bir Kurlangıç, Mûrg-ı Siyah, Kargalar... " (Bkz. *Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri*, Mehmet Kaplan, İnci Erginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, s. 26-27; 111; 196)

²⁶³ Bosnalı Ahmet Hamdi, "Der-saâdet'ten Bir Tercüme", 1307, 4.C., 49.sayı, 591.s.

²⁶⁴ Recep Vahyi, "Rusça'dan Aynen Tercüme-Rusya Çarı Birinci Petro ile Bir Köylü", 1307, 4.C., 48.sayı, 569-570.s.

karşımıza çıkar. Çar Petro bir gün yolunu kaybeder ve ormana düşer. Orada bir köylüye rastlar. Köylüyle sohbeta başlar. Ona ailesinin kaç kişiden oluştuğunu, kazancını, bu kazancı nereye harcadığını sorur. Köylü iki kızı, iki oğlu olduğunu, ayrıca anne ve babasına da baktığını söyler. Kazancını üç şekilde harcadığını şu hikmetli sözle anlatır:

"Üç tarz ile ben paralarım sarf ederim bak

Borçlar ödemek, borç ile vermek, soya atmak" (4.C., 569.s.)

Çar bu sözü düşünür, ancak anlayamaz. Köylüye bu sözlerle ne kastedtiğini sorar. Borç ödemenin; anne ve babasına olan minnet borcunu ödemek olduğunu söyler. Borç vermek oğul yetiştirmek, soya atmak da kız büyütmezdır. Petro köylünün hikmetli sözünü çok beğendiğini söyler. Yolunu kaybettiğini, köylüden kendisini şehre götürmesini ister. Köylü ise sadece yolu tarif eder. Çünkü zamanı kıymetlidir. Petro bu tariften bir şey anlamaz. Ücretini ödeyeceğini vaâdederek kendisine rehberlik etmesini ister. Köylü bunun üzerine rehberliği kabul eder. Yolda giderken Petro sorularına devam eder. Köylüye şehre gidip gitmediğini, çarı tanıyıp tanımadığını sorar. Köylü ise şehre iş dolayısıyla gittiğini, ancak kalmadığını, çarı ise tanımadığını, tanımaktan şeref duyacağını söyler. Petro da belki çar karşındadır da görmeden geçmişindir cevabını verir. Köylü çarı nasıl tanıyabileceğini sorar. Petro ise; "onun önünde herkes şapkasını çıkarır ve eğilir" der. Bu sırada bir köye girerler. Herkes şapkasını çıkarır. Köylü etrafına bakınır. Ancak çarı göremez. Petro'ya çarın kim olduğunu sorar. Petro da "iki şapkalı"dan birinin çar olduğunu belirtir.

Recep Vahyî'nin Rusça'dan çevirdiği manzûmedeki Çar Petro ile bir köylü arasındaki konuşmadan da; "köylünün asıl hâkim" olduğu fikrini, meşrutiyete dayanan idâre isteğini çıkarabiliriz. Manzûmenin sonunda yer alan;

"Sen ben yalnız burda iki şapkalı vardır

Mutlak ikimizden birisi anla ki çardır." beytinin son mısra'ını sembolik bir mısra olarak düşünersek, yönetici kadar tebaânın da söz sahibi olması gerektiği mesajı gizli biçimde veriliyor şeklinde yorumlayabiliriz.

5 - İyilik Temasını İşleyen Tercümeleler

İnsanın büyük küçük demeden iyilik etmesi gerektiği, bu iyiliklerin karşılığını bir gün mutlaka göreceği ana fikrinin işlendiği fabllerden ilki "Arslanla Fare"²⁶⁵dir. Bir fare arslanın pençesine düşer. Bütün kükremelerine rağmen bu tuzaktan kurtulamaz. Tesâdüfen oradan geçen fare arslanın bu durumunu görünce yardımına gider. Arslanın düştüğü tuzağın iplerini dişleyerek onu kurtarır. Arslanla fare arasında geçen hikâyeden çıkarılacak ders fablın başında verilir:

"Deme küçük büyük sen et ihsân

Hiç umulmaz iken olur dermân" (3.C., 277.s.)

"Güvercin ve Karınca"²⁶⁶da arslanla fare misâli bir hikâyedir. Manzûmede bir güvercin ile karıncanın birbirlerinin hayatlarını nasıl kurtardıkları anlatılır. Bir güvercin ırmaktan su içerken karıncanın boğulmak üzere olduğunu görür. Hemen ırmağa bir çöp

²⁶⁵ La Fontaine, "Arslanla Fare", 1306, 3.C., 30.sayı, 277.s.

²⁶⁶ "Güvercin ile Karınca", 1307, 4.C., 39.sayı, 421.s.

atar. Karınca onu sandal yaparak kenara çıkar ve ölümden kurtulur. Aradan zaman geçer. Bu sefer, güvercinin başı avcıyla derde girer. Avcı güvercini vurmak üzereyken karınca ayağını ısırır. Avcı başını çevirip ayağına bakarken güvercin de kaçır ve kurtulur. Böylece her ikisinin de iyilikleri karşılıksız kalmamış olur.

6 - Kurnazlık Temasını İşleyen Tercümeleler

Dergide yer alan tercümelelerde başkalarını kandırmak, ufak tefek oyunlarla amacına ulaşmaya çalışmak teması da işlenmektedir. La Fontaine'den çevrilen "Tilki ile Leylek"²⁶⁷ isimli manzûmede kurnazlığıyla ün kazanan tilki aldatmaya çalışırken aldanır. Tilki bir gün leyleği yemeye davet eder. Tilki yemek için "sütlü aş" yapmıştır. Ancak onu düz bir tabakta sunar. Leylek ise uzun gagası sebebiyle tabaktaki yemeği sadece seyretmekle yetinir. Leylek bunun öcünü almak için bir kaç gün sonra tilkiyi yemeğe davet eder. Güzel bir et kızartması yapar ve onu sürahide sunar. Tilkinin ağzının suyu akar, ancak yiyemez. Manzûmenin sonunda; "Aldatan aldanır Budur da'va" mısra'ı ile mesaj verilir.

Bu tema; "Yakut-ı Ahmer-Yahud-Diri Diri Mezara Kapanmak"²⁶⁸ isimli hikâyede de işlenir.

Perûz kasabasından Andreyâ Viladepîr adında bir at canbazı Napal kasabasında uygun fiyata at satıldığını duyar. Yanına beş yüz altın alarak kasabaya yollanır. Kasabada bir otele yerleşir. Otel sahibine at pazarını sorar. Pazara gider, dolaşır, ancak

²⁶⁷ La Fontaine, "Tilki ile Leylek", 1307, 4.C., 41.sayı, 455.s.

²⁶⁸ Hasan Fehmi Efendi, "Yakut-ı Ahmer- Yahut Diri Diri Mezara Kapanmak", 1308, 5.C., 53.sayı, 654.s.

uygun bir at bulamaz. O böyle pazarda dolaşırken bir at satıcısı; "... bunlar para ile alınır" diye onu kızdırır. O da para kesesini satıcıya gösterir. Bu sırada oradan geçmekte olan Sicilyalı bir madam altınlara göz koyar. Ancak Andreyaya ile nasıl tanışacağını bilememektedir. Bu sıraya Sicilyalı ihtiyar bir kadın Andreyaya'yı tanır ve onunla konuşmaya başlar. Kadının konuşması sona erince genç madam ihtiyarın yanına yaklaşır ve ondan Andreyaya ilgili bilgi toplar. Andreyaya'nın kaldığı otele birini gönderir ve onu evine çağırır. Andreyaya da ucuz atları olduğunu sanarak evine gider. Eve vardığında güzel madam ona sıkıca sarılır. Kadın evini gezdirirken Andreyaya bir kısrak görür. Bu kısrakçı ucuz fiyata alabileceğini düşünür. Genç kadın adamın düşünceli olduğunu görerek şöyle seslenir: "Ah Andreyacığım! sen beni hâlâ tanıyamadın. Bir bana bir de aynada kendine baksan benim öz hemşiren olduğunu tabiatın her familyaya bahsettiği benzeyiş hassalarından fark edebilirsin. (5.C., 654.s.)

Andreyaya çok şaşırır. Ancak genç kadın anlatmaya başlar. Andreyaya'nın babası bir iş için Palarmo'ya geldiğinde, annesiyle tanışmış, birbirlerini çok sevmişler ve Sicilyalı genç kadın doğmuştur. Ancak babası memleketine dönünce annesi onu eski kocasından kalan parayla büyütmiştir. Genç kadın bir süre sonra evlenmiş, eski siyasi bir dava ile Palarmo'dan uzaklaştırılınca Napal'a göç etmişlerdir. Hükümdar Şarl, madam ve eşine içinde buldukları evi tahsis etmiştir.

Genç kadın hikâyesini bitirdiğinde Andreyaya bir hayli şaşkındır. Şaşkınlığı geçince bir kaç gün bu evde kalmaya karar verir. Bir gün genç kadın dışarı çıkar. Andreyaya da sıcağın bunalıp üzerindekiyi çıkarır ve hizmetçinin "tuvalet" diye gösterdiği yere girer. Oradaki aletlere elinin çarpmasıyla sulara gömülmesi bir olur. Zira orası bir "batakhâne"dir. Andreyaya kanalizasyona düşer. Yolu takip edince gözüne bir

ışık çarpar. Kurtulmak ümidiyle bağırmağa başlar. Yoldan geçen iki kişi gelen sese kulak verirler. Andrey'a'yı kurtarırlar. Ona neden bu halde olduğunu sorarlar. Andrey'a başından geçen her şeyi anlatır. Ona, isterse kaybettiği altınların yerini bulabilecek bir şey kazanabileceğini söylerler. Yakın zamanda ölen bir piskoposun üzerinde çok değerli bir kıyafet ve yakut yüzük vardır. Eğer Andrey'a mezara girip onları alabilirse yüzüğü ona vereceklerdir. Andrey'a biraz korkar, ancak sonra kabul eder. Üçü birlikte mezara giderler. Andrey'a içeri girer. Burası kocaman bir mağaradır. Piskopos bir koltuğun üzerinde oturmaktadır. İçerisi bir kandille aydınlatılmıştır. Andrey'a piskoposa yaklaştığında kandil söner. El yordamıyla yüzüğü bulur. Ancak arkadaşlarına vermek istemez. Onlara yüzüğü bulamadığını söyleyince buna inanmazlar ve onu orada bırakarak giderler. Andrey'a'nın bağırtısını duyan papazlar, bağıranın piskopos veya şeytan olduğunu sanarlar, korkmalarına rağmen onu kurtarırlar. Andrey'a can havliyle papazlardan birine sarılır. Papazlar korkuyla oradan kaçarlar. Andrey'a da otele gider. Arkadaşlarına durumu anlatır. Ertesi gün memleketine geri döner. Ucuz at alamamıştır. Üstelik altınlarını da kaybetmiştir. ancak beş yüz altın değerinde yakut yüzük sahibidir. Sicilyalı genç kadın ve yüzüğü almaya çalışan adamlar Andrey'a'yı aldatmaya çalışırken kendileri aldanmışlardır.

7 - Askerlikle İlgili Tercümeleler

Fransızca'dan çevrilen yazıların içinde askerlikle ilgili bir tefrika da yer alır.

"İtaât-ı Askeriyye"²⁶⁹ başlığıyla Recep Vahyi tarafından Fransızca'dan çevrilen ve beş

²⁶⁹ Recep Vahyi, "İtaât-ı Askeriyye - Fransızca'dan Tevsien Tercüme", 1308, 5.C., 55; 57; 58; 59; 60.sayılar, 684-685; 714-716; 723- 724; 739-740; 761-762.sayfalar.

bölüm hâlinde yayınlanan tefrikada askerlik; "itaât, riâyet, muhabbetten ibâret" bir görev olarak tanımlanır. (5.C., 684.s.)

Askerî birliğin başında bulunan zâbıt; "şefkatli, namuslu, hamîyyetli" neferi "gayretli, terbiyeli, itaatli" olmalıdır. Ancak her ikisi de "askercesine sertliği" elinden bırakmamalıdır. Zîrâ askerlik her insana göre değildir. Askerlik keyfiyete izin vermez. Verilen emre itaât, en önemli kuraldır.

Tefrikada "sevmek" kelimesinin asıl anlamının askerlikte anlaşılacağı belirtilir: "Demek istiyorum ki sevmek ve sevilmek lûgatlarının şâhid-i mânâ-yı hakîkisi yalnız tamamıyla askerlik âleminde tecellî- dâr-ı dîdâr olur." (5.C., 685.s.)

Tefrikanın diğer bölümlerinde de zâbitle nefer arasında ilişkinin nasıl olması gerektiği, askerliğin nefere neler kazandırdığı gibi konular üzerinde durulmuştur.

Askerlikle ilgili diğer tercüme ise; Ferâizcizâde Osman Fâiz tarafından yapılmıştır. "Fransızca'dan Tercüme"²⁷⁰ başlıklı yazıda; Napolyon'un İngiltere'ye iltica isteği ve bunun İngiltere tarafından protesto edilmesi anlatılır.

g - Tabiat Hadiseleriyle İlgili Tercüme

Dergide tabiat hadisesiyle ilgili iki tercüme yer alır. Bunlardan ilki Recep Vahyi'ye aittir. "Âzâm-ı Nâ-mütenâhi ve Asgar-ı Nâ-mütenâhi"²⁷¹ adıyla Fransızca'dan tercüme edilen makalede kainatın ihtişamından bahsedilir. Makale Pascal'ın kainatın sonsuzluğu, ihtişamı karşısında dünyanın nokta kadar görüldüğü ve insanların da ancak

²⁷⁰ Ferâizcizâde Osman Fâiz, "Fransızca'dan Tercüme", 1307, 4.C., 45.sayı, 520.s.

²⁷¹ Recep Vahyi, "Âzâm-ı Nâ-mütenâhi ve Asgar-ı Nâ-mütenâhi", 1307, 4.C., 37.sayı, 398-399.s.

zerre kadar olduğu şeklindeki görüşünden hareketle yazılmıştır. Recep Vahyi'yle ilgili bir doktora tezi bulunan Cafer Koriper;²⁷² bu makalenin "onun ilmî konularda çevirdiği tek makale olarak kaldığı"nı belirtir.

Zihni Efendi²⁷³ tarafından Fransızca'dan çevrilen tercümede ise; ırmakların nehirlerin kaynağı anlatılır. Tercümede yağmurun ırmakları coşturması, bu coşkunlukla girdapların, dalgaların oluşması gibi tabiat hadiseleri anlatılır.

Türk okuyucusu özellikle Recep Vahyi'nin tercüme çalışmalarıyla Batı edebiyatı, öncelikle de Fransız edebiyatıyla âşina olmuştur. Türk edebiyatının Batıyla gerçek teması Servet-i Fünûnla olur. Ara Neslin temsilcilerinden olan Recep Vahyi bu tercümelemlerle edebiyat, his, düşünce ve kültür sahalarında asıl gelişmeyi sağlayacak Servet-i Fünûn yazarları için bir model teşkil etmiştir.

Hasan Akay²⁷⁴ Recep Vahyi'nin Servet-i Fünûn yazarlarına öncülük ettiğini şöyle ifade eder: "Örneğin, Tevfik Fikret'in üzerinde dil ve üslûbu, nazım sentaksı, ahenk arayışı, halk diline yakın bir söyleyiş tarzını aruza uygulayışı bakımlarından Ara Nesil şâiri Recep Vahyi'nin Fransızca ve Rusça'dan yaptığı çevirilerin önemli bir tesiri olduğu görülmektedir. Bir mîraçnâme şâiri olan Recep Vahyi'ni Batı edebiyatına Fikret'ten daha vâkıf olduğu da bilinmektedir. Servet-i Fünûn'dan önce duyuş ve düşünüş tarzının nasıl değiştiğini ve Tevfik Fikret'in üzerindeki yapıcı tesirlerini göstermek için, Vahyi'nin Rusça'dan çevirdiği "Kazlar" şiirine bakmak ve küçük bir karşılaştırma yapmak yeterlidir."

²⁷² Cafer Koriper, *Ara Nesil Şâiri Recep Vahyi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tez Nr: Dr THT 112. (Basılmamış Doktora tezi).

²⁷³ Zihni Efendi, "Irmakların, Nehirlerin, Menşei", 1307, 4.C., 48.sayı, 570-571.s.

²⁷⁴ Hasan Akay, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998, s.140.

C - SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATINI HAZIRLAYAN

TELİF ESERLER

1 - Tabiat

Tabiat temi edebiyatımıza Namık Kemal ve Abdülhak Hamid'le birlikte girmiştir. Ancak Tanzimat Edebiyatı'nın tabiat anlayışı fikir, felsefi ve mücerrettir. Servet-i Fünûnla birlikte tabiat anlayışı değişir. Hâmid ve Ekrem, Türk Edebiyatı'na Romantiklerin tabiat görüşünü getirirler. Mehmet Kaplan bu değişimi şöyle ifade eder: "Tabiat fantastik bir masal âlemi havasından kurtulur ve tabiatta Tanrı'nın akislerini gören mistik veya Panteist tabiat görüşü ağırlık kazanır."²⁷⁵

Servet-i Fünûncuların tabiat görüşleri iki noktada toplanır:

1 - Tabiat bazen renkli bir dekor ve manzaradan ibarettir. Tabiata bu cepheden bakarken gördüklerini gerçek bir ressam gibi tablolaştırmaya çalışırlar.

2 - Tabiatı kendi ruhlarının bir aynası gibi görürler. Tabiat onların, varlığından haz duydukları pek çok şeyden biridir.

Mehmet Kaplan, Servet-i Fünûncuların tabiat anlayışına getirdikleri yeniliği şöyle açıklar: "Mümkün olduğu kadar bütün duyu organlarını dış âleme açmak ve dış âlemi alelâde bir madde yığını olmaktan ziyâde ve kendisine mahsûs ruha, mâlik bir varlık telâkki etmek, işte Servet-i Fünûncuların edebiyatımıza tabiat idrâkinde getirdikleri yenilik; ayrıca bu idrâk ferdi duygularla da renklendiriliyor; yani dış âlem

²⁷⁵ Mehmet Kaplan, "Tevfik Fikret", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 686, Ankara, 1986, s.19.

geniş olarak duyulmakla beraber, duyma, meşhûr bir ifâde ile, kâinâtın bir mizaç arasından seyri oluyor."²⁷⁶

Tevfik Fikret tabiatı kendi ızdıraplarını yansıtan bir ayna gibi görür. Bu nedenle tabiat tasvirlerinde de hüznün verici manzaraları seçer. Bu şiirlerinden bazılarını "Hazan Yadigârları" ve "Evrâk-ı Siyah" başlıkları altında toplamıştır.²⁷⁷

Cenab'da da aynı hüznün ve karamsarlığı buluruz. Cenab'ın tabiat şiirlerinde gece manzaraları çoğunluktadır. "Aks-i Mah, Meşcere-i Saâdet, Leyâl-i Zahire, Âb u Ziyâ, Makdem-i Yâr, Temâşâ-yı Leyâl, Riyâh-ı Leyâl, Son Arzu"²⁷⁸ bu şiirlerin arasında yer almaktadır. Mevsimlerden ise hüznün mevsimi olan sonbahar ve kışı tercih etmektedir. "Likâ-yı Hazân, Elhân-ı Hazân, Berg-i Hazân, Temâşâ-yı Hazân"²⁷⁹ şiirlerinde sonbaharı, "Elhân-ı Şita"²⁸⁰ da ise kışı işlemiştir.

Ahmet Kabaklı, Cenab'ın tabiat anlayışının Tevfik Fikret'in tabiat anlayışından farkını şöyle açıklar: "Cenab'da tabiat Fikret'tekinden biraz farklıdır. O manzaranın tasvirini yapmaktan daha çok, dış âlemin izlenimlerini sunmak istemiştir. Biraz Divan edebiyatında olduğu gibi gerçek tabiatın koparılmış mecazlar ve hayallerle süslenmiş, mehtapla aydınlatılmış, renklerle döşenmiş manzaralar çizmiştir. Renkli, ışıklı bir düğün bahçesini andıran bir tabiatın ruhu vardır. Toprak hayâl kurar, ağaçlar rüya görür. Karlar ilkbahar günlerini arayan kuşlar ve semâdaki "el" in saçtığı konfetiler, yaseminler gibi saçılıp kara toprağa beyaz bir elbise giydirirler."²⁸¹

²⁷⁶ Mehmet Kaplan, "Tevfik Fikret, Devir, Şahsiyet- Eser, s.53.

²⁷⁷ Mehmet Kaplan, "Tevfik Fikret", 1986, s. 20.

²⁷⁸ Mehmet Kaplan, İnci Erginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, "Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri", s. 116; 117; 143; 144; 147; 149; 162; 217;

²⁷⁹ A.g.e., s. 130; 193; 219.

²⁸⁰ A.g.e., s. 223.

²⁸¹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yay., İstanbul, 1978, C.2, s.728.

Mehmet Kaplan'ın "ferdiyetçilik, büyük ihtiraslar ve ızdıraplar devri"²⁸² diye adlandırdığı Tanzimat'ın ikinci nesline mensûp olan Abdülhak Hâmid'in tabiat anlayışı bir bakıma Servet-i Fünûn'un tabiat anlayışına zemîn teşkîl eder. Ancak Hâmid, tabiata incelemek maksadıyla çıkar. Oysa ki; "sakin ve gündelik hisleri terennüm eden, dünyevî hayata yakın olan Servet-i Fünûncular"²⁸³ yaşadıkları ve yaşayan tabiatı anlatırlar.

Nilüfer Mecmuâsı'na İnegöl Kaymakamı Emin Bey²⁸⁴ tarafından gönderilen ve iki bölüm halinde yayınlanan yazıda, yazarın tabiata Hâmid gibi incelemek maksadıyla çıktığı görülür. Emin Bey güzellikleri izlemekten hoşlandığını yazının başında şöyle belirtir: "Temâşâ-yı bedâyi'e olan merâkım iktizâsınca bahârın letâfet-i behiştisi ilk kemâle erdiği mayıs ayının on yedinci günü idi ki kable't- tulu' hânemden çıktım; havada olan serinlik ve ciyâdetle inşirâh- yâb olarak bir saat kadar yürümüş idim ki kendimi bir orman kenârına reside buldum..." (1.C., 9.sayı, 3.s.)

"Bolu Tahrirat Kalemi mübeyyizlerinden Abdülvahhab"ın "Hazan"²⁸⁵ isimli yazısında da; sonbaharın gelişiyile tabiatta meydana gelen değişikliklerin yazar tarafından bir müddet incelendikten sonra tasvir edildiği yazının başında yer alan "bir zaman güzâr etti ki ..." sözüyle belirtilir.

Âgâh Bey²⁸⁶ izlediği tabiat karşısında hayranlık duyar, kâinâtı bir "sanat eseri" olarak nitelendirir. Sanatçı ise; "İlâhi kudret" Tanrı'dır. Şâir tabiatın her zerresinde Tanrı'yı hissettiğini, bütün tabiat unsurlarının Tanrı'ya hamdettiklerini belirtir:

²⁸² Mehmet Kaplan, "Tevfik Fikret, Devir, Şahsiyet- Eser, s.17.

²⁸³ A.g.e., s.18.

²⁸⁴ "İnegöl Kaymakamı İzzetli Emin Beyefendi tarafından irsâl buyrulmuştur"; 1304, 1.C., 9; 10.sayılar, 3; 2-3.s.

²⁸⁵ Bolu Tahrirat Kalemi Mübeyyizlerinden Abdülvahhab, "Hazan", 1306, 3.C., 26.sayı, 224.s.

²⁸⁶ Âgâh Bey, "Hezâr-ı Bahâr", 1305, 2.C., 14.sayı, 106-107.s.

"Bu ne san'attır ne hikmettir ne kudrettir ey Hudâ

Yine giydirdi zemine rahmetin rengin kabâ

Geldi eyyâm-ı bahar oldu cihân-ı revnâk- fezâ

Her giyah sebz renk eyler sana hamd u senâ" (2.C., 106.s.)

İnsan tabiata "hakikat gözüyle" bakabilirse şâirin gördüğü güzelliği farkedecektir. Tabiattaki her şey Tanrı'yı işaret eder. Her bentin sonunda tekrarlanan beyitte de bu fikir pekiştirilir:

"Kudretin envârı eyler muzlîmi pertev- nümâ

Rahmetin âsârı yahyaü'l- arz- ba'd-ı mevtühâ"

Hâmid'in, "Külbe-i İştîyak"ında bu panteist görüşle karşılaşırız.²⁸⁷ Mehmet Kaplan, Hâmid'in bu şiirdeki tabiat anlayışını şöyle değerlendirir: "Tabiata giden Hâmid, duyuların güzelliğini keşfediyor. Gerçi onda da duyular bir düşünceyi karşılar. Daha sonraki Türk şâirlerinde olduğu gibi çıplak halde kalmazlar. Fakat Hâmid'de duyuların başta geldiği, düşünceye duyulardan gidildiği açıkça görülür. Başka bir tâbirle Hâmid, fizikten metafiziğe, görünürden görünmeze geçer. Hareket noktası varlık, gâyesi Tanrı'dır."²⁸⁸

Hâmid tabiattan Tanrı'ya ulaşırken, Servet-i Fünûn mensûpları tabiatta meydana gelen değişikliklerle kendi ruhları arasında bağlantı kurmaya çalışırlar. İlkbaharda tabiatın yenilenmesi insan duygularının da canlanmasına yol açarken, sonbahar hüzne

²⁸⁷ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri -1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s.73-75.

²⁸⁸ *A.g.e.*, s.77-78.

sebeptir. "Geçitte Bir Vakt-i Sahr"²⁸⁹ başlıklı manzûmenin şâirine göre güneş doğarken yayılan ışıklar hüznü sefaya dönüştürmektedir. Ufuktan yayılan ışıklar yeryüzüne parlaklık vermekte, bu ışıkla dağlarda rengarenk görünmektedir. Şâir bu görüntüyü "sihirli bir vakit" olarak nitelendirir. Bu manzûmede gündeğümü neşeye sebep olur. Ancak melankolik bir anlayışa sahip olan Servet-i Fünûn sanatçıları ilkbaharda dahi hüznü yaşarlar. "1880 senesine âit bir Mart sabahı"nı anlattığı "Bir Sabah-ı Rebî"²⁹⁰ başlıklı yazısında Recep Vahyî; ilkbaharın kendisine nasıl hüznü verdiğini şöyle ifade eder: "Ne yalan söyleyeyim. Şâir olduğum halde ilkbaharın şu letâfet-i rabi'ânesi şu manâzır-ı bedi'ânesi bana âdeta bir gazâb-ı derûn, bir ıztırâb-ı heyecân-füzûn gibi tesir ediyordu. Hâtırâtımı tasvîr, tesirâtımı teksîr ediyordu. Nihâyet bana karşı bir zindân-ı kudûret liyâkâtını ibrâz eden o sünbül - sitân-ı letâfetten istemeye istemeye tebâüde sâ'i oldum." (4.C., 478.s.) Bu hüznün sebebi şâirin üç sene önce bur mart sabahı sevgilisini yitirmesidir. Şâir bu manzara karşısında ebediyyen göremeyeceği sevgilisini hatırlar ve hüznlenir. Bolu Tahrirat Kalemi Mübeyyizlerinden Abdülvahab'ın "Bir Manzara-yı Ulviyye"²⁹¹ isimli yazısında bahçede hüznünlü hüznünlü dolaşan bir genç kızla karşılaşırız. Şafak vaktidir. Doğan güneşin ışıkları bahçeyi aydınlatmaktadır. Bülbüller de sevinç içinde şakırmaktadır. Ancak genç kız mutsuzdur. Genç kızın mutsuzluğunun sebebi aşkını anlamayan sevgilidir.

Bolu Tahrirat Kalemi Mübeyyizlerinden Abdülvahab'a hüznü veren mevsim de sonbahardır. "Hazan"²⁹² isimli yazısında önce sonbaharın gelişiyile tabiatta meydana

²⁸⁹ "Geçidde Bir Vakt-i Sahr yahud Safâ-yı Hüzn- Âver", 1304, 1.C., 9.sayı, 2-3.s.

²⁹⁰ Recep Vahyî, "Bir Sabah-ı Rebî", 1307, 4.C., 42.sayı 477-478.s.

²⁹¹ Bolu Tahrirat Kalemi Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Bir Manzarâ-yı Ulviyye", 1305, 2.C., 20.sayı 158-159.s.

²⁹² Bolu Tahrirat Kalemi Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Hazan", 1306, 3.C., 26.sayı, 224.s.

gelen değişiklikleri anlatır. Yağmurların artmalarıyla nehirlerin coşmakta, güneşin ışıklarının yeryüzüne belli belirsiz gönderdiği bu mevsimde kuşlar sıcak iklimlere göç etmektedir. Kâinatın bu manzarası yazarda sevgilisini kaybetmiş âşğın üzüntüsünü uyandırır.

Ahmet Refik'in "Nesrin Tevsi" ²⁹³ başlıklı yazısında; ölüm döşğinde sevgilisini görüp ruhunu teslim eden âşğın evindeki hüznü tabiat denen "ressam"a katılır: "Şu manzara-yı hazînâneye saat on bir buçuk raddelerinde ressâm-ı tabiatın tasvîr ettiği gurâb-ı levhâ-i hüzn-engîzânesi dahi inzimâm ederek hasta odasına bir mâtem-hâne şeklini vermiş idi." (5.C., 605.s.)

Eyüp Sabri Efendi'nin "Bolu'da Haziranın On Yedinci Sabahı" ²⁹⁴ başlıklı yazısında insanı ürküten bir tabiat manzarasıyla karşılaşırız. Bu manzaraya sebep olan hadise fırtınadır. Gökyüzü birdenbire kararır. Beş dakika sessiz sedâsız süren bu karanlık insanlar tarafından korkuyla izlenir. Yağmur yağması beklenir. Oysa ki yağmur yerine şimşekler çakar ve fırtına başlar. Sanki kıyamet kopacaktır. Bu fırtınanın ardından hafif bir yağmur yağar ve güneş parıldar. Kuşlar saklandıkları yerden çıkarak ötüşmeye başlarlar. Ağaçlar sanki o fırtınadan kurtulduklarına dua eder gibi hafif hafif sallanmaktadırlar. Aynı manzara Manastırlı Osman Senâî'nin "Fırtına" ²⁹⁵ sında da çizilir. Osman Senâî yazısında dehşetli bir fırtınayla dağların, taşların, denizlerin kükremesi, etrafı kara bulutların kaplamasını anlatır. Karanlık sanki hiçbir yere sığınamamış da

²⁹³ Ahmet Refik, "Nesren Tevsi" ", 1308, 5.C., 50.sayı, 603-605.s.

²⁹⁴ Eyüp Sabri Efendi, "Bolu'da Haziranın On Yedinci Sabahı", 1306, 3.C., 33.sayı, 335.s.

²⁹⁵ Manastırlı Osman Senâî, "Fırtına", 1308, 5.C., 49.sayı, 590-591.s.

dünyayı kaplamaya çalışmaktadır. Şimşekler ise; yanardağdan kopan ateş parçaları gibi sağa sola dağılmakta, kara bulutlar ortalığı geceye çevirmektedir.

2 - Aşırı Duyarlılık - Hayal Kırıklığı

Tanzimat Edebiyatının ikinci dönem sanatçılarından ve Servet-i Fünûn Edebiyatının fikir babası sayılan Recâizâde Mahmut Ekrem'in, santimantalizmi Servet-i Fünûn mensuplarının ortak duyuş tarzı hâline gelmiştir. Aşırı duyarlılık bu dönemde bir hastalık şeklinde görülür. Mehmet Kaplan; "kendileri bunun farkındadırlar; bile bile, âdeta seve seve bu hastalığı tasvîr ve tahlile çalışırlar" der ve Tefvik Fikret'in bu hastalıkla ilgili düşüncelerine işaret eder.²⁹⁶ Mehmet Kaplan bu hastalığın çeşitli eserlerde değişik şekillerde ortaya çıktığını, ancak o kalıpların da ortak bir vasfı bulunduğunu belirterek, bu özelliği tespiti çalışır.²⁹⁷

Aşırı duyarlılığın ilk şekli hayal - hakikat çatışmasıdır. Gerçekle hiçbir ilgisi olmayan hayalleri olan sanatçılar gerçeğin acı yönleriyle karşılaşınca yıkılırlar. Bu bedbînlik onları ölüme kadar sürükler. Mehmet Kaplan'a göre; "bu hissin tabîi reaksiyonlarından olan insanlardan kaçmak, yalnızlık arzusu, hülya ve rüya onların kalemlerinin ucundan hiç eksilmeyen mevzûlardır".²⁹⁸

Nilüfer Mecmuâsı'ndaki şiir ve yazılarda da insanların sabahın ilk saatlerinde şehirden kaçarak tabiata çıktıkları ve tek başlarına hüznü hüznü dolaştıkları görülür.

²⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir- Şahsiyet- Eser*, s.43.

²⁹⁷ *A.g.e.*, s. 44.

²⁹⁸ *A.g.e.*, s.45.

Dergiye bir mektupla birlikte yazı gönderen İnegöl Kaymakamı Emin Bey de;²⁹⁹ "Mayıs ayının on yedinci günü" evinden çıkarak bir saat kadar tek başına yürüdüğünü ve bir orman kenarına geldiğini söyler.

"Bir Manzara-yı Ulviyye"³⁰⁰ isimli yazıda sevgilisinden ayrılmış bir genç kız kimsenin olmadığı bir bahçede üzüntüyle dolaşmaktadır. Arada bir kendi kendine de konuşan genç kız gözlerinin ağlamasını ister.

Recep Vahyi;³⁰¹ bir Mart sabahı kimsenin olmadığı sessiz bir yerde dolaşır ve hülyâ âlemine dalar. Yazar bir saat boyunca düşündür. Öyle ki rûhu bu düşünceler denizinin en dibindedir. Bedeni ise ruhsuz bir cesettir, öylece durur. Düşündüğü şeyi de şöyle anlatır: "Bundan üç sene mukaddem yine bir Mart ayında bulunuyordum ki o zaman temâşâ-yı ruhsâr u dîdâr ile mes'ûd ve bahtiyar ve zevk-i hem pezmi-i dildâr ile hâiz fahr u mesâr bulunuyordum. Yalnız vakitler beyninde bir ihtilâf var idi. O hakikat bir akşam namazından sonra şafak anında ve bu hayâlât ise sabah namazından evvel bir fecr zamanında idi." (4.C., 478.s.) Yazarın hayâli, hakikatin acılığı karşısında mağlûp olmuştur.

Servet-i Fünûn Edebiyatı şâirlerinden Tevfik Fikret'in şiirlerinde de bu temaya rastlanır. Şâir; "Son Tesadüf"³⁰², "İzler"³⁰³, "Süha ve Pervin"³⁰⁴, "Bahâr-ı Magmûm"³⁰⁵, "Bahârda"³⁰⁶ gibi şiirlerinde tenhâ bir yerde hüzünlü hüzünlü dolaştığını anlatır. Tevfik

²⁹⁹ "İnegöl Kaymakamı İzzetli Emin Beyefendi tarafından irsal buyurulmuştur." 1304, 1.C.,9; 10.sayılan, 3; 2-3.s.

³⁰⁰ "Bir Manzara-yı Ulville", 1305, 2.C., 20.sayı, 158-159.s.

³⁰¹ Recep Vahyi, "Bir Sabah-ı Rebiî- Yahut Bir Hayâl-i Bedî", 1307, 4.C., 42.sayı, 477-478.s.

³⁰² Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste, Bütün Şiirleri 2*, Hazırlayan Asım Bezirci, Can Yay., İstanbul, 1984, s.223.

³⁰³ *A.g.e.*, s.336 - 337.

³⁰⁴ *A.g.e.*, s.10 - 27.

³⁰⁵ *A.g.e.*, s.110 - 113

³⁰⁶ *A.g.e.*, s. 174 - 175

Fikret "Son Tesadüf" isimli şiirinde içindeki hüznün tabiata da yansıdığını şöyle ifade eder:

"Yürüdüm öyle çemen tâze, ortalık tenhâ;

Uzak yakın bütün eşyâda bir sükûn-ı melûl;

Likaa-yı hüzn-ı tabiat pür-ihzâr-ı bükâ...

Güzeldi doğrusu: Nisan içinde bir Eylül"³⁰⁷

Hayal kırıklığı yaratan sebeplerden biri de aşktır. Divan Şiiri'nin önemli temleri arasında yer alan aşk; Tanzimat'ın ilk döneminde "toplum için sanat akımı gereği önemini yitirir. İkinci dönem sanatçıları romantiklerin etkisiyle aşk konusunu yeniden gündeme getirirler. Ancak bu dönemin aşk-sevgili anlayışı Divan Şiiri'nden farklıdır. Bu farklılığı Orhan Okay şöyle açıklar: "Eski şiirin aslî temlerinden olan aşk ise gene ikinci kuşağın elinde yeni bir ruh kazanır. Eskinin soyut aşkı yerine beşerî ölçülere hitap eden bir sevgi ve sevgili tipi yaratılır. Her ne kadar Şinasi "Arz-ı Muhabbet" adlı şiiri ile aşk anlayışına yeni bir soluk getirme gayreti içinde görünürse de onun devamını getiremez. Bu temi yeni tarzda ele alan ve işleyen Ekrem, biraz da romantiklerin etkisiyle özellikle de Volney'in Harabeler'inden kaynaklanan yeni bir sevgili tipi yaratmaya çalışır. "Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Âlemi"nde,

"Nâgâh teccsüm eyledi karşımda bir vücûd

Bir kahraman-ı işve, mehâbetli bir sanem"

olarak verilen bu hayâli sevgili tipi, şüphesiz eski gelenek içindeki sevgili tipinden çok

³⁰⁷ Tefik Fikret, A.g.e., s. 223.

farklıdır. Böylesi hayal-sevgili tipi Hâmid'in "Sahra"sında da ,

Bu beyaz câmesiyle dense biri

Yere inmiş sehâb içinde peri" biçiminde görülür.

...

Romantik şâirlerde aşk, maddî değil, hayâlidir, mutluluk vermez. Somut aşkın yerini acılar, iniltiler yaratan soyuk aşk alır; hayal gücünün yarattığı sevgili tipleri üzerine şiirler yazılır. Böylesi aşk onlar için kutsaldır, ayrı bir değer taşır. İşte Ekrem ile başlayan ve eskinin mistik aşkı ile romantiklerin hayâlî aşkını birleştirmeye çalışan bu aşk anlayışı, ikinci kuşak şiirinin en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkar ve bu anlayış, Menemenlizâde Mehmet Tahir'den geçerek Servet-i Fünûn şâirlerine kadar uzanır.³⁰⁸

Nilüfer Mecmuâsı'nda da; hayâlî sevgili yüzünden hasta olan âşıkların yer aldığı manzûmelere rastlanır. "Bir Hayâl Bîmârı"³⁰⁹ başlıklı manzûmede; hasta yatağında bir hayâl gören şâir, ışıklar saçarak gelen sevgiliyi anlatır.³¹⁰ Âşık halsiz bir vaziyette yatarken gözlerini kamaştıran bir ışıkla birlikte peri yüzlü sevgili görünür. Âşığa hüzünden sıyrılması gerektiğini söyler:

"Kalk yatma otur enini terk et

Bak zevke dem-i hazîni terk et" (5.C.,611.s.)

³⁰⁸ Orhan Okay, "Edebiyatımızın Batılılaşması Yâhut Yenileşmesi", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken - Söğüt Yay., İst., 1992, C.8., s. 321.

³⁰⁹ Celâl (Vâli) "Bir Hayâl Bîmârı", 1308, 5.C., 51.sayı 611-612.s.

³¹⁰ Recâizâde Mahmut Ekrem'in "Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Âlemi", şiirinde de böyle bir imaja rastlarız. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri -1 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s.82-92.

Bu sözle şâir biraz canlanır. Ancak bu ay yüzlü bir süre sonra kaybolur. Hasta yine bitkin ve yalnız kalır.

Bâzen âşık ölen sevgilinin ardından duyduğu mutsuzluğu dile getirir. Bu manzûmelerde sevgilinin ölüm sebebi genellikle veremdir. Aslında verem Tanzimat Edebiyatı'nın yaygın hastalığıdır. Devrin yazarlarının muhayyilelerinde bu hastalık aşırı duyarlılık ve ızdrab ile birleşmiştir. Bu sebeple sevgilinin aşk acısından verem olarak ölmesi, âşıkla hayâl kırıklığına bağlı bir hüznün ve isyân yaratır. Mutsuzluk, melankoli de Servet-i Fünûn devrinin moda temleridir.

"Bir Nağme-i Hazin"³¹¹ isimli manzûmenin şâiri gülün solmasından duyduğu üzüntüyü ifade eder. Gül on beş yaşında veremden ölen sevgilidir. Şâir ölen sevgilisi için gökte meleklerin yerde insanların ağlamasını, cihânı gamlı ufukların kaplamasını ister. Gonca; bir yıldız doğmaya başladığında onun parlaklığından solmuştur. Âşık bir gonca olan sevgilisini kendisinden aldığı için Tanrı'ya sitem eder.

Recep Vahyi'nin manzûmesinde de³¹² aynı acı işlenir. Şâir bu manzûmenin, kendisi gibi sevgilisi ölen âşıkların derdine tercüman olduğunu söyler. Âşık kendisini bırakıp gittiği için sevgiliye, kendisinden yârini aldığı için Tanrı'ya sitem etmektedir. Şâir dünyada iken kavuşmanın sefâsını göremediğini, mutlu olamadığını, aşk yüzünden vereme tutulup "can-ı azîzini" fedâ ettiğini belirtir. Âşık daha sonra kendi hâlini tasvir eder. Sürekli ağlamaktan, figan etmekten bünyesi iyice zayıf düşmüştür. Artık sabrı kalmamıştır. Sevgilisine kavuşmanın tek yolu olan ölümü ister. Bu gazelin bitmesi için de ömrünün sona ermesi gerekmektedir. Tanrı'ya canını alması için dua eder:

³¹¹ "Bir Nağme-i Hazîn", 1306, 3.C., 28.sayı, 251.s.

³¹² Recep Vahyi, 1306, 3.C., 31.sayı, 295-296.s.

"Ey bana sevdâ veren padişah-ı lem- yezel

Hâtime çek ömrüme hâtime bulsun gazel" (3.C., 296.s.)

Recep Vahyi; "Bir Yâd-ı Hazînâme"³¹³ ve "Sada-yı Vicdânî-yi Cenâb-ı Recep Vahyi"³¹⁴ isimli manzûmelerinde de sevgilisi ölen âşığın hüznünü, Tanrı'ya sitemini ve ölüm isteğini dile getirir.

Mehmet Tevfik Efendi-zâde Rıza isimli okurun gönderdiği manzûmede de³¹⁵ sevgilisini kaybetmiş bir âşıkla karşılaşırız. Âşık gece vakti, ıssız bir ağaçlıkta tek başına dolaşmaktadır. Hafif bir rüzgâr eser. Bu rüzgârla dalların sallanması âşıkta, "ağaçlıkta perilerin gezdiği" fikrini uyandırır. Ay ışığı ve yıldızları seyreden âşık; yıldızların hüznü görüntüsünü kaybettiği sevgilisini benzeter:

"Cemâlin andırır didâr-ı yâri

Senin ey necm-i mahzûn u mükedder" (4.C., 507.s.)

Erkân-ı Harbiyye'den Ahmet Refik "Nesren Tevsi"³¹⁶de; dünyanın "Hüzün ve gam"dan oluştuğunu, bugün mutlu gibi görünen bir âilenin yarın mutsuz olabileceğini belirtir. Buna örnek olarak; âşık olup vuslata eremediğinden verem olmuş, ancak ölüm döşeginde sevgilisini görebilen bir âşığın ve ailesinin mutsuzluğunu verir. Âşığın zavallı annesi evlâdının eriyip bitmiş hâlini görüp üzülmemektedir. Babası ise ağlamamaya çalışmakta, ancak gözyaşları elinde olmadan akmaktadır. Buna rağmen âilesini teselli etmeye çalışmaktadır.

³¹³ Recep Vahyi, Bir Yâd-ı Hazînâme", 1307, 4.C., 37.sayı, 394-395.s.

³¹⁴ "Sadâ-yı Vicdânî-yi Cenâb-ı Recep Vahyi", 1307, 4.C., 41.sayı, 452-453.s.

³¹⁵ Mehmet Tevfik Efendi-zâde Rıza, "Manzûme", 1307, 4.C., 44.sayı, 507-508.s.

³¹⁶ Erkân-ı Harbiyye'den Ahmet Refik, "Nesren Tevsi' ", 1308, 5.C., 50.sayı, 603-605.s.

"İstanbul"dan yazan Abdüllatif Âli'nin³¹⁷ hüznüne sebep olan da sevgilidir. Ancak âşğın yıkılmasının sebebi sevgilinin ölümü değil, kendisini terketmesidir. "Ne yanık macera-yı sevdâ" diye sunulan manzûmede; akrabasından birini seven ve sevgilisinin onu terketmesiyle yıkılan bir âşğın hüznü anlatılır.

Recep Vahyi'nin "Vahyi-i Matem-zedemizindir"³¹⁸ diye sunulan manzûmesinde ölüm karşısında duyulan hüznün anlatılır. Manzûmede annesinin ölümü üzerine ağıt yakan bir çocuğun haykırıları dile getirilir. Manzûme; "Bir Şâirin Hasbihal-i Yetimânesi" ve "Bir Yetimin Feryâd-ı Şâd-ı Şâirânesi-Validesinin Mezarı Üstünde" isimlerini taşıyan iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde tekrar edilen;

"Eyliyor te'sir-i hicrân muztarib vicdânımı

Etmiyor ta'dil bir şey ıztırab-ı cânımı" (1.C.,9.sayı,3-4.s.)

beyitiyle hüznün şiddeti belirtilir.

İkinci bölümde çocuk annesinin mezarının üstünde ağlayarak geri dönmesi için yalvarır. Bu bölümde ise; "Ah sensiz mâderim! Gam-perverim, hüzn-âverim" dizesi tekrarlanır.

3 - Tekrar Edilen Sesler - Ahenk - Müzikalite

Servet-i Fünûn mensuplarına göre şiir aynı zamanda zevkle dinlenen bir musikîdir. Özellikle Cenab Şahabettin'in şiirlerinde sembolistlerin "musikî taklit eden şiir" tarzını görmek mümkündür. Ahmet Kabaklı; Cenab'ın şiire getirdiği yeniliği, Halit

³¹⁷ Abdüllatif Âli, "İstanbul'dan", 1308, 5.C., 52.sayı, 634.s.

³¹⁸ Recep Vahyi, "Vahyi-i Matem-zedemizindir", 1304, 1.C., 9.sayı, 3-4.s.

Ziya'nın ve Ahmet Haşim'in de değerlendirmeleriyle birlikte şöyle açıklar: "Mısralarına verdiği iç mûsikî, ses kudreti bakımından Cenab önde giden bir şâirdir. Sesli ve sessiz harflerin mısra içindeki uyumlarına önem verir. Ona göre; "nazım=nesir+musikî"dir. Bir yandan göz önüne çeşitli hayaller koyarken, öte yandan söz dizimleri, kelime tekrarları, ses oyunları ile kulağı okşamaya çalışır. Aruz veznini ısrarla savunmasının sebebi de bu veznin ahenk sağlamaya daha elverişli olmasıdır. Halit Ziya'nın deyişiyle; "aruz, onun elinde bir vezinden ibaret kalmamış, kıvrak, oynak bir mûsikî tarabı olmuştu. Ahmet Haşim'e göre Cenab'ın şiirlerinde kelimeler, uzak ve işitilmemiş bir organun eninleriyle inler, vezin rüzgâr gibi uğuldar, kafiyeler dallar gibi çatırdar."³¹⁹

Servet-i Fünûn döneminden önce de Abdülhak Hâmid ve Recâizâde Mahmut Ekrem'in şiirlerinde ses faktörünü görürüz. Ancak Hâmid'in dînî ve felsefî endişelerine "estetik duyguları galip" geldiği görülür. Recâizâde Mahmut Ekrem ise; daha çok tabiatın seslerini, tabiattan aldığı intibaları şiirine yansıtır. Cenab ise; sadece tabiattan aldığı intibaları şiirine yansıtmakla kalmaz, insan sesinden aldığı intibaları da işler.³²⁰

Fransız şâirler mûsikî fikrinin herkesin anladığı dille anlatılamayacağını savunurlar. Cenab da bu fikre katılır. Bunun sonucunda Servet-i Fünûn mensuplarının ve Cenab'ın dil estetiği ancak dikkatle ve ön hazırlıkla anlaşılabilir hale gelmiştir. Cenab şiirdeki mûsikîyi tekrarlanan mısralar, tekrarlanan ünlü ve ünsüzlerle sağlar. Bu da okuyucuda şarkı izlenimini uyandırır.

³¹⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, 2.c., s.727-728.

³²⁰ Mehmet Kaplan, "Cenab Şehabettin'in Şiirlerinde Ses ve Musikî", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -I*, Dergâh Yay., İstanbul, 1987.

Mehmet Kaplan; "Cenab'ın mûsikîyi konu olarak alan kompozisyon ve fonetik vasıtasıyla mevzûunu en güzel ifade eden şiir"inin "Yakazat-ı Leyliyye" olduğunu belirttikten sonra ses, müzik ve işitmenin şiirdeki önemi üzerinde şunları söyler: "Bu manzûmede tem ile şekil en mükemmel sûrette kaynaşmıştır. İşitme, Alain'in tabiri ile, bir gece duyusudur. Gündüz daha ziyade göz hâkimdir. Karanlıkta kulak, gözün yerini tutar. Şuur sesin telkin ettiği varlığı görmez, tasavvur ve tahayyül eder. Bundan dolayı ses, en kuvvetli evacation vasıtasıdır. Muhayyile gözden çok kulak vasıtasıyla çalışır. Cenab'ın bir çok şiirlerinde görüldüğü üzere, ses zengin bir imaj kaynağıdır. Mûsikî boşluk ve karışıklığın içinde hayâlî bir âlem inşâ eder."³²¹

Nilüfer'de yer alan manzûmelerde ahengin ve müzikalitenin tekrar edilen kelimeler vasıtasıyla sağlanmaya çalışıldığını görürüz. "Geçidde Bir Vakt-i Sahr yahud Safâ-yı Hüzn-Âver"³²² ile *Hezâr-ı Bahâr*³²³ isimli iki ayrı manzûmenin şâirleri tabiat karşısındaki şaşkınlıklarının soru kelimelerini tekrarlayarak dile getirmektedirler:

"*Bu ne şevk-i iktirân-ı zaman-ı safâ!*

Bu ne hoş câ-yı inbisât-ı nümûd" ("Geçidde Bir Vakt-i Sahr yahud Safâ-yı Hüzn-Âver", 1.C.,9.sayı,2.s.)

"*Bu ne san'attır ne hikmettir ne kudrettir ey Hudâ*" ("*Hezâr-ı Bahâr*", 2.C., 106.s.)

Böyle bir mükemmel manzara karşısındaki hayranlığın ve şaşkınlığın büyüklüğü ortaya konmaya çalışılmaktadır.

³²¹ Mehmet Kaplan, "Cenab Şehabettin'in Şiirlerinde Ses ve Musikî", *A.g.e.*

³²² "Geçidde Bir Vakt-i Sahr yahud Safâ-yı Hüzn-Âver", 1304, 1.C., 9.sayı, 2.s.

³²³ "*Hezâr-ı Bahâr*", 1305, 2.C., 14.sayı, 106-107.s.

"Bir Nağme-i Hazîn"³²⁴ isimli manzûmenin şâiri; sevgilisinin ölümü üzerine hayrete düşen ve Tanrı'ya sitem eden âşığın duygularının kuvvetini "ne" sonu kelimesiyle başlayan dizelerle şöyle ifade eder:

"*Ne hüküm ü ibret ilâhi bu mevt-i dehşet-zâ*

Ne baht u hayret ilâhi bu hâl-ı hüzn-efzâ

Ne ser ü hikmet ilâhi veremle azm-i bekâ

Ne remz ü hâlet ilâhi bu yolda cilve nümâ" (3.C., 251.s.)

Recep Vahyi³²⁵ de kaybettiği sevgilisinin güzelliklerini arayan âşığın çaresizliğinin derecesini, "nerde?" kelimesini tekrar ederek artırır:

"*Nerde o nûr-ı latîf nerde o kudsî cemâl*

Nerde o nazik-dehen nerde o şîrîn makal" (3.C., 295.s.)

Recep Vahyi'nin "Bir Yâd-ı Hazînâme"³²⁶ başlıklı manzûmesinde ise; ahenk unsuru her bentin sonunda tekrarlanan şu beyittir:

"*Hecr-i cânân beni âh eyledi müşkak-ı ecel*

Çâre-sâz ol dil-i pür-zârıma ey rabb-ı ecel" (4.C., 394.s.)

Şâir her bentte âşığın bu acı karşısındaki değişik duygularını dile getirirken bu vasıta beyitiyle hâkim duygunun "ölüm isteği" olduğunu ifade eder.

³²⁴ "Bir Nağme-i Hazin", 1306, 3.C., 28.sayı, 251.s.

³²⁵ Recep Vahyi, 1306, 3.C., 31.sayı, 295-296.s.

³²⁶ Recep Vahyi, "Bir Yâd-ı Hazînâme", 1307, 4.C., 37.sayı, 394-395.s.

Yine bu manzûmenin bir beyitinde âşık ayrılıktan şikâyet eder. Ancak sevgilisinin adını sürekli anmaktan vazgeçmeyeceğini de belirtir. Bu süreklilik "yine sensin" kelimelerinin tekrarıyla dile getirilir:

"İftirâkınla senin gerçi ki dil-i nâşâdım

Yine sensin yine sensin yine sensin yâdım" (4.C., 395.s.)

İstanbul'dan yazan Abdüllatif Âli'nin³²⁷ manzûmesinde de tekrarlanan 2. teklik şahıs ekleri ve "sevdiğim" kelimesinin yinelenmesiyle ahenk sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu tekrarlarla şâir sanki âşığın sevgisinin tek taraflı olduğunu da vurgulamaktadır:

"Eylemem inkâr ben hoş-edâsın sevdiğim!

Misli ender bir meleksin, dil-rübâsın sevdiğim!

Çok güzelsin, pek yamansın, işve-zâsın sevdiğim!

Neyleyim lâkin vefâsız mehlikâsın sevdiğim!

Merhametten bî-habersin, pür-cefâsın sevdiğim." (5.C., 634.s.)

Abdüllâtif Âli bu vurguyu seçtiği aruz kalıbıyla daha da kuvvetlendirmektedir:

Merhametten / bî-habersin, / pür-cefâsın / sevdiğim

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün.

Dergide yayınlanan mensûr tabiat tasvirlerinde de Servet-i Fünûn mensuplarının kullandığı ahenk unsurlarına rastlamak mümkündür. Bu tasvirlerde Divan Şiiri'ndeki

³²⁷ Abdüllâtif Âli, "İstanbul'dan", 1308, 5.C., 52.sayı, 634.s.

sathiliği ortadan kaldırmak için Servet-i Fünûn'cuların başvurduğu tabiatın seslerini sesli sessiz harfler vasıtasıyla vermeye çalışma yöntemiyle karşılaşıyoruz. Örneğin; Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Hazan"³²⁸ isimli yazıda; sonbahar yağmurlarıyla taşan coşan nehirlerin sesini sert sessizleri kullanarak duyurmaya çalışmaktadır: "cûybârın hafif dalgalarının sahildeki taşlara ilişmesinden hâsıl olan bir sadâ-yı lâtif ..." sözlerinde "f,h,s,ş" sessizlerini kullanmaktadır.

Ayrıca bu yazılarda Servet-i Fünûn mensuplarının sık sık kullandığı bazı kelimeleri de görmek mümkündür. Örneğin; Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahab'ın "Bir Manzara-yı Ulviyye"³²⁹ başlıklı yazısında; Servet-i Fünûn lügatında yer alan; "hüzün, şetâret, sükût, hazîn ..." gibi kelimeler tekrar edilmektedir.

4 - Nazmı Nesre Yaklaştırma - Anjanbeman

Servet-i Fünûn mensupları anlamı ve cümleyi mutlaka beyitle bitirmekten vazgeçtiler. Cümleleri nesirde olduğu gibi istenilen kısalık ve uzunlukta kullandılar. Cümle dizinin yarısında da bitebilirdi, beş altı dizeye kadar da uzayabilirdi. Tevfik Fikret'in "Hasta Çocuk" manzûmesi;³³⁰ uzunlu kısalı mısralarıyla, bu mısraların aruza uydurulmasıyla bir ilktir. İsmail Habib, Fikret'in bu şiirinin getirdiği edebî yeniliği şöyle ifade eder: "Fikret Servet-i Fünûn'a edebî başmuharrir olup da ilk müsahabesini yazdıktan ve bu müsahabede taklitçiliğin mazarratlarından uzun uzadıya bahis ve daima yeniliğe koşmanın lüzûmunu iddia ettikten sonra, sanki bu müsahabesine fiilî bir

³²⁸ Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Hazan", 1306, 3.C., 26.sayı, 224.s.

³²⁹ Bolu Tahrirat Kalemî Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Bir Manzara-yı Ulviyye", 1305, 2.C., 20.sayı, 158-159.s.

³³⁰ Tevfik Fikret, *Rubab-ı Şikeste, Bütün Şiirleri -2*,(Haz: Asım Bezirci) s.48-52.

nümûne vermek istiyormuş gibi, ertesi hafta mecmuâsında "Hasta Çocuk" isimli yepyeni şekil ve mevzuu o zamana kadar görülmemiş bir tarzda, bir manzûme neşretti."³³¹

Fikret'in özellikle manzum hikâye tarzında yazılmış bu şiirlerinde mısraları yan yana dizince nesir cümleleri çıkar. Bu sebeple şahıslar hayatta olduğu gibi canlı ve doğal konuşurlar. Örnek olarak "Balıkçılar"³³² şiirinde babanın çocuklarıyla olan diyalogunda bu canlılık bize hikâyeyi hatırlatır:

"- Bugün ağız yine evlâtlarım, diyordu peder,

Bugün ağız yine, lâkin yarın ümîd ederim,

Sular biraz daha sakinleşir... Ne çâre, kader!

- Hayır, sular ne kadar coşkun olsa ben giderim,

Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;

Zavallıcık yine kaç gündür işte hasta ..."

...

Fikret'in öncülüğünü yaptığı manzum hikâye türü, çok defa acıma duygusu uyandıran sosyal konuların ele alındığı şiirler için kullanılmış ve edebiyatımıza Servet-i Fünûn dönemiyle birlikte girmiştir. Daha sonra bu türün başarılı temsilcisi Mehmet Âkif Ersoy olmuştur. "Kocakarı ile Ömer"³³³ isimli şiiri buna örnek olarak verilebilir.

³³¹ İsmail Habib, *Edebî Yeniliğimiz*, s. 269.

³³² Tevfik Fikret, *Rubab-ı Şikeste, Bütün Şiirleri -2* (Haz: Asım Bezirci) s. 32-36.

³³³ İsmail Hakkı Şengüler, *Açıklamalı Mehmet Akif Külliyyatı*, Mert Yayıncılık, İstanbul, 1989, 1.C., s. 270-298.

Mehmet Âkif; Fikret'in "Balıkçılar"ında olduğu gibi, bir hikâye anlatmaktadır.

Diyaloglar sanki nesir cümleleri gibi sıralanmıştır:

"...

Ocak başında oturmuş bir ihtiyarca kadın.

"Açız! Açız!" diye feryâd eden çocuklarının,

Karıştırıp duruyorken pişen nevâlesini;

Çıkardı yuttuğu yaşlarda çırpınan sesini:

- Durundu yavrularım, işte şimdicek pişecek....

Fakat ne hâl ise bir türlü pişmiyordu yemek!

Çocukların yeniden başlamıştı nâleleri...

Selâmı verdi Ömer, daldı akıbet içeri.

Selâmı aldı kadın pek beşûş bir yüzle.

- Bu yavrular niçin, ey teyze, ağlıyor, söyle?

- Bugün ikinci gün, aç kaldılar...

- O halde, neden

Biraz yemek komuyorsun?

... "

Âkif'in "Meyhane"³³⁴, "Küfe"³³⁵, "Hasta"³³⁶ ... gibi diğer şiirlerinde de bu

özelliğe rastlamak mümkündür.

³³⁴ İsmail Hakkı Şengül, *A.g.e.*, 1.C., s.92-112.

³³⁵ *A.g.e.*, 1.C., s.54-66.

³³⁶ *A.g.e.*, 1.C., s. 20-34.

Dergide yer alan manzûmelerde henüz şâirlerin beyit anlayışından uzaklaşmadıkları görülür. Örneğin; Recep Vahyi'nin 7 bentlik uzun manzûmesinde³³⁷ beyit güzelliği dikkati çeker:

"Nevha-i vicdânımı dinleyin ey âşıkân

Hâme-i hüzn-âferin hâlîme bir tercümân

...

Vâsıl-ı yâr et beni kalmadı sabr u karar

Hâke defin et teni rûhumu kıl kâmgâr" (3.C.,295-296.s.)

Ancak Mehmet Tevfik Efendi-zâde Rıza tarafından yazılan "Manzûme"³³⁸de bu anlayışın, tam olmasa da kırıldığı anlamın bir kaç dizeye yayıldığı görülür:

"Hafif bir rûzgâr-ı rikkat-âver

Ve zann oldukça eşcârın içinde,

Kırlarlar zinde nûr-ı mâh-tâbı;

Gezer güya ağaçlıkta periler!"

5 - Resim Altına Şiir Yazma

Servet-i Fünûnn mensuplarının en belirgin özelliklerinden birisi de; etkisinde kaldıkları Parnass mektebinin resme verdiği önemi taşımalarıdır. Ayrıca bu dönemde çıkan gazete ve dergilerde de resimler ve tablolar yayınlanmaya başlamıştır. Bununla

³³⁷ Recep Vahyi, 1306, 3.C., 31.sayı, 295-296.s.

³³⁸ Mehmet Tevfik Efendi-zâde Rıza, "Manzûme", 1307, 4.C., 44.sayı, 507-508.s.

birlikte resim ve tabloların altına şiir yazma geleneği başlamıştır. Resim terbiyesi almış Servet-i Fünûn mensupları da bu akıma uygun örnekler vermişlerdir. Mehmet Kaplan aynı zamanda ressam olan Tevfik Fikret'in bu akımla ilgili faaliyetlerini şöyle sıralar: "Fikret kendi yaptığı ve başkalarının yaptığı resimlerin altına otuz bir şiir yazmıştır. Bunların on dokuzu tabiatla, yedisi insanla ilgilidir, bir tanesi de semboliktir. Bunlardan ilki "Hayran" şiiridir. Dergideki tablo renkli değildir, onu renklendiren Fikret'tir. Şâir daha sonra tablonun bıraktığı tesiri benzetmelerle anlatmaya çalışmıştır. Fakat şâirin hareket noktası tabiat değil, doğrudan doğruya tablodur. "Bir Yaz Levhası" adlı şiir de bir tabloya göre yazılmıştır, fakat dikkat çekici olan, yazın sıcaklığının bir takım benzetmelerle ifadeye çalışılmasıdır. "Beyaz Yelken" şiiri de bir tablodan alınmadır. Burada dikkati çeken, yelkenlinin şâire uzaklara gidişin neşesinin telkin etmesidir. Fikret'in şiirinin güzelliği, tabloda bulunmayan bir takım çağrışımların ve bunların ifadesinin zenginliğidir."³³⁹

Ayrıca Fikret; 1898 - 1899'da Mart'tan Şubat'a kadar her ayın kendisinde uyandırdığı çağrışımları tasvir eden şiirler yazmıştır. Bu şiirler "Aveng-i Şuhur" başlığı altında uygun resimlerle süslenerek yayınlanmıştır.

Nilüfer Mecmuâsı'nda bununla ilgili örneğe Ağlarcazâde Hakkı'nın "Isparta"dan³⁴⁰ başlıklı mektubunda rastlarız. Bu mektupta fotoğrafların arkasında yer alan küçük şiirler ve bir takvimin kenarına yazılmış Kıt'a yer almaktadır. Ancak bu mektupta resim ya da fotoğraflar bulunmamaktadır. Sadece şiirlerin fotoğraf arkasında

³³⁹ Mehmet Kaplan, "Tevfik Fikret", s.19.

³⁴⁰ Ağlarcazâde Hakkı, "Isparta'dan", 1307, 4.C., 47.sayı, 551.s.

bulunduğuna dâir not dũşũlmũştũr. Bir sevgilinin fotoğrafının arkasında yazılı olduğu belirtilen ilk manzũme Őyledir:

" Kıt'a
Sen Öyle değil idin geçen yıl
Şeklin ne kadar da baŐkalaŐmıŐ
Vechinde gũrũlmũyordu bir kıl
Bak Şimdi bũtũn bũtũn deđiŐmiŐ
Sevmem seni nazı koy da artık

Bul kendine haydi başka âşık" (4.C., 551.s.)

SONUÇ

Türk kültür tarihinin dönüm noktalarından birisi de gazetenin çıkmasıdır. 1831 yılında resmi gazete niteliğinde çıkan *Takvim-i Vekâyi*, ardından gazetenin işlevini genişleten *Ceride-i Havâdis* ve doğrudan doğruya Türk aydınları tarafından çıkarılan ilk özel Türk gazetesi *Tercümân-ı Ahvâl*le birlikte gazete yeniliğinin ifadesi olur. Ancak II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimi ve ağır sansür uygulamaları bu dönemde çok sesli gazeteciliğin gelişmesini engeller. İstibdad döneminde pek çok gazetenin kapatılması, yazarların cezalandırılması gibi uygulamalar basın hürriyetini ortadan kaldırmıştır. Bunun yanı sıra aynı dönemde başka bir basın organı olan "dergi" önem kazanır. Derginin önem kazanmasının sebebi istibdad yönetimi tarafından daha az tehlikeli bulunmasıdır.

Bu dönemde çıkan dergilere bakıldığında, gazete gibi geniş kitlelere hitap etmekten uzak oldukları görünür. Zira bu dergilerin büyük çoğunluğu fenle ve askerlikle ilgili dergilerdir. Sosyal konulardan ve politikadan uzaktırlar. Dönemin en önemli dergilerinden olan *Servet-i Fünûn* da başlangıçta bir fen dergisidir.

1890'lı yıllarda dergi, okuyucuyu yeni bakış ve anlayışlarla karşılaştıran ansiklopedi niteliğindedir. 1886 - 1891 yılları arasında çıkmış olan *Nilüfer Mecmuâsı* da halka bilgi vermek amacını gütmüştür. Bursa'da Ferâizcizâde Matbaası'nda basılan *Nilüfer*'in dönemin beğenilen ve aranan mecmuâlarından olduğu dergiye gelen okuyucu mektuplarından anlaşılmaktadır.

Nilüfer Mecmuâsı başlangıçta dinî nitelik taşımaktadır. Bu nedenle dergideki yazıların çoğunluğu da dinî konularla ilgilidir. "Din Büyüklerinin Hayatlarından Bahseden Yazılar" ve "Dinî Hikâyeler"de daha çok klâsik din anlayışı hâkimken; "Dinle İlgili Fikrî - Felsefî Yazılar"da ve Recep Vahyi'nin bazı şiirlerinde Şinasi'den itibaren gelişen yeni anlayışla da karşılaşırız. Bu yeni anlayış Allah'ın varlığını akıl yoluyla ispata çalışma ve tabiatta Tanrı'yı bulma, panteizm düşüncelerini kapsamaktadır.

Mecmuâda bu yüzyılın en önemli medeniyet unsurlarından ikisi olan ilim ve teknikle ilgili yazılar da bulunmaktadır. Fen bilgilerinin okullara yeni yeni girdiği bu yıllarda, bugün ilkokul çağında öğretilmekte olan tabiat hadiseleri ve teknik bilgiler ilgi çekmektedir. Dergide de; yağmurun oluşması, yağması, ısınma yöntemleri, toplu iğnenin yapılışı gibi bugün için basit sayılan bilgiler içeren yazılar bulunmaktadır. "Tabiat Hadiseleriyle İlgili Yazılar"da, halkın cehaletle yaşamaması gerektiği vurgulanırken; "Teknikle İlgili Yazılar"da, üretim için teknolojiden istifâdenin şart olduğu sonucuna varılır.

Nilüfer'de yer alan edebiyatla ilgili yazıların büyük bir kısmı eski tarzı devam ettiren niteliktedir. Bu manzum ve mensur eserlerde dikkati çeken nokta "nazire" şeklinde olmalarıdır. Bu yazılarda Divan Edebiyatı'nın kalıplaşmış mazmunlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu eserlerin verildiği dönemde Divan Şiiri'nin son büyük şâiri olan Şeyh Galib'i yetiştirdiği, ondan sonra bu tarzı devam ettirmeye çalışanların tekrardan öteye gidemedikleri düşünülürse bu sonuç doğal karşılanmaktadır.

"Eski Tarzı Devam Ettiren Manzum Eserler"ın büyük çoğunluğu "aşk" teması üzerine yazılmıştır. Bu şiirlerin çoğunda da beşerî aşk işlenmiştir. Bu aşk âşığa acı verir. Ancak o kendisine ilgisiz davranan sevgiliden vazgeçmez. Çünkü sevgili çok

güzelidir. Şâir sevgilinin güzellik unsurlarının her birini ayrı ayrı metheder. Âşık ayrıca ayrılığın acısını çeker ve kavuşmanın arzusu ile yanar tutuşur. *Nilüfer*'de yer alan şiirlerde klâsik aşk anlayışının yanı sıra Tanzimat'tan sonra özellikle Ara Nesil ve Servet-i Fünûn'da görülen aşırı duyarlılık, santimantal yapıya rastlamak da mümkündür. Özellikle "Servet-i Fünûn Edebiyatını Hazırlayan Telif Eserler"de sevgili klâsik şiirin tecrîd esasına dayanan anlayışının dışında gerçek bir varlık olarak ele alınır. Bu gerçek sevgili âşıkta hayâl kırıklığı ve aşırı hassasiyet yaratır.

"Eski Tarzı Devam Ettiren Edebî Yazılar"da klâsik şiirin önemli vasıflarından olan tarih düşürmelere de rastlanır. Bu tarihler özellikle Abdülhamid'in icraatlarına ilişkindir. Bu şiirlerde onun görevlendirdiği valilerin yaptıklarından büyük bir övgüyle söz edilir.

Divan Şiiri'nin önemli temalarından birisi de tabiattır. "Eski Tarzı Devam Ettiren Edebî Yazılar" başlığı altında verdiğimiz bölümde, tabiat diğer temlerde olduğu gibi mazmunlarla tasvir edilir. Kalıpların dışına çıkmayan şâirler için tabiat hüner göstermek için kullanılan bir araçtır. Ancak dergide yer alan tabiat temalı bazı şuur ve yazılarda Servet-i Fünûn mensuplarının tabiat anlayışını da görmek mümkündür. Dergide, Cenab'ın ve Fikret'in resimden gelen yetenekle tasvir ettikleri renkleri ve sesleri ile yaşayan tabiat tabloları tarzında yazılmış eserler de vardır.

Nilüfer Mecmuâsı'nda "Tanzimat Devrinde İşlenen Konular Devam Ettiren Yazılar"da bulunmaktadır. Bu yazılarla birlikte derginin çehresinin değişmeye başladığını görürüz. Savaşarak değil bilgisiyle galip gelen, sorgulayan, aklın üstünlüğüne inanan yeni bir insan modeli çizilmeye başlanır. Didaktik eserler vasıtasıyla bu yeni insan modelinin yaygınlaştırılması amaçlanır. Bu eserlerde eski

edebiyattaki hikmetin yerini didaktik anlayışa bıraktığı görülür. *Nilüfer Mecmuası* "Çalışmanın Önemi", "Felsefi Endişe", "Hürriyet" gibi çeşitli kavramların değerlendirmeleriyle halkı aydınlatma hareketine katkıda bulunur. Ancak dergide bir yandan Tanzimat döneminin ilk grubuna mensup olan Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi yazarların getirdikleri düşünceler devam ettirilirken; öte yandan Servet-i Fünûn hassasiyeti hazırlanır. Çünkü düşünen sorgulayan insan Abdülhamid'in baskısıyla sindirilmiştir. Biz insanın sahip olamadıkları karşısında nasıl hâşşâ kırıklığına uğradığını Servet-i Fünûn yazarlarından öğreniriz.

Dergide telif eserlerin yanı sıra tercümeleler de yer almaktadır. Bu tercümeleler Arapça, Farsça, Rusça ve Fransızca'dan yapılmıştır. Bunlardan "Arapça ve Farsça'dan Yapılan Tefrika ve Tercümeleler" yazarların içinden çıkmaya çalıştıkları âlemden yapılan tercümeleler olduğundan ayrı bir başlık altında toplanmıştır. Bu tercümeleler daha çok günlük yaşama dâir bazı kelimelerin ve atasözlerinin Türkçe karşılıklarından ibârettir. Ayrıca Arapça'dan yapılan tercümelelerin arasında din büyüklerinin yaşamının anlatıldığı hikâyeler de yer almaktadır. Farsça'dan yapılan çeviriler de daha çok Divan Şiiri'ne kaynaklık etmiş *Bostan*, *Gülistan*, *Nigaristan* gibi mesnevilerden ve ünlü Acem şâirlerinin şiirlerinden seçilmiş beyitler bulunmaktadır.

Fransızca ve Rusça'dan yapılan tercümeleler ise yazarların içine girmeye çalıştıkları yeni âleme aittir. Bu tercümeleler Servet-i Fünûn Edebiyatını hazırlayan eserlerdir. Özellikle Recep Vahyi'nin Rusça'dan yaptığı manzum çeviriler "bizde Rusça'dan doğrudan doğruya yapılan ilk manzum tercümeleler" olmaları bakımından önemlidir. Recep Vahyi'nin Rusça'dan yaptığı ilk çeviri "Çiftçi Şarkısı" ilk önce *Nilüfer*'de yayınlanmıştır. Ayrıca Recep Vahyi'nin Erkân-ı Harbiyye'de ders kitabı

olarak okutulan *Hristomatiye* adlı Rusça kitaptan yaptığı tercümele de *Nilüfer*'de yayınlanmıştır.

Dergide yer alan tercümele de eğitici ve öğretici nitelik taşımaktadır.

Özellikle tercümele, resim altında şiir yazma, melankolik bir ruh hâli, hayâl kırıklığı, hassas çocuklar, kötümser ruh hâlini yansıtan kelimeler, nazmı nesre yaklaştırma ve anjanbemanlarla *Nilüfer Mecmuâsı* âdeta Servet-i Fünûn Edebiyatı'na ve Servet-i Fünû yazarlarının hassasiyetine zemin hazırlamış bir dergidir.

Sonuç olarak, dergide klâsik anlayışın yanı sıra Batı tesirinde gelişen yeni anlayış da hâkimdir. *Nilüfer Mecmuâsı*'nda yer alan yazıların klâsik Türk edebiyatıyla Batı Edebiyatlarını birleştirmeye çalışmakta ve 1896-1901 arasında Türk edebiyatında hâkim olan Servet-i Fünûn edebî topluluğunu hazırlayıcı mahiyette olduğunu söyleyebiliriz.

NİLÜFER MECMUÂSÎ'NİN FİHRİSTİ

I - GİRİŞ

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "İftitâh", , 1304,1.c., 1.sayı, 1-2.s.

d.y., "Mukaddime", 1304,1.c., 1.sayı, 2.s.

Mahmut Kemaleddin, "Kasîde", 1304, 1.c., 1.sayı, 2.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "İlân", 1304, 1.c., 1.sayı, 4.s.

d.y., "İdâremizin Teşekkürâtı", 1304, 1.c., 2.sayı, 1.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "İlân", 1304, 1.c. 2.sayı, 4.s.

d.y., "İlân-ı Şükrân", 1304,1.c., 3.sayı, 1.s.

d.y., m.a.y., 1304, 1.c., 3.sayı, 2.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "İlân", 1304, 1.c., 3.sayı, 4.s.

Ali Bey, "Medâr-ı İftihâr-ı Vatan Edîb-i Âli Sühan Ali Bey Efendi Biraderimizin İrsal Buyurduğu Tebriknâme-i Âtîfet-i Nişânedir", m.a.y., 1304, 1.c., 4.sayı, 1.s.

Ali Bey, "Bilecik Mekteb-i Rüşdiyyesinin İkinci Sınıf Şâkirdânından Ali Bey'in gönderdiği mektup akrarını teşvik için ber-vech-i zîr derc olunmuştur", m.a.y., 1304, 1.c., 4.sayı, 2.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "İlân", 1304, 1.c., 4.sayı, 4.s.

y.b.d., "Kasîde - Kudûmiyye", 1304, 1.c., 5.sayı, 1.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "Kırk Yalan Köse", 1304, 1.c., 5; 6; 7; 8.sayılar, 4; 4; 1-2; 4.sayfalar.

y.b.d., "Mesleksiz", 1304, 1.c., 6.sayı, 1-2.s.

Osman Nuri Efendi, m.a.y., 1304, 1.c., 7.sayı, 4.s.

d.y., "Teşekkür ve İftihâr", 1304, 1.c., 8.sayı, 1-2.s.

Müdüf-i Matbaâ Mahmud Hilmi, "İhtar-ı Mahsûs", 1304, 1.c., 9.sayı, 1.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, m.a.y., 1304, 1.c., 9; 10; 11; 13; 14; 19; 23.sayılar,

4.sayfalar.

y.b.d., m.a.y., 1304, 1.c., 11.sayı, 3.s.

d.y., "Abonelere Ma'rûzât", 1304, 1.c., 20.sayı, 1.s.

Şâire Hanım, "Tarih", 1304, 1.c., 21.sayı, 1.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "İlân", 1304, 1.c., 24.sayı, 4-5.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "Mukaddime", 1305, 2.c., 1.sayı, 2.s.

y.b.d., "Nilüfer", 1305, 2.c., 1; 2; 3; 4; 5; 7.sayılar, 2-3; 10; 18-19; 26-27; 34-35;

50.sayfalar.

d.y., "Teşekkür", 1305, 2.c., 3.sayı, 18.s.

Mustafa Hakkı Efendi, "Manzûme - Mektûb-ı Manzûm", 1305, 2.c., 7.sayı, 55.s.

Ali Raz, "Ferâid", 1305, 2.c., 10.sayı, 75-76.s.

Muallim Feyzi Efendi, "Nilüfer'e Bir Takrîz", 1305, 2.c., 13.sayı, 98.s.

Kâtibzâde Mehmet Nuri Efendi "İltifatnâme", 1305, 2.c., 15.sayı, 118-120.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "İstid'amız", 1305, 2.c., 19; 20.sayılar, 146-154.s.

Jandarma Mîralayı Ahid Beyefendi, "Kıt'a", 1305, 2.c., 21sayı, 165.s.

d.y., "Tashîh u İstidâmız", 1305, 2.c., 22.sayı, 170.s.

d.y., "Teşekkürâtımız", 1305, 2.c., 23.sayı, 178.s.

y.b.d., "Vatanperverlik", 1305, 2.c., 24.sayı, 186.s.

- d.y., "Nasıl Teşekkür Etmeyelim", 1305,2.c., 24.sayı, 186.s.
- y.b.d., "İstanbul'dan Mektup", 1305, 2.c., 24.sayı, 186.s.
- d.y., "İftitah", 1306, 3.c., 25.sayı, 193-194.s.
- d.y., "Teessüf-i Azîm", 1306, 3.c., 25.sayı, 206.s.
- d.y., "İ'tizâr", 1306, 3.c., 26.sayı, kapak sayfası.
- d.y., "İfâde-i Mahsûsâmız", 1306, 3.c., 26.sayı, 215.s.
- y.b.d., "Edebî Muhaberelerimiz", 1306, 3.c., 26; 28; 29; 32; 35; 36.sayılar, 220-224; 252-255; 262-266; 314-317; 363-366; 381-384.sayfalar.
- y.b.d., m.a.y., 1306, 3.c., 29.sayı, 269.s.
- d.y., "İ'tizârımız", 1306, 3.c., 29.sayı, 272.s.
- Müdüf-i Matbaâ Şevkî, "Abonelerden Rica", 1306,3.c., 30.sayı, 286.s.
- y.b.d., m.a.y., 1306, 3.c., 31.sayı, 302.s.
- d.y., "İ'tizâr", 1306, 3.c., 31.sayı, 302.s.
- y.b.d., "Ebrîk-i Sâl ü Şehr-i Âyîn", 1306, 3.c., 35.sayı, 353-354.s.
- y.b.d., "Da'vât-ı Hayriyye-i Padişahî ve Tehriyyet-i Kudûm-ı Vilâyetpenâhi", 1306, 3.c., 3.sayı, 270.s.
- d.y., "İhtar-ı Mahsûs", 1306, 3.c., 36.sayı, 384.s.
- d.y., "Cild-i Râbi' ", 1307, 4.c., 37.sayı, 385-386.s.
- d.y., "İzahatımız", 1307, 4.c., 37.sayı, 386.s.
- Karağaç Nüfûs Memuru, "Takrîz-i Nilüfer", 1307, 4.c., 37.sayı, 386.s.
- d.y., "İftiharlarımız", 1307, 4.c., 43.sayı, 489.s.
- d.y., "İfâde-i Mahsûsâmız", 1307, 4.c., 47.sayı, 546.s.

Bab-ı Âli Evrâk Odası Hulefâsından Emin, m.a.y., 1307, 4.c., 47.sayı, 559-560.s.

d.y., "İhtâr-ı Mahsûsâmız", 1307, 4.c., 48.sayı, 562.s.

d.y., "Hitâm-ı Cild-i Râbi' ", 1307, 4.c., 48.sayı, 576.s.

d.y., "Beşinci Cild", 1308, 5.c., 49.sayı, kapak sayfası.

y.b.d., "Sanayi", 1308, 5.c., 50.sayı, 594.s.

Manastır'dan Recâî, "Askerler", 1308, 5.c., 51.sayı, 623.s.

d.y., "Bazı İzahatimiz", 1308, 5.c., 51.sayı, 624.s.

Emin Bey, "Der-saâdetten - Türklere Dâir Delil Tarihi", 1308, 5.c., 53.sayı, 651-653.s.

y.b.d., "Aleni Muhaberelerimiz", 1308, 5.c., 53.sayı, 651.s.

y.b.d., "Âsâr-ı Cedîde", 1308, 5.c., 56.sayı, 690.s.

d.y., "Tashîh ve İ'tizâr", 1308, 5.c., 60.sayı, 754.s.

II - ARAPÇA VE FARŞÇA'DAN YAPILAN TERCÜME VE TEFRİKALAR

A - Arapça'dan Yapılan Tercüme ve Tefrikalar

k.ç.b.d., "Mecâimü'l - Hikâyet Nam Eserden Muteberden Mütercîmdir", ç.b.d., 1304, 1.c., 1.sayı, 2-3.s.

k.ç.b.d., "Beyanat", ç.b.d., 1304, 1.c., 1; 4; 4; 17.sayılar, 2-3; 2; 1-2; 1.sayfalar

k.ç.b.d., "Müteferrika", ç.b.d., 1304, 1.c., 1.sayı, 4.s.

k.ç.b.d., "Tenbihlerim, Mahbûbu'l-Kulûb'den Tefsîren Mütercîmdir", çev. Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, 1304, 1.c., 2.sayı, 2.s.

k.ç.b.d., "Tercüme-i Tezkîretü'l- Evliya", ç.b.d., 1304, 1.c., 2; 3; 5; 6; 8;
17.sayılar, 2; 3-4; 1-2; 3; 2-3; 1-2.sayfalar.

k.ç.b.d., "Fazlü'l- Hitâb", ç.b.d., 1304, 1.c., 3; 6.sayılar, 2.sayfalar.

k.ç.b.d., m.a.y., çev. Talebe Cem'iyet-i Edebiyyesi Tarafından "Talimü'l-
Müteallimden Bir İbâre-i Arabiyye", 1304, 1.c., 9.sayı, 1-2.s.

k.ç.b.d., "Kitâbü'l- Hitâb", ç.b.d., 1304, 1.c., 9.sayı, 1.s.

k.ç.b.d., "Selanik Darü'l- Muallimîn İsmail Hakkı Efendi tarafından
gönderiliyor", "Şi'r-i Arabî - Harfiyyen", çev. İsmail Hakkı Efendi, 1304, 1.c., 11.sayı,
2.s.

k.ç.b.d., "Zübdeta'l- Cevâhir Yahut Bergüzâr-ı Tahir", ç.b.d., 1304, 1.c., 13.sayı,
3.s.

"Ahlâk-ı Muhsînî - Manzûm Bazı Âsâr - Azm u Sa'y - Hüseyin bin Aliü'l -
Kâşifi'nin Mirza Muhsin Baykara için yazdığı kitaptan bazı bölümler", ç.b.d., 1304, 1.c.,
14.sayı, 3.s.

k.ç.,b.d., "Rabiü'l İbrar'dan Tercüme", ç.b.d., 1304, 1.c., 15.ssayı, 2.s.

k.ç.,b.d., "Ünsü'l - Huffân", ç.b.d., 1304, 1.c., 17.sayı, 4.s.

k.ç.b.d., "Halisatü'l - Hakâyık", ç.b.d., 1304, 1.c., 18.sayı, 3-4.s.

k.ç.b.d., "Sadaratü'l - Arap", ç.b.d., 1305, 2.c., 1; 2; 3; 4; 7; 11; 12; 15;
16.sayılar, 4-5; 12; 20-22; 28-29; 51-52; 84-85; 92-93; 115-116; 125-126.sayfalar.

k.ç.b.d., "Terâcîm-i Ahvâl", çev. İsmail Hakkı Paşa, 1306, 3.c., 35.sayı, 359-
361.s.

B - Farsça'dan Yapılan Tercüme ve Tefrîkalar

Attar, "Cenb-ı Şeyh Feridüddîn Attar'ın Tezkiretü'l - Evliya'sından Mütercimdir", ç.b.d., 1304 1.c., 1.sayı, 1.s.

k.ç.b.d., "Nîgârîstan-ı Melâmi'in' den Tercüme - Hikmet", çev. Mahmut Kemaleddin, 1304, 1.c., 1; 2.sayılar, 4; 3.sayfalar

k.ç.b.d., "Bu da Nîgârîstan'dan", çev. Mahmut Kemaleddin, 104, 1.c., 2.sayı 3.s.

Şeyh Feridüddin Attar, m.a.y., ç.b.d., 1304, 1.c., 3.sayı, 2-3.s.

k.ç.b.d., "Müteferrika - Rubâ'î-i Fârisî", çev. Mahmut Kemaleddin, 1304, 1.c., 3.sayı, 4.s.

Şeyh Said Efendi, "Reşadetlü Şeyh Baha Efendi Hazretlerinin Birâder-i Cennet - makarları şâir-i hikmet-i müesser Şeyh Sâid Efendi Merhûmun bî-baha Bir Manzûme-i Fârisiyye-i Mürşidâneleridir", ç.b.d., 1304, 1.c., 4.sayı, 1.s.

İbn-i Kemal, "Nigârîstan-ı İbn-i Kemal'den", 1304, 1.c., 5.sayı, 3.s.

Sâdi, "Bostan-ı Cenâb-ı Sadi'den Nesren Tercüme - Kerâmet-i ifet", ç.b.d., 1304, 1.c., 6.sayı, 4.s.

Şeyh Said Efendi, "Şeyh Said Efendi Hazretlerinin Manzûme-i Farsiyye-i Manzûmelerinden", ç.b.d., 1304, 1.c., 7.sayı, 2.s.

Attar, "Âsâr-ı Cenâb-ı Attar", ç.b.d., 1304, 1.c., 7.sayı, 2.s.

k.ç.b.d., "Hikemiyyât - Nigârîstan'lardan Mütercimdir", ç.b.d., 1304, 1.c., 7.sayı, 2-3.s.

Sâdi, "Bostan-ı Cenâb-ı Sa'di'den Nazmen Tercüme", ç.b.d., 1304, 1.c., 7.sayı, 4.s.

k.ç.b.d., "Mev'ize", çev.Talebe Cemiyet-i Edebiyyesi, 1304, 1.c., 11.sayı 3-5.s.

k.ç.b.d., "Rubaiyyât-ı Uhdeddin Kirmânî", ç.b.d., 1304, 1.c. 11.sayı, 3.s.

k.ç.b.d., "Terâcim-i Ahvâl", ç.b.d., 1304, 1.c., 15.sayı, 1-2.s.

Sâdi, "Bostan-ı Cenâb-ı Sa'di'den Nazmen Tercüme", çev. Talebe Cemiyet-i Edebiyyesi, 1304,1.c., 16.sayı, 4.s.

k.ç.b.d., "Ahlâk-ı Nasîrî'den Tercüme - Mekârîm-i Ahlâk", ç.b.d., 1304, 1.c., 17.sayı, 2-3.s.

k.ç.b.d., "Na't-ı Nebî - Feyzî-i Hîndî", çev.Mütercim- Rifat Bey, 1304, 1.c., 19.sayı, 1-3.s.

k.ç.b.d., "Nigâristân-ı Melâmi'in'den - Aşk u Sevdâ Bâbından", ç.b.d., 1304,1.c., 23.sayı, 4.s.

Câmi, "Münşeât-ı Cenâs-ı Câmi'den - Birinci Mektup", ç.b.d., 1304, 1.c., 2.sayı, 3.s.

k.ç.b.d., "Sanihatü'l- Acem", ç.b.d., 1305,2.c., 1; 2; 3; 5; 6; 8; 10; 12; 17; 18; 19; 20; 23; 24.sayılar, 5-6; 12-13; 22; 39-40; 44-46; 59-60; 77-79; 95-96; 132-133; 144; 151-152; 154; 179-180; 186-188.sayfalar, 1306, 3.c., 25; 26; 27; 28; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36.sayılar, 198-199; 215-217; 234-235; 247-249; 278-279; 299-302; 310-311; 332-333; 348-351; 366-368; 379-380.sayfalar, 1307, 4.c., 37; 39; 40; 44; 46; 47; 48; 49;.sayılar, 400; 429-430; 447; 512; 541-543; 557-559; 575-576; 588-590.sayfalar, 1308, 5.c., 52; 54; 55; 56; 57; 58; 59.sayılar, 638; 671-672; 687-688; 702-704; 718-720; 735-736; 751-752.sayfalar.

Sâdi, "Gülistân-ı Sâdi'den Meşhûr Bir Kıt'a", çev. Hakkı Efendi, 1306, 3.c., 32.sayı, 313.s.

Firdevs-i Tûsi, "Hekim-i Firdevs-i Tûsi'nin Bir Kıt'ası - Nazmen Tercüme",
ç.b.d., 1306, 3.c., 33.sayı, 329-330.s.

Sâdi, "Bostân-ı Sâdi'den Nazmen Tercüme", çev,Hasan Rüşdî Efendi, 1306, 3.c.,
34.sayı, 343-344.s.

Sâdi, "Şeyh Sâdi Hazretlerinin Bir Kıt'a-i Bedîası - Bunun Nazmen Tercümesi",
çev. Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, 1307, 4.c., 41.sayı, 455.s.

k.ç.b.d., "Tercüme-i Mâtemnâme-i Muhteşem - Bend-i Sâni", ç.b.d., 1307, 4.c.,
41; 42.sayılar, 460-461; 477.sayfalar.

k.ç.b.d., m.a.y., çev. Hakkı Efendi, 1307, 4.c., 42.sayı, 472.s.

k.ç.b.d., "Tahmis-i Gazel-i Sâde", çev. Lekâtib Çelebi, 1307, 4.c., 46.sayı, 537-
538.s.

k.ç.b.d., "Isparta'dan", ç.b.d., 1308, 5.c., 51.sayı, 623.s.

III - DÎNÎ YAZILAR

A - Din Büyüklerinin Hayatlarından Bahseden Yazılar

y.b.d., "Zübde-i Menâkıb-ı İmam-ı Âzâm", 1305, 2.c., 1; 2; 3; 4; 6; 7; 8; 10; 12;
13; 15; 19; 22.sayılar, 6-7; 13-15; 22-23; 29-31; 46-47; 53; 60-64; 79; 94-95; 103; 116-
117; 150-151; 173-174;.sayfalar, 1306,3.c., 26; 28; 29; 31; 33; 34; 35; 36;sayılar, 219-
220; 252; 267-268; 296-297; 333-335; 351-352; 366; 380.safalar, 1307, 4.c., 39; 41; 42;
43; 44; 45; 46; 47; 48.sayılar, 428; 462-463; 478-480; 489-492; 508-510; 524-527; 538-
541; 556-557; 571-575.sayfalar, 1308,5.c., 49; 50; 51; 52; 54; 55; 56; 57; 58; 59;

60.sayılar, 588; 607-607; 621-622; 637-638; 666-670; 678; 699-702; 716-718; 734-735;
747-749; 763-764.sayfalar.

y.b.d., "Kütahya'dan Bir Ziya", 1305, 2.c., 23.sayı, 178.s.

Ali Haydar, "Şerefnumâ", 1306, 3.c., 25.sayı, 202-204.s.

B - Dînî Hikâyeler

y.b.d., "Halîsatü'l - Hakâyık", 1304,1.c., 20.sayı, 4.s.

y.b.d., "Ecûbe-i Meskete", 1304, 1.c., 24.sayı, 3-4.s.

y.b.d., "Kıssa-i Ashâb-ı Kehf", 1305, 2.c., 1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; 12; 13; 15; 16; 17;
18.sayılar, 7-8; 16; 23-24; 31-32; 40; 56; 72; 96; 104; 108-110; 117-118; 127-128; 135-
136; 142.sayfalar.

C - Dînle İlgili Fikrî - Felsefî Yazılar

y.b.d., "Ulemâ-i Kiram Lisânından", 1304, 1.c., 4.sayı, 2-3.s.

Mehmet Şâkir, "Tecrübelerim", 1304, 1.c., 6.sayı, 2.s.

Ali Bey, "Der-saâdetten", 1304, 1.c., 8.sayı, 2.s.

Mehmet Naim Efendi, "Tazarru' ", 1304, 1.c., 8.sayı, 4.s.

y.b.d., "Zübdetü'l - Cevâhir - Yahut - Ber-güzâr-ı Taaâhir", 1304, 1.c., 14.sayı,
2-3.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "Âdiyânın Âbidâna Tesiri", 1304, 1.c., 16.sayı, 3-
4.s.

Mehmet Hasib, "Cemel-i Hekîme", 1304, 1.c., 16; 20; 21.sayılar, 4; 3;
4.sayfalar.

Eyüp Sabri Efendi, "Acayib-i Beşeriyye", 1304, 1.c., 18.sayı, 2.s.

Mahmut Kemaleddin, "Zübdetü'l - Cevâhir", 1304, 1.c., 24.sayı, 4.s.

y.b.d., "İlm", 1305, 2.c., 1; 2; 3; 4; 5.sayılar, 3-4; 10-11; 19-20; 27-28; 35-
37.sayfalar.

y.b.d., "Akl", 1305, 2.c. 6; 7; 8; 11; 13.sayılar, 43-44; 50-51; 58-59; 83-84; 100-
1001.sayfalar.

Mehmet Efendi, "Mîzân-ı Ahlâk", 1305, 2.c., 11.sayı, 86-87.s.

Abdülvahab, "Ezhâr-ı İntihâb - Âver", 1305, 2.c., 23.sayı, 180.s.

y.b.d., "Esmarü'l - Hadâik", 1306, 3.c., 25; 26; 27; 30; 32; 33; 34; 36.sayılar,
206-207; 217-219; 228-230; 277-278; 308-310; 331-332; 347-348; 377-379.sayfalar.
1307, 4.c., 39; 40.sayılar, 430-432; 446-447.sayfalar.

y.b.d., "İkbâl ve İdbâr", 1306, 3.c., 28.sayı, 245-247.s.

y.b.d., "Tekellüm", 1306, 3.c., 31.sayı, 298-299.s.

y.b.d., "Tûr-ı Sinâ-yı Ahlâk", 1306, 3.c., 34.sayı, 352.s.

y.b.d., "İstanbul'dan Mektup", 1305, 2.c., 9.sayı, 66-67.s.

y.b.d., "Anonim Telif", 1305, 2.c., 9.sayı, 67-68.s.

y.b.d., "Âyine-i İskender", 1305, 2.c., 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20;
21; 22.sayılar, 74-75; 82-83; 90-91; 98-99; 107; 114-115; 122-123; 130-131; 138-139;
146-147; 154-155; 162-164; 170-172.sayfalar, 1306, 3.c., 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32;
33; 34; 35; 36.sayılar, 194-197; 210-212; 226-228; 242-244; 258-261; 274-276; 290-
293; 306-308; 322-326; 339-343; 354-358; 371-373.sayfalar, 1307, 4.c., 37; 38; 39; 40;

41; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48.sayılar, 387-390; 402-408; 418-419; 434-437; 450-451;
466-471; 482-484; 499-502; 514-517; 531-533; 546-550; 562-565.sayfalar, 1308, 5.c.,
49; 50; 51; 53; 54; 55; 56; 57; 58; 59; 60.sayılar, 579-583; 595-599; 612-613; 642-645;
658-663; 674-678; 691-698; 707-714; 725-733; 738-747; 754-761.sayfalar.

y.b.d., "Ben Neyim?" 1305, 2.c., 23.sayı 181-184.s.

Ç - Bilmeceler

Mahmut Kemaleddin, m.a.y., 1304,1.c., 1.sayı, 4.s.

y.b.d., "Gonca-zâr-ı Efkâr", 1304, 1.c., 6.sayı, 4.s.

Ali Rıza, "Muamma", 1304, 1.c., 6.sayı, 3.s.

Rasim, "Hall-i Muamma", 1304, 1.c., 6.sayı, 4.s.

Umurbey Mahallesinden Tahsin, "Varaka", 1304, 1.c., 7.sayı, 4.s.

Fehmi Efendi, m.a.y., 1304, 1.c., 7.sayı, 4.s.

Hasib Efendi, "Bilmece", 1304, 1.c., 8.sayı, 3.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şâkir, "Bu Bilmece de Benim", 1304, 1.c., 8.sayı, 3-4.s.

y.b.d., "İfâde-i Havâle", 1304, 1.c., 8.sayı, 4.s.

y.b.d., "Varaka", 1304, 1.c., 9.sayı, 4.s.

y.b.d., "Sekizinci Nilüfer'deki Bilmecenin Halli", 1304, 1.c., 10.sayı, 3.s.

y.b.d., "İfade", 1304, 1.c., 11.sayı, 4.s.

y.b.d., "Birinci Meselenin Sûret-i Halli", 1304, 1.c., 13.sayı, 4.s.

y.b.d., "Hesabdan", 1304, 1.c., 10.sayı, 1-2.s.

y.b.d., "Bilmece", 1305, 2.c., 6.sayı, 42.s.

y.b.d., "Bilmecelerin Halli", 1305, 2.c., 8.sayı, 58.s.

Mehmet Nuri Efendi, "Bilmeceler", 1305, 2.c., 15.sayı, 118-119.s.

y.b.d., "Hall-i Mesele", 1305, 2.c., 17.sayı, 136.s.

Ali Haydar Beyefendi, "Manisa'dan Mektup", 1305, 2.c., 19.sayı, 148-149.s.

y.b.d., "Bilmecelerin Halli", 1305, 2.c., 21.sayı, 167.s.

Nuri Efendi, "İsâle-i Mertebe", 1305, 2.c., 21.sayı, 167-168.s.

Nuri Efendi, m.a.y., 1305, 2.c., 24.sayı, 188-190.,s.

Ali Dâim Efendi, "Kırk İki Suâl", 1306, 3.c., 28.sayı, 255-256.s.

Mehmet Nuri Efendi, "Hall-i Es'ele", 1306, 3.c., 30.sayı, 284-285.s.

Hafız Hüsnü Efendi, "On İki Suâl", 1306, 3.c., 30.sayı, 285-286.s.

Hafız Hüsnü Efendi, m.a.y., 1306, 3.c., 32.sayı, 320.s.

IV - FENLE İLGİLİ YAZILAR

A - Tabiat Hadiseleriyle İlgili Yazılar

y.b.d., "Hikmetten - Umuma Yarayan Dersler", 1305, 2.c., 1; 3.sayılar, 8; 24.sayfalar.

y.b.d., "Kubbe-i Semâya Bir Nazar", 1305, 2.c.,4; 5; 6; 10; 12; 16; 17; 18; 19; 21; 22; 23; 25.sayılar, 26; 34; 42-43; 76-77; 91-92; 123-124; 131-132; 139-140; 149-150; 164-165; 172-173; 178-179; 197-198.sayfalar, 1306,3.c., 26; 27; 29; 30; 34; 36.sayılar, 213-214; 232-234; 268-269; 279-280; 293-295; 326-327; 344-346; 362; 375-376.sayfalar, 1307, 4.c., 37; 38; 39; 40; 41; 42.sayılar, 393-394; 412-413; 422-423; 441-442; 456-458; 473.sayfalar, 1308, 5.c., 49.sayı, 579.s.

- y.b.d., "Kıış", 1305, 2.c., 6; 7.sayılar, 47-48; 54-55.sayfalar.
- y.b.d., "Kesûf-ı Şems ve Husûf-ı Kamerin Esbâbı", 1305, 2.c., 6.sayı, 485.s.
- y.b.d., "Şubat - Sene-i Kebûse", 1305, 2.c., 7.sayı, 52-53.s.
- y.b.d., "Mevâlid-i Selâse", 1305, 2.c., 7; 11.sayılar, 53-54; 87-88.sayfalar.
- y.b.d., "Usûl-ı Teshiniyye", 1305, 2.c., 8; 9; 10; 11.sayılar, 64; 72; 80; 88.sayfalar.
- y.b.d., "Zübde-i Hıfz-ı Sıhhat", 1305, 2.c., 9; 11; 12; 13; 14; 16; 17.sayılar, 71; 86; 90-94; 102; 107-108; 127; 133-134.sayfalar.
- y.b.d., "Süs", 1305, 2.c., 16; 18; 20.sayılar, 126-127; 143-144; 157-158sayfalar.
- y.b.d., "Tuz", 1305, 2.c., 20; 21.sayılar, 159-160; 165-166.sayfalar.
- y.b.d., "Şeker", 1306, 3.c., 25.sayı, 199-160.s.
- y.b.d., "Altın Gümüş", 1306, 3.c., 28.sayı, 249-250.s.
- Mihni Efendi, "Fenn-i Tabakatü'l - Arzdan", 1308, 5.c., 50-52.sayılar, 606-607; 635-636.sayfalar.

B - Teknikle İlgili Yazılar

- y.b.d., "Ma'lûmât-ı İbtidâiyye", 1304, 1.c., 10.sayı, 1-2.s.
- y.b.d., "Ta'dâd u Terkûm", 1304, 1.c., 11.sayı, 1-2.s.
- y.b.d., "Geçenki Nüshanın Bâkisi", 1304, 1.c., 12.sayı, 1-2.s.
- y.b.d., "Akvâl-i Hekîmâne", 1304, 1.c., 12.sayı, 3-4.s.
- y.b.d., "Hesap Halleri", 1304, 1.c., 15.sayı, 4.s.

Mehmet Tevfik, "Makâle-i Müfide-i Tarihiyye'den Maba'd Manastır Mekteb-i İdâdîsi Tarih Hocası Yüzbaşı Mehmet Tevfik", 1304, 1.c., 24.sayı, 1-2.s.

y.b.d., "Sa'y u Amelin Kolaylıkları", 1305, 2.c., 4; 6.sayılar, 32; 48.sayfalar.

V - ESKİ TARZI DEVAM ETTİREN EDEBÎ YAZILAR

y.b.d., "Gazel", 104, 1.c., 1.sayı, 3.s.

y.b.d., "Nazm", 1304, 1.c., 1.sayı, 3.s.

y.b.d., "Terdîs-i Matla'-ı Sâ'ib", 1304, 1.c., 1.sayı, 3.s.

Ömer Lütfü Efendi, "Gazel", 1304, 1.c., 1.sayı, 3.s.

y.b.d., "Ebyât-ı Tarihiyye - Ta'mir-i Çeşme - Velâdet - Vefat", 1304, 1.c., 1.sayı, 4.s.

Mahmut Kemaleddin, "Bir Ber-güzâr-ı Kalem Üzerine - Vatanda - Bir Yâdigâr Üzerine", 1304, 1.c., 1.sayı, 4.s.

Mahmut Kemaleddin, m.a.y., 1304, 1.c., 2.sayı, 2.s.

Mahmut Kemaleddin, m.a.y., 1304, 1.c., 2.sayı, 2.s.

Mahmut Kemaleddin, "Mektûbât-ı Manzûme", 1304, 1.c., 2.sayı, 3.s.

Mahmut Kemaleddin, "Manzûmatımdan Bir Parça", 1304, 1.c., 2.sayı, 4.s.

Mahmut Kemaleddin, "İsmail Paşazâde Şâir-i Âteş-i Zebân Hakkı Bey Efendi'nin Bir Gazeline Tahmis", 1304, 1.c., 2.sayı, 4.s.

Mahmut Kemaleddin, "Gazel", 1304, 1.c., 2.sayı, 4.s.

y.b.d., "Beyit", 1304, 1.c., 2.sayı, 4.s.

Mahmut Kemaleddin, "Gazel", 1304, 1.c., 3.sayı, 3.s.

- y.b.d., "Tesdis-i Matla-ı Sâ'ib", 1304, 1.c., 3.sayı, 4.s.
- Hüseyin Hüsni Bey, "Gazel", 1304, 1.c., 4.sayı, 2.s.
- y.b.d., "Rica - Nazm - Bir Tâlib-i Kemâl", 1304, 1.c., 4.sayı, 4.s.
- y.b.d., "Tahmis-i Gazel-i Mezâkî", 1304, 1.c., 4.sayı, 4.s.
- Şeyh Said Efendi, "Gazel", 1304, 1.c., 5.sayı, 2.s.
- y.b.d., "Manzûmatımdan", 1304, 1.c., 5.sayı, 3.s.
- Mahmut Kemaleddin, "Mektûbat-ı Manzûme", 1304, 1.c., 5.sayı, 3.s.
- y.b.d., "Gazel", 1304, 1.c., 5.sayı, 3.s.
- y.b.d., "Mütalaâtım", 1304, 1.c., 5; 10; 19.sayılar, 3-4; 3-4; 4.sayfalar.
- Süleyman Şevket, "Gazel", 1304, 1.c., 5.sayı, 4.s.
- Mehmet Rifat Bey, "Kıt'a-i Garra", 1304, 1.c., 6.sayı, 3.s.
- Ali Bey, "Bir Mektup", 1304, 1.c., 6.sayı, 3.s.
- y.b.d., "Mir'at-ı Merâkîd", 1304, 1.c., 6.sayı, 3-4.s.
- Sâliki Afendi, "Tahmis-i Gazel-i Subhi Merhûm", 1304, 1.c., 7.sayı, 3.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1304, 1.c., 7.sayı, 3.s.
- "Uhdeddin Kirmânî Hazretlerinin Bazı Rubaiyyât-ı Hekîmâneleri", 1304, 1.c.,
8.sayı, 4.s.
- Hasan Sıdkı Efendi, "Hasan Sıdkî Efendi Biraderimizdir", m.a.y., 1304, 1.c.,
9.sayı, 4.s.
- Ömer Lütfü Efendi, "Cevabnâme-i Manzum", 1304, 1.c., 9.sayı, 4.s.
- Eyüp Sabri Efendi, "Gazel", 1304, 1.c., 10.sayı, 2.s.
- Bursa'da Şâir İmzasıyla - "İftirâk-ı Dâimî", 1304, 1.c., 10.sayı, 3.s.

- Hersekli Arif Hikmet, "Hasbihal", 1304, 1.c., 11.sayı, 1.s.
- Recep Vahyi, m.a.y., 1304, 1.c., 11.sayı, 2.s.
- Muhyiddîn Rûmî Bey, "Şâirden Bülbüle", 1304, 1.c., 11.sayı, 2.s.
- Şâire Hanım Efendi, m.a.y., 1304, 1.c., 11.sayı, 2.s.
- Yenişehirli Murat Emrî Efendi, m.a.y., 1304, 1.c. 11.sayı, 2.s.
- "Gazel", 1304, 1.c., 11.sayı, 3.s.
- Şeyh Said, "Manzûme-i Manzûme", 1304, 1.c., 12.sayı, 2.s.
- Cazîm Bey, "Gazel", 1304, 1.c., 12.sayı, 2.s.
- Şâire Hanım, "Bahariyye", 1304, 1.c., 12.sayı, 2.s.
- Yenişehir Kaymakamı Sakıp Bey, "Uslan Azıcık A Kalb-i Şeydâ", 1304, 1.c.,
12.sayı, 4.s.
- Recep Vahyi, "Der-saâdetten", 1304, 13.sayı, 1-2.s.
- Nuri Bey, "Gazel", 1304, 1.c., 13.sayı, 2.s.
- Şâire Hanım, "Tahmis", 1304, 1.c., 1.sayı, 2-3.s.
- Vâsîf Efendi, "Kıt'a", 1304, 1.c., 13.sayı, 3.s.
- Uheddin Kirmânî, "Rubâiyyât", 1304, 1.c., 13.sayı, 4.s.
- Hersekli Arif Hikmet, "Ebyât-ı Belîga", 1304, 1.c., 14.sayı, 1.s.
- Eyüp Sabri Bey, "Kıt'a", 1304, 1.c., 14.sayı, 1.s.
- Şâire Hanım, m.a.y., 1304, 1.c., 14.sayı, 1.s.
- Şâire Hanım, m.a.y., 1304, 1.c., 14.sayı, 2.s.
- Hasan Sıdkî Efendi, "Gazel", 1304, 1.c., 14.sayı, 2.s.
- Söğüt Kaymakamı Zühdü Bey, "Gazel", 1304, 1.c., 15.sayı, 1.s.

- Recep Vahyi, "Muhammes - İrşâd-ı Şâirâne", 1304, 1.c., 15.sayı, 1.s.
- Şâire Hanım, "Gazel", 1304, 1.c., 15.sayı, 1.s.
- y.b.d., "Tahmîs", 1304, 1.c., 15.sayı, 2-3.s.
- y.b.d., "Letâifden Ma'dûddur", 1304, 1.c., 15.sayı, 3-4.s.
- Hıfzî, "Gazel", 1304, 1.c., 16.sayı, 3.s.
- Cemil Bey, "Der-saâdetten", 1304, 1.c., 16.sayı, 3.s.
- Süleyman Şevket, "Gazel", 1304, 1.c., 16.sayı, 4.s.
- Şâire Hanım, "Gazel", 1304, 1.c., 17.sayı, 1.s.
- Hıfzî, "Gazel", 1304, 1.c., 17.sayı, 1.s.
- Talebe Cemiyet-i Edebiyyesi, "Nasihat", 1304, 1.c., 17.sayı, 3.s.
- y.b.d., "Tesdaîs-i Matla-ı Sâib", 1304, 1.c., 17.sayı, 3.s.
- y.b.d., "Gazel", 1304, 1.c., 18.sayı, 1.s.
- Salih Efendi, "Manzûme", 1304, 1.c., 18.sayı, 2.s.
- Eyüp Sabri Efendi, "Acâyib-i Beşeriyye", 1304, 1.c., 18.sayı, 1-2.s.
- Ali Rıza Efendi, "Gazel", 1304, 1.c., 19.sayı, 3.s.
- Şâire Hanım, "Gazel", 1304, 1.c., 20.sayı, 1.s.
- Ali Bey Efendi, m.a.y., 1304, 1c. 20.sayı, 1-2.s.
- Osman Nuri Efendi, "Ebyât-ı Müteferrika", 1304, 1.c., 20.sayı, 2.s.
- Halil Edip, "Bir Mektup", 1304, 1.c., 20.sayı, 2-3.s.
- y.b.d., "Letâif-i Âmiyânedan Ma'dûd Olabilir - Bi'l- Vücûh-ı garibdir.
(Siroz'dan) Aynen", 1304, 1.c., 20.sayı, 3.s.
- y.b.d., "Tahmîs-i Gazel", 1304, 1.c., 20.sayı, 3-4.s.

- Şâire Hanım, "Tarih", 1304, 1.c., 21.sayı, 1.s.
- Muallim Naci, m.a.y., 1304, 1.c., 21.sayı, 1-2.s.
- Muallim Feyzi, "Mevâhede-i Şi'riyye", 1304, 1.c., 21.sayı, 2-3.s.
- Hüseyin Hüsni, "Tarih", 1304, 1.c., 21.sayı, 3.s.
- Mehmet Sâbit, "İstikâmet", 1304, 1.c., 21.sayı, 3.s.
- Recep Vahyi, "Der-saâdetten - Şiir Nedir - Şâir Kimdir?", 1304, 1.c., 21.sayı, 3-4.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1304, 1.c., 21.sayı, 4.s.
- Rıfat Bey, "Tahmîs", 1304, 1.c., 22.sayı, 2.s.
- Halil Edip Bey, "Der-saâdetten - Dostgâh Şarkısı", 1304, 1.c., 22.sayı, 2.s.
- y.b.d., "Zübdetü'l - Cevâhir yahud Ber-güzâr-ı Cevâhir", 1304, 1.c., 22.sayı, 2.s.
- Hafız İshak Efendi, m.a.y., 1304, 1.c., 23.sayı, 1-2.s.
- Talebe Cemiyet-i Edebiyyesi, "Gazel", 1304, 1.c., 23.sayı, 2.s.
- Ali Bey, "Mekteb-i Manzûm", 1304, 1.c., 24.sayı, 1.s.
- Şâire Hanım, "Gazel", 1304, 1.c., 24.sayı, 2-3.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1304, 1.c., 24.sayı, 3.s.
- Selânîk'ten Ömer Lütfü, "Mektûb-ı Manzûm", 1304, 1.c., 24.sayı, 3.s.
- Muharrem Hasbi, "Gazel", 1304, 1.c., 24.sayı, 3.s.
- Eyüp Sabri Efendi, "Gazel", 1305, 2.c., 2.sayı, 11-12.s.
- Halil Sıdkî Efendi, "Şita İçinde Bahar", 1305, 2.c., 5.sayı, 37-39.s.
- Arif Hikmet Bey, "Gazel", 1305, 2.c., 15.sayı, 118-119.s.
- İbrahim Edhem Bey, "Gazel", 1304, 2.c., 15.sayı, 118-119.s.

- Mustafa Hakkı Efendi, "Bir Hazin Rebiî", 1305, 2.c., 15.sayı, 118-119.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1305, 2.c., 17.sayı, 134-135.s.
- Ispartalı Ağlarcazâde Mustafa Hakkı Efendi, "Bir Hüzn-i Rebiî", 1305, 2.c., 15.sayı, 118-120.s.
- İbrahim Ethem Bey, "Nefse Hitâben Kaside", 1305, 2.c., 18.sayı, 140-141.s.
- y.b.d., "Gülzâr İçinde Bir Hasta Âşık", 1305, 2.c., 21.sayı, 167.s.
- Niyazi Bey, "Manastır'dan Mektup", 1305, 2.c., 23.sayı, 180.s.
- y.b.d., "Gazel", 1306, 3.c., 25.sayı, 197.s.
- Hacı Mahmut Nasih Efendi, "İrtical", 1306, 3.c., 26.sayı, 212-213.s.
- Ahmet Niyazi Bey, "Nâle-i Aşıkâne", 1306, 3.c., 27.sayı, 238.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1306, 3.c., 28.sayı, 252.s.
- Hakkı Bey, "Müfârekât-ı Âşıkâne", 1306, 3.c., 28.sayı, 256.s.
- y.b.d., "Gazel", 1306, 3.c., 29.sayı, 267.s.
- y.b.d., "Diğer (Gazel)", 1306, 3.c., 29.sayı, 267.s.
- Veled Efendi, "Gazel", 1306, 29.sayı, 267.s.
- Ahmet Hıfzî Efendi, "Tahmis", 1306, 3.c., 29.sayı, 269-270.s.
- Abdülvahab, "Bir Firkatzede Mektubu", 1306, 3.c., 29.sayı, 269.s.
- Ağlarcazâde Mustafa Hakkı Efendi, "Gazel", 1306, 3.c., 30.sayı, 283.s.
- Ağlarcazâde Mustafa Hakkı Efendi, "Tedsîs", 1306, 3.c., 31.sayı, 297-298.s.
- Abdülvahab, "Bolu'dan Bir İhtiyarın Hasbihali", 1306, 3.c., 31.sayı, 298.s.
- Osman Nuri Efendi, "Hukuk Kısmından Bir Gazel", 1306, 3.c., 32.sayı, 314.s.
- Niyazi Bey, "Gazel", 1306, 3.c., 33.sayı, 326.s.

Recep Vahyi, "Tahmis-i Gazel-i Necmi Bey", 1306, 3.c., 33.sayı, 327-328.s.

Muharrem Zeki Efendi, m.a.y., 1306, 3.c., 33.sayı, 329.s.

Hakkı Efendi, "Nazîrem", 1306, 3.c., 33.sayı, 329.s.

Ermenekli Hasan Rüşdî, "Gazel", 1306, 3.c., 34.sayı, 346.s.

Ali Feyzi Efendi, "Gazel", 1306, 3.c., 34.sayı, 346.s.

Ermenekli Rüşdî Bey, "Gazel", 1306, 3.c., 35.sayı, 358.s.

Niyazi Efendi, "Gazel", 1306, 3.c., 35.sayı, 358-359.s.

Ali Feyzi Efendi, m.a.y., 1306, 3.c., 35.sayı, 359.s.

Abdurrahman Nafiz Efendi, m.a.y., 1306, 3.c., 35.sayı, 359.s.

Ağlarcazâde Mustafa Hakkı Efendi, "Nazîre", 1306, 3.c., 35.sayı, 362.s.

Recep Vahyi, "Gazel", 1306, 3.c., 36.sayı, 373.s.

Mustafa Kâmil Efendi, "Gazel", 1306, 3.c., 36.sayı, 373.s.

Ermenekli Rüştü Efendi, "Gazel", 1306, 3.c., 36.sayı, 373-374.s.

y.b.d., "Rubâiler", 1307, 4.c., 37.ay, 395.s.

Hafız İshak Efendi, m.a.y., 1307, 4.c., 37.sayı, 395-396.s.

Hacı İzzet Paşa, m.a.y., 1307, 4.c., 38.sayı, 413

Ağlarcazâde Mustafa Hakkı Efendi, "Gazel", 1307, 4.c., 38.sayı, 415.s.

Bosnalı İzzet Hamdi Bey, "Bir Nazîre-i Nâçiz", 1307, 4.c., 38.sayı, 415-416.s.

Mehmet Rasih Efendi, m.a.y., 1307, 4.c., 38.sayı, 416.s.

Recep Vahyi, "Gazeliyyat", 1307, 4.c., 40.sayı, 443.s.

Senâî, "Gazel", 1307, 4.c., 41.sayı, 456.s.

y.b.d., "Tarih", 1307, 4.c., 41.sayı, 458.s.

Hamdi Bey, "Gazel - Nazîredir", 1307, 4.c., 41.sayı, 461.s.

Ahmet Hamdi Bey, "Bir Mektubum", 1307, 4.c., 41.sayı, 461.s.

Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.c., 42.sayı, 475.s.

Recep Vahyi, "Tahmîs-i Gazel-i Naci", 1307, 4.c., 42.sayı, 475-476.s.

Ermenekli Rüşdî, "Gazel", 1307, 4.c., 42.sayı, 476.s.

Halep Abonelerinden Biri, "İki Kıt'a'ya Bir Gazel", 1307, 4.c., 42.sayı, 476.s.

Hocazâde Sıdkı, "Gazel", 1307, 4.c., 42.sayı, 476-477.s.

Ermenekli Hasan Rüşdî, "İhtâr-ı Âşıkâne", 1307, 4.c., 43.sayı, 488.s.

Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.c., 43.sayı, 492.s.

y.b.d., "Tahmîs-i Gazel-i Naci", 1307, 4.c., 44.sayı, 502.s.

Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.c., 44.sayı, 506.s.

Ermenekli Hasan Rüşdî, "Bir Me'yûs Mûtehayyir Ağzından", 1307, 4.c., 44.sayı,

507.s.

Ermenekli Hasan Rüşdî, "Gazel", 1307, 4.c., 44.sayı, 507.s.

y.b.d., "Gazel", 1307, 4.c., 45.sayı, 514.s.

Recep Vahyi, "Beşerin Saadet Hâli", 1307, 4.c., 45.sayı, 521-522.s.

Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.c., 45.sayı, 523.s.

Isparta'dan - Ağlarcazâde Hakkı, m.a.y., 1307, 4.c., 45.sayı, 523-524.s.

Bekir Sâmi Bey, "Bir Kıt'a-i Dilârâ", 1307, 4.c., 45.sayı, 528.s.

Hamdi Beyefendi, m.a.y., 1307, 4.c., 45.sayı, 528.s.

Rasih Efendi, m.a.y., 1307, 4.c., 45.sayı, 528.s.

y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi- Gazel", 1307, 4.c., 46.sayı, 530.s.

- Âgâh Bey, m.a.y., 1307, 4.c., 46.sayı, 543-544.s.
- y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1307, 4.c., 47.sayı, 546.s.
- Osman Fâiz, "İstanbul'dan", 1307, 4.c., 47.sayı, 551-553.s.
- Recâî, "Manastır'dan Gazel", 1307, 4.c., 47.sayı, 553.s.
- Celâl, "Gazel", 1307, 4.c., 47.sayı, 555.s.
- y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", "Gazel", 1307, 4.c., 48.sayı, 562.s.
- Nezih Bey, "Gazel", 1307, 4.c., 48.sayı, 562.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.c., 48.sayı, 571.s.
- y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1307, 4.c., 49.sayı, 578.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1307, 4.c., 49.sayı, 585.s.
- Recep Vahyi, "Bir de Kıt'a", 1307, 4.c., 49.sayı, 585.s.
- y.b.d., "Der-saâdetten Bir Kıt'a - Bir Küçük Nev-heves", 1307, 4.c., 49.sayı,
586.s.
- y.b.d., "Der-saâdetten - Tulu'da Mihre Hitab", 1308, 5.c., 49.sayı, 591-592.s.
- y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.c., 50.sayı, 594.s.
- Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, "Kitâbe-i Seng-i Mezâr", 1308, 5.c., 50.sayı,
605.s.
- Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, "Ey Zâir", 1308, 5.c., 50.sayı, 605.s.
- y.b.d., "Tarih-i Cevherdâr-ı Cenâb-ı Vilâyetpenâhi", 1308, 5.c., 51.sayı, 610-
611.s.
- y.b.d., "Gazel-i Nefîs", 1308, 5.c., 51.sayı, 611.s.
- Nezih Bey (Eski Hakkâri Mutasarrıfı), "Gazel", 1308, 5.c., 51.sayı, 612.s.

- y.b.d., "Naât-ı Şerîf İbn-i Halil Nâci", 1308, 5.c., 51.sayı, 621.s.
- Ferâizcizâde Osman Fâiz, "Manzûme", 1308, 5.c., 51.sayı, 622.s.
- Senâî, "Gazel", 1308, 5.c., 51.sayı, 623.s.
- Manastır'dan Recâî, "Bir Nazîre", 1308, 5.c., 623.s.
- Celâl, "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.c., 51.sayı, 627.s.
- y.b.d., "Benâm u İtmâm-ı Cami'-i Şerif - Taarih-i Tam-ı Asâfî", 1308, 5.c.,
52.sayı, 626.s.
- İbrahim Ethem Bey, "Gazel", 1308, 5.c., 52.sayı, 627-628.s.
- Nezih Bey, m.a.y., 1308, 5.c., 52.sayı, 628.s.
- Nigâr Hanım, m.a.y., 1308, 5.c., 52.sayı, 628-629.s.
- Nigâr Hanım, "Gazel", "Gazel (Diğer)", Şarkı", 1308, 5.c., 52.sayı, 628-629.s.
- y.b.d., "Mekteb-i İdâdî-i Mülkiyyenin Hitâmı", 1308, 5.c., 52.sayı, 626-627.s.
- Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, m.a.y., 1308, 5.c., 52.sayı, 632-633.s.
- Erkân-ı Harbiyye'den Ahmet Refik, "İcbârî-i Sevdâ", 1308, 5.c., 52.sayı, 633.s.
- Ferâizcizâde Osman Fâiz, "Gazel", 1308, 5.c., 52.sayı, 633-634.s.
- Âgâh Bey, "Diyarbakır'dan", 1308, 5.c., 52.sayı, 634.s.
- Uşak'tan Hafız Tahir, "Kıt'a", 1308, 5.c., 52.sayı, 635.s.
- Sıdkî Efendi, "Gazel", 1308, 5.c., 52.sayı, 635.s.
- Vahyi, "İbnü'l- Halil Naci Bey'e Nazîre", 1308, 5.c., 52.sayı, 536-537.sayı.
- y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.c., 53.sayı, 642.s.
- Nezih Bey, "Kaside", 1308, 5.c., 53.sayı, 642.s.
- Recep Vahyi, "Kaside", 1308, 5.c., 53.sayı, 646.s.

Kâmil, "Erzincan'dan", 1308, 5.c., 53.sayı, 649.s.

Mazlûm, "Manastır'dan", 1308, 5.c., 53.sayı, 649.s.

Hocazâde Tahir, "Uşak'tan Bahariyye", 1308, 5.c., 53.sayı, 649-650.s.

Lebib, "Balıkesir'den Kıt'a", 1308, 5.c., 53.sayı, 650.s.

y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.c., 54.sayı, 6658.s.

y.b.d., "Bir Gazelceğiz", 1308, 5.c., 54.sayı, 666.s.

Âgâh, "Diyarbakır'dan Kabristan'a Bir Hitâb", 1308, 5.c., 54.sayı, 670.s.

Agapos efendi, "Şarkılar", 1308, 5.c., 54.sayı, 670-671.s.

y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.c., 55.sayı, 674.s.

Balıkesirli Bir Genç, "Bülbül". 1308, 5.c., 55.sayı, 683-684.s.

y.b.d., "Eser-i Bî- Nazîr-i Vilâyetpenâhi", 1308, 5.c., 56.sayı, 690.s.

Balıkesir'den Mütешâir imzasıyla, "Gazel", 1308, 5.c., 56.sayı, 698.s.

Balıkesirli Bir genç, "Manzûme", 1308, 5.c., 56.sayı, 698.s.

Mustafa Nazmi, "Siroz'dan - Gazel", 1308, 5.c., 56.sayı, 699.s.

Mahmut Celâleddin Paşa, "Gazel", "Tarih", 1308, 5.c., 57.sayı, 706.s.

Nezih Bey, "Gazel", 1308, 5.c., 57.sayı, 706.s.

Recep Vahyi, "Gazel - Bir Aşk-ı Gâlib İli", 1308, 5.c., 57.sayı, 714.s.

Recep Vahyi, "Manzûme-i Muhabbet", 1308, 5.c., 57..sayı, 714.s.

Recep Vahyi, "Gazel", 1308, 5.c., 58.sayı, 733.s.

Rerâizcizâde Osman Fâiz, "Gazel", 1308, 5.c., 58.sayı, 733-734.s.

Mahmut Celâleddin Paşa, "Gazel", 1308, 5.c., 58.sayı, 733.s.

Nezih Bey, "Gazel", 1308, 5.c., 59.sayı, 738.s.

Recep Vahyi, "Nazîre", 1308, 5.c., 59.sayı, 750.s.

Recep Vahyi, "Gazel - Nazîre", 1308, 5.c., 59.sayı, 750.s.

Nezih Bey, "Gazel", 1308, 5.c., 60.sayı, 754.s.

Recep Vahyi, "Gazel", 1308, 5.c., 60.sayı, 762.s.

Hasan Remzi, "Gazel", 1308, 5.c., 60.sayı, 763.s.

VI - TANZİMAT DEVRİNDE İŞLENEN KONULARI

DEVAM ETTİREN YAZILAR

y.b.d., "Gazel", 1304, 1.c., 1.sayı, 3.s.

y.b.d., "Tedsîs-i Matla'-ı Sâib", 1304, 1.c., 1.sayı, 3.s.

y.b.d., "Gonca-zâr-ı Efkâr - Mukaddime", 1304, 1.c., 1.sayı, 4.s.

Ferâizcizâde Mehmet Şakir, "Mahbûbu'l - Kulûb'dan Mütercim-i Tenbihatın Bâkiyesidir", 1304, 1.c., 3.sayı, 1-2.s.

Hüseyin Hüsni Bey, "Gazel", 1304, 1.c., 4.sayı, 2.s.

y.b.d., "Rica - Nazım - Bir Tâlib-i Kemal", 1304, 1.c., 4.sayı, 4.s.

y.b.d., "Tahmîs-i Gazel-i Subhi Merhum Sâliki Efendi", 1304, 1.c., 7.sayı, 3.s.

y.b.d., "Riyaziyyundan Bir Zât-ı Âli tarafından irsal buyrulmuştur", 1304, 1.c., 9.sayı, 2.s.

Hasan Sıdkı Efendi, "Hasan Sıdkî Efendi birâderimizindir", 1304, 1.c., 9.sayı, 4.s.

Yenişehirli Murat Emri Efendi, m.a.y., 1304, 1.c., 11.sayı, 2.s.

"Şâire Hanımefendininindir", m.a.y., 1304, 1.c., 14.sayı, 2.s.

- Hasan Sıdkî Efendi, "Gazel", 1304, 1.c., 14.sayı, 2.s.
- Hersekli Arif Hikmet, "Lâyiha", 1304, 1.c., 16.sayı, 1-3.s.
- Talebe Cemiyet-i Edebiyyesi, "Nasihât", 1304, 1.c., 17.sayı, 1.s.
- Eyüp Sabri Bey, "Sa'y", 1304, 1.c., 17.sayı, 4.s.
- Eyüp Sabri Efendi, "Nısf-ı Diğêr Sa'," 1304, 1.c., 18.sayı, 1.s.
- Ali Rıza Efendi, "Gazel", 1304, 1.c., 19.sayı, 3.s.
- Kudüs'ten Mustafa Rakım Efendi, m.a.y., 1304, 1.c., 20.sayı, 2.s.
- Halil Edib, "Kelebek - Arı", 1304, 1.c., 22.sayı, 2.s.
- Abdülvahab, "Bir Sâbi'-ı Fakîrin Tazarru'u", 1306, 3.c., 32.sayı, 313-314.s.
- Recep Vahyi, "Âsâr-ı Mütenevvi'a", 1306, 3.c., 32.sayı, 311-312.s.
- Recep Vahyi, "Merhum Ziya Paşa'ya Bir Nazîre", 1306, 3.c., 33.sayı, 328-329.s.
- Ermenekli Hasan Rüşdî, "Gazel", 1306, 3.c., 34.sayı, 346.s.
- Recep Vahyi, "Gazel", 1306, 3.c., 36.sayı, 373.s.
- Abdülvahab, "Bolu'dan Bîçâre Kuş -Yahud- Şefkatsiz İnsan", 1307, 4.c., 37.sayı
399-400.s.
- Recep Vahyi, "Terci-i Bend", 1307, 4.c., 37; 43; 44; 45; 46; 47; 48.sayılar, 390-
391; 484-485; 502-503; 521; 534; 550; 565-566.sayfalar;1308, 5.c., 49; 50.sayılar, 585;
599-600.sayfalar.
- Bosnalı İzzet Hamdi, "Bir Nazîre-i Nâçiz", 1307, 4.c., 38.sayı, 415-416.s.
- Saliki Efendi, "Gazel", 1307, 4.c., 38.sayı, 412.s.
- Recep Vahyi, Terkiib-i Bend", 1307, 4.c., 39; 40; 41; 42.sayılar, 423; 442-443;
451-452; 471-472.sayfalar.

y.b.d., "Telif-i Müşterek", 1307, 4.c., 41.sayı, 458-460.s.

Ağlarcazâde Mustafa Hakkı, "Beyefendi", 1307, 4.c., 43.sayı, 492-493.s.

Ermenekli Hasan Rüşdi, "Bir Me'yûs Mütehayyir Ağzından", 1307, 4.c., 44.sayı,
507.s.

Isparta'dan Ağlarcazâde Hakkı, "Belâ Nedir?", 1308, 5.c., 49.sayı, 590.s.

y.b.d., "Mekâtib-i Âliye Şâkirdânından Bir Efendinin Tevzi-i Mükâfaât
Resminde Kıraat Eylediği Bir Nutuk", 1308, 5.c., 50.sayı, 603-605.s.

Senâî, "Kelebek", 1308, 5.c., 51.sayı, 622-623.s.

y.b.d., "Seyf ü Kalem", 1308, 5.c., 52.sayı, 629-632.s.

Nezih Bey, m.a.y., 1308, 5.c., 52.sayı, 628.s.

Recep Vahyi, "Seyf ü Kaleme Dâir Bir İki Söz", 1308, 5.c., 53.sayı, 647-648.s.

VII - SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATI'NI HAZIRLAYAN

YAZILAR

A - Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı Hazırlayan Tercümeleler

k.ç.b.d., "Cerâd", çev.Talebe Cemiyeti, 1304, 1.c., 13.sayı, 3.s.

Müellifi Victor Hugo, "Tefekkürât-ı İlâhiyye", çev. Recep Vahyi, 1304, 1.c.,
14.sayı, 1-2.s.

k.ç.b.d., "Servet Yalnız Para Değildir", Mekteb-i İdâdiyye-i Mülkiyye Üçüncü
Sene Şâkirdânından Hasan,

k.ç.b.d., "Tercüme", çev.Ömer Fevzi Efendi, 1304, 1.c., 20.sayı, 2.s.

k.ç.b.d., "Der-saâdetten, Kâinatta Büyüklük ve Küçüklük", çev.Fuat, 1304, 1.c.,
22.sayı, 2.s.

La Fontaine, m.a.y., ç.b.d., 1306, 3.c., 27.sayı, 235-236.s.

k.ç.b.d., "Çalışalım", 1 çev. Recep Vahyi, 306, 3.c., 27.sayı, 236-238.s.

La Fontaine, "Sarmaşık ile Gül", ç.b.d., 1306, 3.c., 28.sayı, 245.s.

k.ç.b.d., "İstanbul'dan Meâlen Çiftçi Şarkısı", ç.b.d., 1306, 3.c., 28.sayı, 250-
251.s.

La Fontaine, "Suda Kendini Gören Geyik", ç.b.d., 1306, 33.c., 29.sayı, 262.s.

k.ç.b.d., "Kuşcağız", çev. Recep Vahyi, 1306, 3.c., 29.sayı, 266.s.

La Fontaine, "Arslanla Fare", ç.b.d., 1306, 3.c., 30.sayı, 277.s.

k.ç.b.d., "Sa'y", çev. Âgâh Bey, 1306, 3.c., 30.sayı, 280-281.s.

La Fontaine, m.a.y., ç.b.d., 1306, 3.c., 31.sayı, 293.s.

k.ç.b.d., "Fransızca'dan Tercüme", çev. Recep Vahyi, 1306, 3.c., 32.sayı, 311.s.

"k.ç.b.d., İdâre ve İktisâr", ç.b.d., 1306, 3.c., 32.sayı, 317-320.s.

k.ç.b.d., "Cemel-i Müntehibe", çev. Recep Vahyi, 1306, 3.c., 33; 37.sayılar,
330; 397-398.sayfalar, 1307, 4.c., 44; 45; 49.sayılar, 510-511; 528-529; 587-
588.sayfalar, 1308, 5.c., 53; 54; 55.sayılar, 648-649; 665-666; 685-686.sayfalar.

k.ç.b.d., "Âzâm-ı Nâ-mütenâhî ve Asgâr-ı Nâ-mütenâhî", çev. Recep Vahyi,
1307, 4.c., 37.sayı, 398-399.s.

La Fontaine, "Avcı ile Balık", ç.b.d., 1307, 4.c., 39.sayı, 408.s.

k.ç.b.d., "Maymun Yavrusu - Ceviz ve Maymun", ç.b.d., 1307, 4.c., 39.sayı,
421.s.

- k.ç.b.d., "Güvercin ve Karınca", ç.b.d., 1307, 4.c., 39.sayı, 421.s.
- k.ç.b.d., "Tavus Tüyleri ile Müzeyyen Saksâğan", ç.b.d., 1307, 4.c., 40.sayı,
438.s.
- k.ç.b.d., "Bir Genç Serçe Lisanından - Fransızca'dan Tercüme", ç.b.d., 1307,
4.c., 40.sayı, 443-444.s.
- La Fontaine, "Çiftçi ve Çocukları", ç.b.d., 1307, 4.c., 40.sayı, 437.s.
- La Fontaine, "Tilki ile Leylek", ç.b.d., 1307, 4.c., 41.sayı, 455.s.
- k.ç.b.d., "Fransızca'dan Tercüme", çev. Senâî, 1307, 4.c., 41.sayı, 455-456.s.
- k.ç.b.d., "Fransızca'dan Tercüme", çev. Ferâizcizâde Osman Fâiz, 1307, 4.c.,
45.sayı, 520.s.
- k.ç.b.d., "Tercüme - Bir Çocuk Lisanından", çev. Recep Vahyi, 1307, 4.c.,
47.sayı, 556.s.
- k.ç.b.d., "Rusça'dan Aynen Tercüme - Ras Çarı Birinci Petro ile Bir Köylü", çev.
Recep Vahyi, 1307, 4.c., 48.sayı, 569-570.s.
- k.ç.,b.d., , "Fransızca'dan Tercüme - Irmakların Nehirlerin Menşei", çev. Zihni
Efendi 1307, 4.c., 48.sayı, 570.s.
- k.ç.b.d., "Fransızca'dan Ta'dilen Tercüme", ç.b.d., 1307, 4.c., 49.sayı, 584.s.
- k.ç.b.d., "Der-saâdetten Bir Tercüme", çev. Bosnalı Ahmet Hamdi, 1307, 4.c.,
49.sayı, 591.s.
- k.ç.b.d., "Rusça'dan Aynen Tercüme - Kazlar", çev. Recep Vahyi, 1308, 5.c.,
51.sayı, 620.s.

k.ç.b.d., "Fransızca'dan Tercüme Edilmiş Küçücük Bir Kıt'a", çev. Manastırlı Senâî, 1308, 5.c., 51..sayı, 622.s.

k.ç.b.d., "Fransızca'dan Tercüme Edilmiş Bir Kıt'a", çev. Süleyman, 1308, 5.c., 53.sayı, 650.s.

k.ç.b.d., "Yakut-ı Ahmer - Yahut Diri Diri Mezara Kapanmak", çev. Hasan Fehmi Efendi, 1308, 5.c., 53.sayı, 653-656.s.

k.ç.b.d., "İtaât-ı Askeriyye" "Fransızca'dan Tevsien Tercüme", çev. Recep Vahyi, 1308, 5.c., 55; 57; 58; 59; 60.sayılar, 684-685; 714-716; 723-724; 739-740; 761-762. sayfalar.

k.ç.b.d., "Fransızca'dan", çev. Nezh Bey, 1308, 5.c., 57.sayı, 706-707.s.

B - Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı Hazırlayan Telif Eserler

y.b.d., "Biricik Ciğer-pâresini Tevdi'-i Hak-ı Fenâ İden Bir Peder-i Mâtem-zede Lisânından", 1304, 1.c., 7.sayı, 3.s.

Recep Vahyi, "Vahyi-i Matemzedemizindir". 1304, 1.c., 9.sayı, 3-4.s.

y.b.d., "Geçidde Bir Vakt-i Sahr yahud Safa-yı Hüzn-âver", 1304, 1.c., 9.sayı, 2-3.s.

Emin Bey, "İnegöl Kaymakamı İzzetli Emin Beyefendi tarafından irsâl buyrulmuştur.", m.a.y., 1304, 1.c., 9; 10.sayılar, 3; 2-3.sayfalar.

y.b.d., "Hezâr-ı Bahar", 1305, 5.c., 14.sayı, 106-107.s.

y.b.d., "Bir Manzara-i Ulviyye", 1305, 2.c., 20.sayı, 158-159.s.

Bolu Tahrirat Kalime Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Hazan", 1306, 3.c.,
26.sayı, 224.s.

y.b.d., "Bir Nağme-i Hazîn", 1306, 3.c., 28.sayı, 291.s.

Recep Vahyi, m.a.y., 1306, 3.c., 31.sayı, 295-296.s.

Eyüp Sabri Efendi, "Bolu'da Haziranın On Yedinci Sabahı", 1306, 3.c., 33.sayı,
335.s.

Recep Vahyi, "Bir Yâd-ı Hazinâne", 1307, 4.c., 37.sayı, 394-395.s.

Recep Vahyi, "Sadâ-yı Vicdânî-yi Cenâb-ı Recep Vahyi", 1307, 4.c., 41.sayı,
452-453.s.

Recep Vahyi, "Bir Sabah-ı Rebiî -yahud- Bir Hayâl-i Bedî", 1307, 4.c., 42.sayı,
477-478.s.

Mehmet Tevfik Efendi-zâde Rıza, "Manzûme", 1307, 4.c., 44.sayı, 507-508.s.

Ağlarcazâde Mustafa Hakkı, "Isparta'dan", 1307, 4.c., 47.sayı, 551.s.

Manastırlı Osman Senâî, "Fırtına", 1308, 5.c., 49.sayı, 590-591.s.

Erkân-ı Harbiyyedin Ahmet Refik; "Nesren Tevsi' ", 1308, 5.c., 50.sayı, 603-
605.s.

Celâl, "Bir Hayâl Bîmârı", 1308, 5.c., 51.sayı, 611-612.s.

Abdüllatif Âli, "İstanbul'dan", 1308, 5.c., 52.sayı, 634.s.

C - Eğlendirici - Ders Verici Hikâyeler

y.b.d., "Letâif", 1304, 1.c., 7; 11.sayılar, 4; 4.sayfalar

y.b.d., "Teehhül -Yahut- İlk Göz Ağrısı", 1304, 1.c., 14.sayı, 1.s.

y.b.d., "Ramazandır Biraz da Saçma Yazalım", 1304, 1.c., 14.sayı, 3-4.s.
("Emmioğlu fıkraları - Ankara'dan Konya'dan Bursa'ya gelen devecilerin komik hikâyeleri")

y.b.d., "Ağlar mısın Güler misin", 1305, 2.c., 14; 21.sayılar, 110-112;
168.sayfalar.

y.b.d., "Letâif", 1305, 2.c., 15.sayı, 120.s.

Mustafa Hakkı Efendi, "Şeyh Sâdi Hazretlerinin Âsârından Nazmen Tercüme",
1305, 2.c., 17.sayı, 135.s.

y.b.d., "Dişi Arslan", 1305, 2.c., 22; 23; 25.sayılar, 174-176; 190-192; 207-
208.sayfalar, 1306, 3.c., 27; 29; 30; 31.sayılar, 238-240; 270-272; 286-288; 302-
304.sayfalar.

Bolu Tahrirat Malemi Mübeyyizlerinden Abdülvahab, "Masum Çocuk", 1305,
2.c., 24.sayı, 188.s.

y.b.d., "Oburlar", 1306, 3.c., 33.sayı, 335-336.s.

Said Efendi, "Garibe -His Hayvanı", 1306, 3.c., 35.sayı, 362-363.s.

Floryan, "Çocuk ve Ayna", 1307, 4.c., 38.sayı, 408.s.

Isparta'da Ağlarcazâde Hakkı, "Püskülde Belâ", 1307, 4.c., 40.ay, 447-448.s.

y.b.d., "Bir Hikâye-yi Lâtife", 1307, 4.c., 43.sayı, 493-496.s.

Isparta Meclis İdare katib-i Sânisî Nuri, "Latife", 1308, 5.c., 49.sayı, 592.s.

y.b.d., "Bir Masumun Vefatı -Yahut- Sergüzeştinden Bir Parça", 1308, 5.c.,
52.sayı, 639-640.s.

Balıkesirli Bir Genç, "Garip Bir Tesadüf", 1308, 5.c., 53.sayı, 646-647.s.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 - AKAY, Hasan, *Şinasi'nin Bilimsel Nitelikli Âmentü'sü, Tanzimat Sonrası, Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1988.
- 2 - _____, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1988.
- 3 - AKÜN, Ömer Faruk, "Dîvan Edebiyatı" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.9., İstanbul, 1994.
- 4 - AKYÜZ, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, 1860 - 1923*, İnkılâp Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul,
- 5 - BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, Fasikül 11.
- 6 - BAYKAL, Hülya, *Türk Basın Tarihi, 1831 - 1923, Tanzimat - Meşrutiyet - Milli Mücadele Dönemleri*, İstanbul, 1990.
- 7 - BEYATLI, Yahya Kemal, "*Adnan Adıvar - Yahya Kemal'le Bir Mülâkât*", *Edebiyata Dâir*, Baha Matbaası, İstanbul, 1971.
- 8 - *Cenab Şehabettin'in Bütün Şiirleri*, Haz: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No: 3248, İstanbul, 1984.
- 9 - DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 1983.
- 10 - ENGİNÜN, İnci, "Abdülhak Hâmid Tarhan" *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yay., İstanbul, 1983.

- 11 - ERBAY, Erdoğan, *Eskiler ve Yeniler - Tanzimat ve Servet-i Fünûn Neslinin Dîvan Edebiyatına Bakışı*, Akademik Araştırmalar, Erzurum, 1997.
- 12 - ERCİLASUN, Bilge, "Servet-i Fünûn Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken - Söğüt Yay., İstanbul, 1989, C. 9.
- 13 - _____, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1996.
- 14 - ERCİLASUN, A. Bican, "Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügat-it Türk" *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken - Söğüt Yay., İstanbul, 1985, 1.C.
- 15 - GÖÇGÜN, Önder, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.
- 16 - GÜNGÖRÜR, H. Nevzat, *Nilüfer Mecmuâsı'nın Tedkiki ve Bu Mecmuâdaki Recep Vahyi'nin Şiirlerinin Tamamı*, (Basılmamış Lisans Tezi), Türkiyat Ens. Tez.nr. 1137, İstanbul, 1971.
- 17 - KABAKLI, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, 1978, C. 2.
- 18 - KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., 686, Ankara, 1986.
- 19 - _____, *Tevfik Fikret, Devir - Şahsiyet - Eser*, Dergâh Yay., İstanbul, Şubat 1987
- 20 - _____, "Cenab Şehabettin'in Şiirlerinde Ses ve Mûsikî", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar - 1*, Dergâh Yay., İstanbul, 1987.
- 21 - _____, *Şiir Tahlilleri - 1, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yay., İstanbul, 1994.

22 - KARAHASAN, Türkan, *1306 - 1310 Yılları Arasında Yayımlanan Mecmuâlar Üzerinde Sistematik Tedkik, Mecmuâ-i Muallem - Ümran - Nilüfer - Safa - Musavver - Cihan - Mirsad-ı Mekteb*, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1966, (Basılmamış mezuniyet tezi).

23 - KERMAN, Zeynep, *Sami Paşazâde Sezâi*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., 688, Ankara, 1986.

24 - KORİPER, Cafer, *Ara Nesil Şâiri Recep Vahyi*, (Basılmamış Doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak., Tez nr: Dr.THT.112.

25 - KUTLU, Şemsettin, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, Bates - Yay., İstanbul, 1972.

26 - LA FONTAINE, *Bütümüyle La Fontaine Masalları*, Çev. Nükte Uğurel, Seyit Kemal Karaalioğlu, Nevzat Kızılcan, İstanbul, 1981.

27 - LEVEND, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, "Tabiat", 4. Basım, İstanbul, 1984.

28 - _____, *Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1, Giriş*, 3. Baskı, Ankara, 1988.

29 - OKAY, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Atatürk Üniversitesi Yay., No: 429, Baylan Matbaası, Ankara, 1975.

30 - _____, "Edebiyatımızın Batılılaşması Yahut Yenileşmesi" *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken - Söğüt Yay., İstanbul, 1992, C. 8.

31 - PARLATIR, İsmail, "Tanzimat Nesri - Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'den", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken - Söğüt Yay., İstanbul, 1985.

- 32 - PARLATIR, İsmail, *Recâizâde Mahmut Ekrem, Hayatı - Eserleri - Sanatı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995.
- 33 - SEVÜK, İsmail Habib, *Edebî Yeniliğimiz*, Remzi Kitabevi, 3.Basım, İstanbul,
- 34 - SINAR, Alev, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk (1872 - 1950)*, Alfa Basım - Yayım - Dağıtım, İstanbul, 1997.
- 35 - ŞENGÜLER, İsmail Hakkı, *Açıklamalı Mehmet Âkif Külliyyatı*, Mert Yay., İstanbul, 1989. C. 1.
- 36 - TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982.
- 37 - _____, *Türk Edebiyatı Üzerinde Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul, 1995.
- 38 - TEVFİK Fikret, *Rubâb-ı Şikeste, Bütün Şiirleri - 2*, Haz: Asım Bezirci, Can Yay., İstanbul 1984.
- 39 - UBICINI, M. A, *Türkiye 1850 - Tanzimat - Ulema - Basın*, Çev. Cemal Karaağaçlı, Tercüman 1001 Temel Eser.
- 40 - ÜLGEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Selçuk Yay., Konya, 1966. C. 1.
- 41 - VARLIK, Bülent, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul, y.t.y., 1. C.

42 - *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi V (1839 - 1865)*, Haz: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1988.

43 - YILMAZ, Durali, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Kültür Bak. Yay., 1161, Kültür Eserleri 147, Kültür Bak. 1990.

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMENTASYON MERKEZİ